

Krležini iskazi o Maruliću i njegovu opusu

DAVOR BALIĆ

Odsjek za filozofiju,

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku,

davor.balic@kc.t-com.hr

UDK 1 Marulić, M.
1 Krleža, M.
1(091)(497.5)"1926/1981"
012 Marulić, M.
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 21. 6. 2016.
Prihvaćen: 28. 10. 2016.

Sažetak

O splitskom renesansnom misliocu Marku Maruliću (1450–1524) i obilježjima njegova stvaralaštva očitovao se i Miroslav Krleža (1893–1981). Prosudbe o Maruliću i njegovu opusu iznio je tijekom pedeset pet godina: od 1926. do 1981. godine.

Marulića i njegove zapise Krleža je nerijetko kritizirao, o čemu svjedoče i sljedeći iskazi: u Marulićevoj *Instituciji* nema »nikakve visoke vrijednosti«; utjecaj humanističkog obrazovanja i »poznavanje klasika i renesansnih pisaca« nisu ostavili u »Marulićevom djelu dubljih tragova«; o Maruliću treba govoriti »kao o kontrareformatoru«. Međutim, Krleža je izrekao i brojne prosudbe koje ukazuju na prevažnu ulogu Marulićeva opusa, posebice u povijesti hrvatske književnosti, kao i u prepoznavanju, a potom i iskazivanju hrvatske nacionalne svijesti te određenju hrvatskog identiteta. Neke od tih prosudaba jesu i ove: Marulić je spomenik »naše knjige«; on je jedan od pisaca koji su zaslužni za utemeljenje književnosti napisane »čistim narodnim govorom«; on je pisac koji spada u »deset-petnaest« najblistavijih imena »naše književne historije«; on je jedan od važnijih predstavnika »naše vlastite humanističke književnosti«; on je u svojim djelima poticao na »borbu protivu osmanlijskog polumjeseca«, čime je upozorio na opasnosti koje prijete »hrvatskoj narodnoj supstanci«; on je jedan od pisaca koji su zaslužili da u Zagrebu imaju spomenik ili spomen-ploču.

Ovaj popis glavnih Krležinih iskaza o Marku Maruliću oblikuje sasvim drugačiju predodžbu od one koja o Krležinu odnosu prema Maruliću i njegovu stvaralaštvu prevladava do danas. Taj popis naime svjedoči da je Krleža izrekao i brojne prosudbe koje ukazuju na prevažnu ulogu Marulićeva stvaralaštva: 1. u povijesti hrvatske književnosti, pjesništva i hrvatskog jezika; 2. u iskazivanju hrvatske nacionalne svijesti; 3. u određenju hrvatskoga identiteta.

Ključne riječi: Miroslav Krleža, Marko Marulić, Vladimir Filipović, Josip Badalić; povijest hrvatske književnosti, hrvatska politička povijest, hrvatski identitet; renesansna filozofija, etika

1. Uvod

Spoznaje o životu, opusu i recepciji nauka splitskog renesansnog mislioca Marka Marulića (1450–1524) danas su po svojoj potpunosti i pouzdanosti neusporedive s onima od prije samo tridesetak godina. Naime, Marulić se u posljednjih tridesetak godina ne istražuje sporadično i tek povodom, primjerice, obilježavanja godišnjice njegova rođenja, smrti ili završetka pisanja *Judite*, što je bilo uobičajeno do osamdesetih godina 20. stoljeća, već se istražuje redovito, sustavno i kritički. Za takav pristup najzaslužniji su projekti i institucije koji su usmjereni na izučavanje Marulića i njegova opusa, od kojih izdvajam ediciju *Sabrana djela Marka Marulića*, zatim znanstvenu, književnu i izdavačku manifestaciju *Marulićevi dani*, pa časopis *Colloquia Maruliana*, onda Književni krug Split te, naposljetku, Marulianum: Centar za proučavanje Marka Marulića i njegova humanističkoga kruga. Dakako, uspješnost projekata i institucija ovisi o kvaliteti istraživača te njihovoj posvećenosti istraživanju. U posljednjih tridesetak godina Marulić ni po tom pitanju ne bi imao primjedaba, štoviše bio bi itekako zadovoljan stručnošću i predanošću brojnih marulologa koji su zamjetan dio svojega života posvetili rasvjetljavanju i recepciji njegova nauka, a od kojih ovom prilikom izdvajam tek Branimira Glavičića, Mirka Tomasovića, Darka Novakovića, Bratislava Lučina i Branka Jožića.

U radu ću se usredotočiti na iskaze koje je o Maruliću i njegovu opusu izložio Miroslav Krleža (1893–1981), a koji, nažalost, do danas nisu istraženi na primjeren način. Prema mojim današnjim spoznajama, ta njegova očitovanja potvrđuju barem trideset i dvije bibliografske jedinice, koje sam uvrstio u prilog »Bibliografske jedinice koje sadrže Krležine iskaze o Maruliću i njegovu opusu«, koji se nalazi na kraju ovoga rada.

Iskaze o Maruliću i njegovu opusu Krleža je iznosio punih pedeset pet godina: točnije od 1926. do 1981. godine. O njemu se očitovao u esejima, političko-programatskim spisima, autobiografskim tekstovima, polemikama, dnevničkim zapisima, marginalijama i razgovorima.

Krležine iskaze o Maruliću i njegovu opusu obradit ću redosljedom kojim su nastali, a ne onim kojim su objavljeni, što je, uostalom, i bio kriterij koji sam primijenio prilikom izrade priloga. Naime, nastanak tih iskaza često ne korespondira s njihovim objavljivanjem, zbog čega je najavljeni metodološki pristup jedini koji pruža prikladan uvid u razvoj Krležinih stavova o Maruliću i njegovu stvaralaštvu. Zbog bolje preglednosti, Krležine iskaze podijelio sam

po desetljećima. Članak tako sadrži poglavlje u kojem su obrađeni iskazi iz 1920-ih i 1930-ih godina, pa poglavlja u kojem su obrađeni iskazi iz 1940-ih, 1950-ih, 1960-ih i 1970-ih godina, a na kraju i poglavlje u kojem su obrađeni iskazi koji potječu iz 1981, posljednje godine Krležina života. Sadržaj tih poglavlja omogućit će, smatram, potpun uvid u stavove koje je »najveći hrvatski pisac«, kako Krležu 2011. godine određuje Vlaho Bogišić,¹ izrekao o onome tko je »otac umjetnoga pjesništva u Hrvatah«, kako Marulića 1869. godine određuje Ivan Kukuljević Sakcinski.²

2. Iskazi iz 1920-ih i 1930-ih

Prvi tekst u kojem je Krleža spomenuo Marulića otisnut je 3. travnja 1926. godine u *Obzoru* pod naslovom »Lirika Ljube Wiesnera«.³ Inače, o Ljubi Wiesneru (1885–1951), pjesniku koji je napisao uvod za zbornik *Hrvatska mlada lirika* iz 1914. godine⁴ i koji je 1926. godine objavio zbirku *Pjesme*,⁵ Krleža je zapisao da je bio »fasciniran Matoševim talentom«, pa dodao da se »i kod Ljube Viznera, kao i kod Matoša, vrlo često <...> oseća kako forma diktira temu (mesto obratno)«, nakon čega je najavio ciljeve teksta:

»<...> da se istakne ono što je u liriku Ljubi Vizneru lično pozitivno: da se doduše obori negativno, ali da se konačno dade profil toga čoveka, koji piše već dvadeset godina savršeno neocenjen, a priznat po onome što u njemu nije njegovo.«⁶

Pritom je najdetaljnije obradio pjesme *Kupac čarobnih krijesnica* i *Avantire*, a Marulića je spomenuo prilikom analize pjesme *Kupac čarobnih krijesnica*. Za Krležu ta pjesma nije bila »samo jedan deskriptivni Peter Altenbergov motiv ili tragikomična formula za subjektivni doživljaj kog našeg bohemskog fantast«, nego i »simboličan lajtmotiv sveukupnih naših kulturnih napora od Marulića do Dubrovnika«.⁷ Na te tvrdnje su ga, među ostalim, potaknuli stihovi »Napokon

¹ Vlaho Bogišić, »Predgovor«, u: Miroslav Krleža, *Marginalije: 1000 izabranih komentara o tekstovima za enciklopedije JLZ [Jugoslavenskog Leksikografskog zavoda]*, priredio Vlaho Bogišić (Beograd: Službeni glasnik, 2011), pp. 5–14, na p. 5.

² Ivan Kukuljević Sakcinski, »Marko Marulić i njegova doba«, u: *Stari pisci hrvatski. Knjiga I. Pjesme Marka Marulića*. Skupio Ivan Kukuljević Sakcinski. (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1869), pp. I–LXXVII, na p. I.

³ M.[iroslav] Krleža, »Lirika Ljube Wiesnera«, *Obzor* 67 (Zagreb, 1926), br. 91 (3. travnja 1926), pp. 7–10.

⁴ Ljubo Wiesner, [»Uvod«], u: *Hrvatska mlada lirika* (Zagreb: Društvo hrvatskih književnika, 1914), pp. 5–9.

⁵ Ljubo Wiesner, *Pjesme* (Zagreb: Izdanje Narodne knjižnice, 1926).

⁶ Krleža, »Lirika Ljube Wiesnera«, p. 8c–d.

⁷ *Ibid.*, p. 9b.

se [kupac čarobnih krijesnica] negdje, u svome kotaru, / Namjeri na lakat čestog prolaznika«,⁸ zbog čega je zaključio da se »uvek <...> sve izolovano sanjarenje naše namerilo na koji lakat prolaznika, koji je zdrobio taj fantastičan zamot srebrnih slika, klice jedne civilizacije što nastaje i već u početku nestaje«, pa pjesma *Kupac čarobnih krijesnica*, posebice »banalnim finalom«, vjerno prikazuje »sve tipične obrate naših kulturnih fijaska u posljednja dva decenija«.⁹ Tom pjesmom, kako u *Krležijani* tumači Zoran Kravar, Krleža je ponudio »alegoriju vjekovnih pokušaja (i neuspjeha) hrvatskih ljudi od pera da vlastitu knjiž.[evnu] kulturu uredi prema standardima zapadnoeuropske književnosti, te da stvore jezične, stilske i metričke korelate za izražajna sredstva poezije kulturno razvijenijih eur.[opskih] naroda.«¹⁰ Dakle, Krleža je bio uvjeren da su svi naši kulturni naponi, koji su se često namjerali na »lakat prolaznika« i koji su u posljednja dva desetljeća rezultirali »tipičnim obratima naših kulturnih fijaska«, započeli još Marulićevim stvaralaštvom. No, time je Marulića odredio i kao pisca koji je važan za hrvatsku kulturnu baštinu.

Sredinom srpnja iste godine, dakle 1926, Krleža je o Maruliću zauzeo stav i u članku »Zašto je Vladimir Nazor umirovljen?«, koji je objavio u časopisu *Književna republika*.¹¹ U njemu je žestoko kritizirao Stjepana Radića (1871–1928), tada ministra prosvjete, koji je umirovio pedesetogodišnjeg Vladimira Nazora (1876–1949), tada direktora dječjeg doma u Crikvenici. Pritom je izjavio da je Nazor umirovljen »bez ikakva razloga«, pa naglasio da su Marulić, Gundulić, Mažuranić, Preradović i Nazor »spomenici naše knjige, u mozgovima srednjoškolskim i u svim učbenicima i historijama književnim.«¹² Uz to, smatrao je da je Radićev postupak »skandalozno-blesavo lupanje, po sporednim i politički nevinim figurama«, dodavši da pitanje Nazorova umirovljenja nije nikakva sentimentalna interpelacija, posebice zato što je »lično duboko uveren« u sljedeće:

»<...> kada bi naši ministri prosvete mogli da umirove na primer mene, da bi se ja već bio i rodio u penziji, a da se zbog toga ne bi niko uzrujao u čitavoj našoj trojednoj kraljevini <...>«.¹³

⁸ Ljubo Wiesner, »Kupac čarobnih krijesnica«, u: Wiesner, *Pjesme*, pp. 53–55, na p. 55.

⁹ Krleža, »Lirika Ljube Wiesnera«, p. 9b–c.

¹⁰ Zo.[ran] Kr.[avar], natuknica »‘Lirika Ljube Wiesnera’«, u: *Krležijana* 1, A - Lj, glavni urednik Velimir Visković (Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1993), pp. 568b–569a, na p. 569a.

¹¹ [Miroslav Krleža], »Zašto je Vladimir Nazor umirovljen?«, *Književna republika: mesečnik za sve kulturne probleme* 3/3 (Zagreb, 1926), pp. 158–159.

¹² [Krleža], »Zašto je Vladimir Nazor umirovljen?«, p. 158.

¹³ *Ibid.*, p. 159.

U članku »Zašto je Vladimir Nazor umirovljen?« Krleža je, znači, Marulića odredio kao klasika naše književnosti.

Krleža je Marulića spomenuo i u političko-programatskom tekstu »Teze za jednu diskusiju iz godine 1935« otisnutom 1953. godine u beogradskom časopisu *Nova misao*.¹⁴ To je učinio u poglavlju »Elementi opozicije kod Hrvata u Austriji«. U njemu je konstatirao da su Hrvati, posebice nakon potpisivanja Austro-ugarske nagodbe (1867) i Ugarsko-hrvatske nagodbe (1868), pružali otpor prema austrijskom i mađarskom, kako političkom tako i ekonomskom nasilju, štoviše da tog »otpora nije nestajalo«, premda je imao sljedeća obilježja:

»<...> malograđanski bijedan, tamburaški naivan, čas kao litografija Kikerčeva s Tugom i Bugom i Vugom, čas kao budnica i davorija Hatzeova, čas kao trobojnica u izlogu kakve zabitne knjižare, čas kao razbijen prozor na mađžaronskom stanu.«¹⁵

Kada je pak analizirao stanje koje je 1890-ih prevladavalo sjeverno i južno od Drave, istaknuo je da tada na sjeveru dolazi do »građanskog prosperiteta«, zbog čega »Pešta postaje velegradom« u kojem se širi optimizam, tiskaju leksikoni i »raste megalomanija«, dok se »na jugu od Drave nacionalna svijest manifestira <...> u stihovima Stanka Vraza, Mirka Bogovića, u romantičnom kultu Dubrovnika, Marulića, Gundulića, Držića, u srpanjskim žrtvama, i u Đuri Daničiću«. ¹⁶ Na temelju toga zaključio je da »mala provincijalna fabrika zao-stale provincijalne inteligencije stoji u bitci sa nerazmjerno jačim snagama na sjeveru, koje zvekeću oružjem i prijete evropskoj civilizaciji«, ali i zapazio da je »nagodbenjački mehanizam« uspostavljen tek kao »administrativna shema sa čitavim nizom dekorativnih detalja takozvane političke autonomije, koja se ipak pretvarala u hrvatsku negaciju državotvorne, mađžarske negacije«. ¹⁷ Znači, u »Tezama za jednu diskusiju iz godine 1935« Krleža je bio uvjeren da se Marulićevo stvaralaštvo tijekom druge polovice 19. stoljeća sagledavalo »u romantičnom kultu«, zbog čega je i bilo smatrano jednim od onih koji su pridonijeli prepoznavanju, a potom iskazivanju hrvatske nacionalne svijesti.

Sljedeći tekst u kojem je Krleža spomenuo Marulića objavljen je 1937. godine u šestom broju prvog godišta zagrebačkoga *Novog lista* pod naslovom »Uz Vukovu stopedesetgodišnjicu«. ¹⁸ Povjesničar Drago Roksandić u *Krleži-*

¹⁴ Miroslav Krleža, »Teze za jednu diskusiju iz godine 1935«, *Nova misao* 1/7 (Beograd, 1953), pp. 3–81.

¹⁵ Krleža, »Teze za jednu diskusiju iz godine 1935«, p. 14.

¹⁶ *Ibid.*, p. 15.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ [Miroslav Krleža], »Uz Vukovu stopedesetgodišnjicu«, *Novi list za sva savremena pitanja* 1 (Zagreb, 1937), br. 6 (14. studenoga 1937), p. 4.

jani izvijestio je da je taj broj *Novog lista* »zbog toga teksta vjerojatno i bio zaplijenjen«. ¹⁹ Kada je pisao o obilježavanju sto pedesete godišnjice rođenja srpskog jezikoslovca Vuka Stefanovića Karadžića (1787–1864), Krleža je najprije istaknuo da se »prešućuje« da su »glagoljaši trista-četirista godina prije Vuka već pisali narodnim govorom«, nakon čega je priopćio sljedeće:

»Od Marulića do Kačića-Miošića napisana je nekoliko stoljeća prije Vuka Karadžića čitava jedna književnost čistim narodnim govorom <...>«. ²⁰

Uz to, izjavio je da »nikada taj kontinuitet narodnoga govora nije bio prekinut, tako da se Vuk javlja u nizu tih napora tek u devetnaestome stoljeću, te prema tome nikako nije prvi koji je došao na tu misao da treba pisati tako kako narod govori.« ²¹ Smatrajući da je »nametljivo blebetanje oko podnožja Vukova spomenika isprazno mlaćenje prazne slame«, pa dodavši da bi pred »skupom odličnika« zapravo trebalo »izdeklamirati jedan deseterac u Vukovu stilu, na moto o kuji koja je zalajala povrh Slunja«, ²² Krleža je tekstu priložio satiričku deseteračku pjesmu *Zalajala kuja povrh Slunja*, u kojoj su, kao što zamjećuje Roksandić, »najčešće varijacije na temu mraka«. ²³ Da Vuk uopće nije zaslužan za stvaranje hrvatskoga jezika, ponovio je 4. prosinca 1976. godine i 25. rujna 1977. godine u razgovorima s Enesom Čengićem, o čemu svjedoči drugi svezak djela *S Krležom iz dana u dan*, iz kojeg doznajemo da je Krleža smatrao da neki autori rasprava »od Vuka prave boga«, ²⁴ kao i to da je Vuk »tvorac jezika srpskog, ali ne i hrvatskoga«. ²⁵ U svakom slučaju, Krleža je u članku »Uz Vu-

¹⁹ Do. [Drago] R.[oksandić], natuknica »'Uz Vukovu stopedesetgodišnjicu'«, u: *Krležijana* 2, M - Ž, glavni urednik Velimir Visković (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999), p. 482b.

²⁰ [Krleža], »Uz Vukovu stopedesetgodišnjicu«, p. 4a.

²¹ Ibid.

²² Ibid., p. 4a–b.

²³ R.[oksandić], natuknica »'Uz Vukovu stopedesetgodišnjicu'«, p. 482b.

²⁴ [Miroslav Krleža], razgovor: »4. XII 1976.«, u: Enes Čengić, *S Krležom iz dana u dan (1975–1977): Trubač u pustinji duha* (Zagreb: Globus, 1985), pp. 176–177, na p. 177: »Čitam i neke rasprave o Vuku Karadžiću. Od Vuka prave boga. Čast Vuku, mnogo je toga načinio i valja ga po djelu smjestiti u mjesto i prostor koji mu pripada, ali pisati da je on stvorio i hrvatski jezik, pa to je besmislica. Hrvati su potpisali bečki dogovor o jeziku, ali ovdje postoji kontinuitet jezika i literature više stoljeća prije Vuka. O tome sam progovorio uz jedan jubilej Vuka i nisam siguran da bih danas u socijalizmu takav tekst mogao objaviti, a da ne upadnem u velike neprilike.«

²⁵ [Miroslav Krleža], razgovor: »25. IX 1977.«, u: Čengić, *S Krležom iz dana u dan (1975–1977): Trubač u pustinji duha*, pp. 257–260, na p. 258: »Čitam neki dan, Vukova proslava, Vuk tvorac našeg jezika. I hajde ti to objasni! Vuk jest tvorac jezika srpskog, ali ne i hrvatskoga, jer Vuk s hrvatskim jezikom nema nikakve veze. Srpski i hrvatski jezik, ovaj kojim govorim ja, jesu jedan jezik, ali se postavlja pitanje što s onih milijun i ne znam koliko Hrvata koji ne govore štokavski, već čakavski i kajkavski, kakav je njihov jezik.«

kovu stopedesetgodišnjicu« Marulića odredio kao jednog od pisaca zaslužnih za utemeljenje književnosti koja je napisana »čistim narodnim govorom«.

Stav o Marulićevu stvaralaštvu Krleža je izrekao i u članku »Svrha Pečata i o njojzi besjeda« objavljenom 1939. godine u prvom dvobroju časopisa *Pečat*.²⁶ U tom polemičko-programatskom tekstu ukazao je, primjerice, i na »žaloso <...> stanje književnih fakata oko nas«, kao i na to da se »sumnjiva lica šepire <...> danas po lijevom i desnom smilju i kovilju našega papirišta«,²⁷ nakon čega je konstatirao da bi iz »naše književne historije <...> trebalo izbaciti nekoliko stotina imena samo zato, da onda njih deset-petnaest zablista doista u svom nepatvorenom dostojanstvu.«²⁸ U skupinu tih »deset-petnaest« pisaca uvrstio je i Marulića, ali i one čiji opus sadrži filozofsku sastavnicu: Jana Panonija (1434–1472), Matiju Vlačića Ilirika (1520–1575) i Jurja Križanića (1618–1683).²⁹ Razumijevanje hrvatske književne baštine pritom je opisao rečenicom koja sadrži brojne odredbe, od kojih je neke vrlo vjerojatno smatrao onima koje obilježavaju i Marulićev opus:

»Malo Judite, malo Herodijade i Davida, malo starozavjetnih fraza ispretkanih pastirskim i ratarskim iskustvima, to je u glavnom to naše književno blago, kroz koje urla Turčin, čuje se mumljanje isusovačko i pavlinsko i dominikansko, a u loncu nad našim narodnim ognjištem kotrlja se deseterac, kao jedini fratarski izum našeg, književno prilično dugotrajnog posta.«³⁰

Bez obzira na slaganje ili neslaganje s prosudbama da su Marulićev opus obilježila i djela u kojima, primjerice, »urla Turčin« ili se čuje »mumljanje« redovnikā, u članku »Svrha Pečata i o njojzi besjeda« Krleža je nedvojbeno smatrao da Marulić spada u »deset-petnaest« najblistavijih imena »naše književne historije«.

3. Iskazi iz 1940-ih

Krleža je Marulića imenovao i u tekstu koji je završio polovicom srpnja 1942. godine, a objavio 1952. godine u zagrebačkoj *Republici* pod naslovom »Djetinjstvo u Agramu godine 1902–3«. Riječ je o tekstu koji je, kako na nje-

²⁶ M.[irolav] K.[rleža], »Svrha Pečata i o njojzi besjeda«, *Pečat: književni mjesečnik za umjetnost, nauku i sve kulturne probleme* 1/1–2 (Zagreb, 1939), pp. 119–128.

²⁷ K.[rleža], »Svrha Pečata i o njojzi besjeda«, p. 120 i 125.

²⁸ *Ibid.*, p. 126.

²⁹ *Ibid.*, p. 126: »Ivan Česmički–Panonac, Marulić, Flacije, Gundulić, Vetranic, Držić, Frankopan, Kačić, Križanić, Katančić, nekoliko glagoljaških književnih dokumenata i nekoliko imena kao Vramec, Ritter, Belostenec, Habelić, Krčelić, Jambrešić, Miklošić, do Račkoga i Jagića plus Kranjčević.« Isticanje kosim pismom moje.

³⁰ *Ibid.*

govu završetku izvještava Krleža, »odlomak iz dnevnika«³¹ ili, kako u natuknici *Krležijane* izvještava Dean Duda, »dio Krležina dnevnika iz ratnih godina 1942–43«, a koji je po pripadnosti književnoj vrsti »autobiografska proza«.³² U njemu je Krleža, posebice kada se prisjećao svoje bake Terezije Goričanec, analizirao i osobitosti te stanje hrvatskoga jezika tijekom 19. i početkom 20. stoljeća. Pritom je otkrio da je odrastao u »belostenčevsko-jambrešićevsko-habdelićevskim maglama kasnog, strogog isusovačkog mentaliteta u krugu Terezije Goričančeve«, koja mu je otkrila:

»<...> jezično podneblje od Čakovca i Varaždina, onu lingvističku baroknu atmosferu jednog elementa, koji je u našim naročitim prilikama u ono doba na prijelazu stoljeća oko 1900. vegetirao u šestome deceniju svog hybridnog umiranja, pošto je od ilirskih domorodaca i rodoljuba bio skinut s dnevnoga reda prije šezdeset godina (oko 1840.).«³³

Kao jednog od tih »ilirskih domorodaca i rodoljuba« izdvojio je i grofa Janka Draškovića (1770–1856), što je učinio zbog njegovih stavova izloženih u *Disertaciji* iz 1832. godine.³⁴ U tom djelu Drašković se zalagao za standardizaciju jezika, pri čemu je, citira Krleža iz *Disertacije*, zapisao sljedeće:

»<...> i mi narodnoga jezika imademo, koji svakog težanja kadar i vriedan jest, i primimo [se] našeg jezika u naših poslih i pritrudmo se njega prilagoditi svagdašnjim obštinskim i pismoznanskim potribam <...>«.³⁵

Naime, Krleža je bio uvjeren da je tom *Disertacijom* počelo »jedno mutno razdoblje pohrvaćivanja«, kao i »križni put« za onu književnost koja u tradiciji »preko postpetrarkista starodubrovačkih, preko Držića i Marula, preko

³¹ Miroslav Krleža, »Djetinjstvo u Agramu godine 1902–3 (Odlomak iz dnevnika, polovinom srpnja tisuću devetstotina četrdeset i druge godine)«, *Republika: mjesečnik za književnost i umjetnost* 8/12 (Zagreb, 1952), pp. 337–379, na p. 379.

³² De.[an] D.[uda], natuknica »'Djetinjstvo 1902–03'«, u: *Krležijana* 1, A - Lj, pp. 151b–152b, na p. 151b.

³³ Krleža, »Djetinjstvo u Agramu godine 1902–3«, p. 364 i 367.

³⁴ *Ibid.*, p. 368.

³⁵ Krleža, »Djetinjstvo u Agramu godine 1902–3«, p. 368. Usp. [Janko Drašković], *Disertatia iliti Razgovor. Darovan Gospodi Poklisárom Zakonskim y buduchjem Zakonotvorzem Kraljevinah nasih Za buduchu Dietu Ungarsku odaslanem derxan po jednom Starom Domorodzu Kraljevinah ovih.* (U Karlovzu: Pretiskano Slovima Joanna Nep.[omuka] Prettnera, 1832), p. 10: »Duxni smo ele dobru peldu Madjarov nasliedovati, y nijma chrez to potverediti, kakve su Ziene u našem umu dobra y pametna nyhova tvorja, zaoto kaxmo, da y mi narodnog Jezika imademo, koi svakog texanja kadar, y vriedan jest, y primimo našeg Jezika u nasih poslih, y pritrudmose njega prilagoditi svagdasnim obštinskim, y pismoznanskim potribam, kako Magjari tekard od skora uchine, y stim, vieruite! najbolje odgovarali budemo prexestokomu onomn Madjarskomu zagtivanju zarad Jezika svojega.«

Zoranića i Kačića traje još do danas.«³⁶ Na kritiku jezičnih normi koje su zastupali i provodili ilirci odlučio se zbog njihova nametanja, kako je naziva, »agramerske štokavske hrvaštine«, što je smatrao pogubnim za književnost: od tada prevladavaju tekstovi »zbunjenog amalgama naglasaka i oblika«,³⁷ uz istodobno zanemarivanje stvaralaštva pisaca koji su, poput Marulića, utemeljili hrvatsku književnost.

Tijekom 1942. godine Krleža je Marulića spomenuo još dvaput: u dnevničkim zapisima od 26. srpnja 1942. godine, koji su objavljeni 1972. godine u *Forumu*,³⁸ i u tekstu završenom u listopadu 1942. godine, a objavljenom 1955. godine u *Vjesniku* pod naslovom »O pojavi Jana Panonija: fragmenat rukopisa iz oktobra 1942. god.«.³⁹ Marulićevo ime u oba je navrata zabilježio prilikom iznošenja stavova o jeziku i književnosti. U dnevničkim zapisima naglasio je da bi trebalo »napisati knjigu o jeziku kao takvom, o stilovima uopće, o značenju fraza«, pa izvijestio da bi u toj knjizi bila obrađena i, primjerice, »šulekovština«, koju je odredio kao »klasičan primjer zagrebačkog eklekticizma sedamdesetih godina«, kao i »jezična zbrka oko Vraza i ostalih Ileraca.«⁴⁰ Osim toga, ta knjiga sadržavala bi i »opis bitaka kod Marulića, kod Gundulića, kod Petra Zrinskoga u 'Opsadi sigetskoj', kod Kačića.«⁴¹ Premda nije otkrio na koje je Marulićevo djelo ili možda čak i djela pritom mislio, smatrao je da bi Marulić, točnije njegov »opis bitaka«, svakako morao biti uvršten u knjigu posvećenu jeziku, stilovima i »značenju fraza«. U eseju o Janu Panoniju već iz prve rečenice doznajemo da je Panonije bio »jedan od prvih naših renesansnih poeta«, koji je »gotovo sve svoje poetske suvremenike natkrililo fantazijom, temperamentom i političkom smionošću.«⁴² No, u tom eseju Krleža je spomenuo i Marulića. To je učinio u sljedećoj rečenici:

»Humanistička poezija Jana Panonija početak je naše vlastite humanističke književnosti, koja će se preko Marulića do Krčelića i do četrdesetosmaške požunske Diete kultivirati svim nacionalnim principima uprkos još punih četriristo godina.«⁴³

³⁶ Krleža, »Djetinjstvo u Agramu godine 1902–3«, p. 368.

³⁷ Ibid.

³⁸ [Miroslav Krleža], dnevnički zapisi: »26. VII 1942«, pp. 932–934, u: Miroslav Krleža, »Fragmenti dnevnika iz godine 1942 [nedatirani fragmenti, juli, august]«, pp. 881–959, *Forum: časopis Razreda za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 11/12 (Zagreb, 1972).

³⁹ Miroslav Krleža, »O pojavi Jana Panonija: fragmenat rukopisa iz oktobra 1942. god.«, pp. 8–9, u: *Kultura: Vjesnikov tjedni prilog za umjetnost i nauku* (1955), broj 4, pp. 7–10, *Vjesnik* 16 (Zagreb, 1955), broj 3314 (28. listopada 1955).

⁴⁰ [Krleža], dnevnički zapisi: »26. VII 1942«, p. 934.

⁴¹ Ibid.

⁴² Krleža, »O pojavi Jana Panonija: fragmenat rukopisa iz oktobra 1942. god.«, p. 8a.

⁴³ Ibid., p. 9c.

Dakle, osim što je smatrao da je poezija Jana Panonija, poslužiti će se iskazima Jože Skoka iz *Krležijane*, »prva i najuspjelija realizacija nacionalne humanističke poetike«,⁴⁴ smatrao je i to da je Marulić jedan od važnijih predstavnika »naše vlastite humanističke književnosti«.

Sljedeći tekst koji sadrži iskaz o Maruliću Krleža je napisao tijekom 1944., a objavio 1963. godine u časopisu *Kolo* pod naslovom »Illyricum sacrum: odlomci rukopisa iz kasne jeseni 1944.«.⁴⁵ Razlog pisanja tog teksta otkrio je već u prvoj rečenici, u kojoj se zapitao sljedeće:

»Gdje smo i kako smo, danas, kada Zadar leži sedmi put srušen do temelja, usred ovog latinsko-grčko-islamskog bjesnila, te nema krova u ovoj zemlji da nije planuo?«⁴⁶

U nastojanju da ponudi odgovor, najprije se usmjerio na dolazak »slaven-skih barbara na civilizirani Jadran«,⁴⁷ pri čemu je smatrao da je taj dolazak »himnički« opisao Dubrovčanin Mavro Orbini (oko 1550–1614) u djelu *Il Regno degli Slavi* iz 1601. godine,⁴⁸ pa dodao da je Orbini bio »benediktinski sanjar iz mljetske opatije«, koji je o »narodu slavjanskih lotalica« objavio »poetsku varijaciju, od koje do danas u njenome zanosu bezazlenije nije ispjevao nitko.«⁴⁹ Međutim, poput brojnih drugih hrvatskih mislilaca, ni Orbini »ne uživaše simpatije naših sveznadara«, pa kao što se, nastavlja Krleža spominjući i Marulića, »nitko do danas nije sjetio da prevede na hrvatski Marulića, Pribojevića ili Lovrića, tako i Orbini čeka da bude otkriven«.⁵⁰ U preostalom dijelu teksta Krleža je, oslanjajući se na iskaze koje je u *Krležijani* zapisala Mirjana Petričević, usredotočio na:

»<...> važnost narodnog jezika i pisma (glagoljica) u bogoslužju (od IX. st.) te činjenicu da smo unatoč 'tisuću i jednog rata od gotike do renesanse, od romanike do baroka' koji se vodio na ovom prostoru i tragične uloge 'predziđa kršćanstva' prema osmanlijskom osvajaču i Evropi, uglavnom indiferentnoj, imali pjesnike, ideologe, slikare, kipare, komediografe, historičare, leksikografe, matematičare i

⁴⁴ Jo. [ža] S. [kok], natuknica »'O pojavi Jana Panonija'«, u: *Krležijana* 2, M - Ž, pp. 123b–124a, na p. 124a.

⁴⁵ Miroslav Krleža, »Illyricum sacrum: odlomci rukopisa iz kasne jeseni 1944.«, *Kolo: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, nova serija 1(CXXI)/7 (Zagreb, 1963), pp. 149–187.

⁴⁶ Krleža, »Illyricum sacrum: odlomci rukopisa iz kasne jeseni 1944.«, p. 149.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Mavro Orbini, *Il Regno degli Slavi hoggi corrottamente detti Schiavoni. Historia di don Mavro Orbini Rauseo abbate Melitense*. (In Pesaro: Appresso Girolamo Concordia, 1601).

⁴⁹ Krleža, »Illyricum sacrum: odlomci rukopisa iz kasne jeseni 1944.«, p. 154.

⁵⁰ Ibid.

gramatičare, koji su stvarali značajna djela, često smionija od svojih evr.[opskih] suvremenika.«⁵¹

U tekstu »Illyricum sacrum: odlomci rukopisa iz kasne jeseni 1944.« Krleža je, znači, izrazio nezadovoljstvo time što Marulićev opus nije u potpunosti preveden na hrvatski jezik, čime je odaslao poruku da su latinski i talijanski spisi tog splitskog mislioca itekako važni za stjecanje još boljeg uvida u hrvatsku pisanu baštinu.

Krleža se o Maruliću očitovao i u tekstu »Prije trideset godina«, koji je objavljen 1947. godine u časopisu *Republika*.⁵² To je učinio prilikom razmatranja uloge protestantizma na hrvatskim prostorima. Pritom je zapisao da »protestantizam kod nas nije bio epizoda, <...> nego glavna matica naše historije«, o čemu svjedoči »čitava legija protestantskih pisaca, dokumenata, crkvenih sinoda (samo u Zagrebu tri)«. ⁵³ Krivcima za to što je protestantizam bio »tretiran« kao beznačajna epizoda, smatrao je isusovce, tvrdeći da su upravo oni »odigrali glavnu i vladajuću ulogu kod oblikovanja naše građanske i t. zv. naučne svijesti.«⁵⁴ Dakle, i u tekstu »Prije trideset godina«, koji je Mirjana Stančić u natuknici *Krležijane* odredila kao »opsežan povijesno-fenomenološki esej«, Krleža je, ponovo prema Mirjani Stančić, ukazivao na »trajno negativnu i po hrvatsko nacionalno biće destruktivnu ulogu Katoličke crkve«. ⁵⁵ Da bi još bolje rasvijetlio posljedice isusovačkog djelovanja, usmjerio se i na odnos tog crkvenog reda prema hrvatskoj književnosti. Prema Krležinu sudu, pred isusovačkim »pobjedonosnim naletom«, a zapravo »terorom«, našlo se i sve ono što je imalo veze s našom »historijom literature«. ⁵⁶ Od dolaska isusovaca ta literatura se, naime, odvijala »u znaku Bartola Kašića, oca Družbe Isusove, koji je u Rimu 1631, navijestio svoju ideološku-loyolsku vojnu 'svim našim porodi- ma od tmine' ... renesansnom teatru i renesansnoj, poganjoj lirici.«⁵⁷ Osim toga:

»<...> znamo da su Isusovci spalili i iskorijenili čitavu našu pučku poeziju i do- tjerali jednu živu narodnu i zanimljivu književnost do toga, da se dičila poslije

⁵¹ M.[arijana] Pet.[ričević], natuknica »'Illyricum sacrum'«, u: *Krležijana* 1, A - Lj, p. 363a.

⁵² M.[iroslav] Krleža, »Prije trideset godina«, *Republika: mjesečnik za književnost, umjetnost i javna pitanja* 3/11 (Zagreb, 1947), pp. 734–780.

⁵³ Krleža, »Prije trideset godina«, p. 771.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ma. [Mirjana] Sta.[nčić], natuknica »'Prije trideset godina (1917–1947)'«, u: *Krležijana* 2, M - Ž, pp. 235a–236a, na p. 235a.

⁵⁶ Krleža, »Prije trideset godina«, p. 771.

⁵⁷ Ibid.

tristogodišnje svoje egzistencije prepisivanjem Kotzebuovih tekstova, a to se reklamiralo do danas kao 'grandiozna pobjeda nad tminom'.⁵⁸

Da je, kako je naziva, »isusovačka strategija« bila pogubna za sve segmente hrvatskoga društva, Krleža je osnažio rečenicom u kojoj je spomenuo i Marulića:

»Ne Gubec, nego Drašković, ne Panonije ni humanisti, nego slabi postpetrarkiste kompilatori i epigoni, ne Marin Držić, nego Marulić, kao kompilator Bellarmina, ne Fra Filip Grabovac, ni Juraj Križanić, ni Pribojević, ni Ivan Lovrić, nego Kačić, nikako ne Vlacić, ni Gospodnetić, ni Jamometić nego Habelić i Sveti Janez Svetokriški, nikako i nikada Krčelić, nego slabi komediograf, protujakobinac i apologet ancien regima Brezovački <...>«. ⁵⁹

Znači, u eseju »Prije trideset godina« Krleža je Marulića odredio kao pisca koji je antipod Držiću, što je, inače, još zdušniji i opširniji zastupao u spisu »O našem dramskom répertoireu: povodom 400 godišnjice Držićeve 'Tirene'« objavljenom 1948. godine. No, kada se u eseju »Prije trideset godina« izjasnio o tome da je Marulić bio »kompilator Bellarmina«, iznio je netočan podatak. Naime, Roberto Bellarmino (1542–1621), kardinal, crkveni naučitelj i, kao što ističe Ivan Macan (1939–2015) u članku »Doprinos isusovaca teološkim i filozofskim znanostima«, veliki inkvizitor u procesu protiv Giordana Bruna,⁶⁰ rođen je gotovo dvadeset godina poslije Marulićeve smrti, pa splitski mislilac, čak i ako bi ga tko smatrao kompilatorom, svoj opus nipošto nije mogao temeljiti na Bellarminovim spisima.

Međutim, u tekstu »O našem dramskom répertoireu: povodom 400 godišnjice Držićeve 'Tirene'« Krleža je tu pogrešku ispravio, pa Marulića nije držao piscem koji je kompilirao, nego anticipirao Bellarmina.⁶¹ Kao što je zamijetio Mirko Tomasović u svojoj monografiji *Marko Marulić Marul* iz 1999. godine, Krleža u tom tekstu »Marulića poimlje za radikalnu negativnu suprotnost Marinu Držiću«, istodobno smatrajući da je Marulić, ponovo prema Tomasovićevu tumačenju, »bio bigotni, natražnjački, militantni propagator katoličkoga svjetonazora«. ⁶² Naime, kada je pisao o 400. godišnjici Držićeve

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid., pp. 771–772.

⁶⁰ Ivan Macan, »Doprinos isusovaca teološkim i filozofskim znanostima«, *Obnovljeni život* 63/2 (Zagreb, 2008), pp. 139–162, na p. 142.

⁶¹ Miroslav Krleža, »O našem dramskom répertoireu: povodom 400 godišnjice Držićeve 'Tirene'«, *Djelo: časopis za politička, ekonomska i kulturna pitanja* 1/1 (Zagreb, 1948), pp. 34–40, na p. 34b.

⁶² Mirko Tomasović, *Marko Marulić Marul* (Zagreb - Split: Erasmus Naklada, Zagreb / Književni krug Split / Marulianum / Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1999), p. 276.

Tirene, Krleža je istaknuo da se »od tmastog savonarolskog, akvinskog, protuhelenskog skolastičkog neba naše književne panorame« uvelike odvaja »lik Marina Držića, kao lik vedra i uzvišena spomenika na rekvijemskoj sceni, gdje korovi dominikanaca, isusovaca i fratara pale poganske knjige na lomačama kao 'porod od tmine' i gdje nema ni jednog našeg glasnijeg pjesničkog imena, koje nije svršilo kao pokajnik u kostrijeti, kao obraćenik ili kao remeta.«⁶³ Tijekom razdoblja u kojem je Marin Držić (1508–1567) živio i stvarao, naš humanizam se, piše Krleža, »ugasio«, štoviše »zaglavio je 'u pokornosti crkvi [katoličkoj] i u istinitoj vjeri' ('nell' obediencia della chiesa cattolica e nella vera fede').«⁶⁴ Za Krležu je predstavnik takva humanizma bio i Marulić, a koji:

»<...> čitavog života koketirajući sa tonsurom, anticipira Bellarmina, prevodi Tomu Kempinskoga i svršava logično sa Juditom i Davidijadom«, a njegova »djela 'De institutione bene vivendi per exempla sanctorum' (1506) 'Evangelistarium' (1516) 'De humilitate et gloria Christi' (1519) samo su ideološka prolegomena za sintezu: Juditu!«⁶⁵

Do kraja Krležina života, dakle do 1981. godine, jedini tko se, prema mojim spoznajama, očitovao o tim Krležinim prosudbama bio je filozof Vladimir Filipović (1906–1984), koji je u radu »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića« iz 1950. godine zastupao stav da »Krleža izriče točnu tvrdnju« kada *Juditu*, a usprkos tome što je »ona izašla [sic!] prije«, prepoznaje kao Marulićevu sintezu, kojoj su »ideološka prolegomena« bila upravo ona tri djela koja je izdvojio Krleža: *Institucija*, *Evandelistar* i *O poniznosti i slavi Kristovoj*.⁶⁶ No, počevši od 1989. godine, znači četrdesetak godina nakon prvog objavljivanja Krležina eseja, nekolicina istraživača Marulićeva opusa ipak je kritizirala Krležine prosudbe. Jedan od njih bio je Mirko Tomasović, koji je u razdoblju od 1989. do 2013. godine barem u pet navrata upozorio na neuteme-

⁶³ Krleža, »O našem dramskom répertoireu: povodom 400 godišnjice Držićeve 'Tirene'«, p. 35a.

⁶⁴ Ibid., p. 34b.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Vladimir Filipović, »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića«, u: Josip Badalić i Nikola Majnarić (ur.), *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450 – 1950*, djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 39. (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1950), pp. 279–298, na p. 282. Isto vidi i u: Vladimir Filipović, »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 9 (Zagreb, 1983), pp. 3–22, na p. 5. Usp. Vladimir Filipović, »The Principles of Ethic-philosophical Orientation of Marko Marulić«, translated by Lelija Sočanac, *Studia historiae philosophiae Croatiae* 1 (Zagreb, 1990), pp. 135–155, na p. 137.

ljenost stavova koje je Krleža o splitskom renesansnom misliocu objavio 1948. godine. Tomasović je tako smatrao i sljedeće:

1. Marulić je Krležu »iritirao«, posebice svojom »pobožnošću, mističnošću, asketizmom i traženjem puta do Boga«, pri čemu »ne stoji« da su *Institucija, Evangelistar* te *O poniznosti i slavi Kristovoj* bili »ideološka prolegomena« za *Juditu*, jer je »*Judita* nastala 1501, dakle prije objavljivanja *Institucije, Evangelistariuma*, pa bi ona eventualno mogla biti prolegomena, a ne sinteza«;⁶⁷
2. Krleža nije razumio ili nije bio upućen u obilježja Marulićeva vremena;⁶⁸
3. Krleža »nije provjeravao Marulićeve tekstove, *Judite* se možda sjećao iz srednje škole, ali ih je odbojno etiketirao, držeći ih nevrjednim promicanja«;⁶⁹
4. Krleža je »o Marulovu opusu izrekao rigorozno, obscenjujuće mišljenje«;⁷⁰
5. Krleža je prema Maruliću iskazao »iritantnu ignoranciju«, i to tako što mu je u tekstu iz 1948. godine posvetio »više redaka (čak pet!); u svakomu od kojih ispisuje netočnosti i ideološke (pogrešne) insinucije«.⁷¹

Osim od Tomasovića, reakcije na promišljanja koja je Krleža o Maruliću i njegovim djelima izložio u tekstu »O našem dramskom répertoireu: povodom 400 godišnjice Držićeve 'Tirene'« uslijedile su tijekom prvog desetljeća 21. stoljeća od još dvoje marulologa: Ružice Pšihistal i Nikice Kolumbića (1930–2009). Pšihistal je mislila da je Krleža o Marulićevim djelima pisao »s neskrivenim cinizmom i iz ondašnje perspektive poznatih maruloloških referenci s fatalnim previdom«⁷² te da je Marulić sredinom 20. stoljeća bio osporavan i zbog »sverazarajućih <...> *krležijanskih* gesta poricanja kršćanskih temelja

⁶⁷ Mirko Tomasović, *Marko Marulić Marul* (Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu / Sveučilišna naklada Liber / Enciklopedija hrvatske književnosti, 1989), p. 126.

⁶⁸ Mirko Tomasović, »Marulićevo europejstvo«, *Colloquia Maruliana* 6 (Split, 1997), pp. 205–211, na p. 207: »Ono što mu [Maruliću] Krleža zamjera, zaokupljenost biblijskim i religioznim sadržajima i motivima, dio je zapadnoeuropskoga gibanja i senzibiliteta u njegovo [Marulićevo] doba, a ne persisterancija u 'mračnom' srednjovjekovlju. <...> Marulić je srodan književnoj Europi bez obzira na vrstu i tematski pravac opusa.« Isto vidi i u: Mirko Tomasović, »Marulićevo europejstvo«, u: Mirko Tomasović, *Nove godine s Marulom: Marulićev ljetopis VIII. – X. (rujan 1995. – kolovoz 1998): Marulološki prilozi (1996.–2000.)* (Split: Književni krug Split / Marulianum, 2000), pp. 141–145, na p. 143.

⁶⁹ Tomasović, *Marko Marulić Marul* (1999), p. 277.

⁷⁰ Mirko Tomasović, »Dike ter hvaljen'ja meštru Ivi (1920–2003) (marulološki prinosi pok. profesora Ive Frangeša)«, *Colloquia Maruliana* 13 (Split, 2004), pp. 249–254, na p. 251.

⁷¹ Mirko Tomasović, »Miroslav Krleža o Marku Maruliću (i o drugim hrvatskim 'starijim' piscima)«, *Colloquia Maruliana* 22 (Split, 2013), pp. 185–197, na p. 190.

⁷² Ružica Pšihistal, »Trebalo li Marulićeva *Judita* alegorijsko tumačenje?«, *Colloquia Maruliana* 11 (Split, 2002), pp. 153–186, na p. 165.

hrvatskoga kulturnoga identiteta«,⁷³ dok je Kolumbić smatrao da Krleža »zbog ograničenja onodobne književne znanosti« Marulićev opus »naprosto dovoljno ne poznaje«, pri čemu je bio »nesklon nosiocima feudalne i crkvene vlasti, papinim poklonicima, aristokratima, crkvenim ideolozima (dakle, nesklon našim Marulićima i Gundulićima, da ne spominjemo ostale).«⁷⁴ Inače, Kolumbić je bio jedan od malobrojnih marulologa koji je zamijetio da Krleža nije uvijek kritizirao Marulićeva djela. Naime, pozvavši se na Krležin tekst »*Illyricum sacrum*: odlomci rukopisa iz kasne jeseni 1944.«, koji je, podsjećam, objavljen 1963. godine, Kolumbić je zapisao sljedeće: »Ipak na jednom je mjestu 1947. [sic!] Krleža našao priliku da se oduži Maruliću primjedbom kako bi konačno trebalo prevesti latinska djela njegova (*Illyricum sacrum*).«⁷⁵

Naposljetku, u tekstu o 400. godišnjici Držičeve *Tirene* Krleža je Marulića te njegovu *Juditu* spomenuo i prilikom analize »naše književne historije«. Ona je, kako piše, »nerazmjerno veću pažnju« posvetila »kultu Palmotića, Marulića, Đorđića, Vetranovića ili Gundulića«, negoli »kultu Držića«, premda je upravo Držić bio »pjesnik nekompromisne, vedre, slobodarske, cinquecenteske glume, a ne jezuitske 'Mandaljene Pokornice', 'Psalama Pokornih', 'Suza Sina Razmetnoga' ili 'Judite'«. ⁷⁶ Na temelju toga Krleža je zaključio da »tajna veličine mnogih naših pjesničkih imena leži upravo u isusovačkim proznim intrigama«, zbog čega čak »99% naše književne historije« nije ništa drugo nego »čista ultramontana rabota.«⁷⁷

4. Iskazi iz 1950-ih

Tijekom ovog desetljeća Krleža se o Maruliću i njegovu opusu prvi put očitovao 1950. godine. Da bismo razumjeli razloge koji su ga na to ponukali, nužno je ukazati na okolnosti koje su tim očitovanjima prethodile. Naime, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti 1950. godine također se uključila u proslavu 500. godišnjice Marulićeva rođenja. Na sjednici Skupštine Akademije

⁷³ Ružica Pšihistal, »Marko Marulić, prvi klasik hrvatske književnosti i europski humanist: Svečani govor uz otkrivenje poprsja Marka Marulića pred Filozofskim fakultetom (L. Jägera 9) u Osijeku 22. svibnja 2007.«, *Colloquia Maruliana* 17 (Split, 2008), pp. 310–313, na p. 311.

⁷⁴ Nikica Kolumbić, »Stariji hrvatski pisci u djelima i pogledima Miroslava Krleže«, u: Tomislav Bogdan, Cvijeta Pavlović (ur.), *Poslanje filologa: Zbornik radova povodom 70. rođendana Mirka Tomasovića* (Zagreb: Odsjek za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu / FF-press, 2008), pp. 669–677, na p. 669 i 671.

⁷⁵ Kolumbić, »Stariji hrvatski pisci u djelima i pogledima Miroslava Krleže«, p. 676. Usp. Krleža, »*Illyricum sacrum*: odlomci rukopisa iz kasne jeseni 1944.«, p. 154.

⁷⁶ Krleža, »O našem dramskom répertoiru: povodom 400 godišnjice Držičeve 'Tirene'«, p. 37a.

⁷⁷ *Ibid.*, p. 37a. Na istoj stranici vidi i tekst napomene označene zvjezdicom.

od 30. ožujka 1950. godine tako je prihvaćen prijedlog da Odjel za jezik i književnost »izda zaseban zbornik, s radovima o Maruliću.«⁷⁸ Članovi Odjela od tada su na sjednicama redovito raspravljali o rukopisima koji su bili predviđeni za *Zbornik*, pri čemu je na sjednici održanoj 4. srpnja 1950. godine zaključeno da »referati imaju biti gotovi što prije«, zapravo da »do 15. srpnja bude gotova sva procedura oko ocjenjivanja.«⁷⁹ I doista, na sjednici održanoj 15. srpnja 1950. godine pročitani su i posljednji »referati o radnjama za Marulićev zbornik«, pa tako i onaj koji je o tekstu Vladimira Filipovića »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića« pročitao Josip Badalić (1888–1985), tada dopisni član Akademije.⁸⁰ Mišljenje o tom tekstu Badalić je izložio na dva lista koja su priložena zapisniku (sl. 1). Prema njegovu sudu, Filipović je napisao »čitak i tečan filozofski esej«, u kojem je »omogućio pravilniju ocjenu Marulićeva filozofskoga stava« i u kojem »opravdano evocira Marulićevo doba u aspektu osmanlijske invazije na našu obalu, napose turska nasilja u Marulićevu Splitu«, nakon čega je Badalić naglasio da je Filipović zaključio »da se Marulić, nazirući u kršćanskom Zapadu zaštitnika od agresivnog Islama, morao i ideološki, kao filozof, ukopčati u etičku filozofiju toga 'savezničkoga' kršćanstva«, a zbog čega je, tvrdi Badalić, »filozofjski stav Marulića kao kršćanskoga etičara ne samo razumljiv, nego i logičan, pa i patriotičan.«⁸¹ Prosudbu Filipovićeve teksta Badalić je završio tvrdnjom »da je ovaj i ovakav Filipovićeve stav prema Maruliću, kao etičaru i filozofu uopće, pravilan«, te tvrdnjom »da bi i ovaj Filipovićeve esej bio dobrim prilogom za Marulićev zbornik.«⁸²

Tiskanje *Zbornika u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450 – 1950* počelo je 14. kolovoza 1950. godine, što doznajemo iz izvještaja koji je Izdavački zavod Akademije podastro na sjednici Skupštine od 24. ožujka 1951. godine: »Rad u tiskari započeo je 14. VIII. slaganjem knjige *Zbornik*

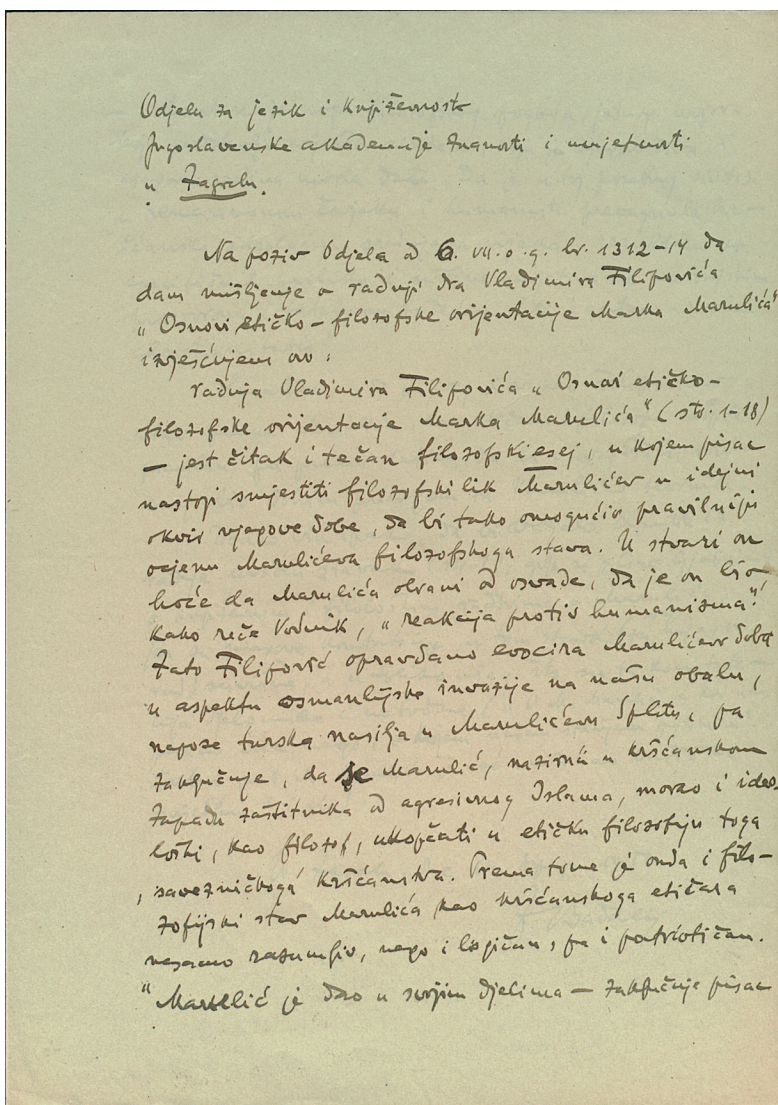
⁷⁸ »I. redovno godišnje zasjedanje Skupštine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti održano dne 30. ožujka 1950.«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godine 1949–1950*, knjiga 56, urednik: Marko Kostrenčić (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1952), pp. 97–164, na p. 119.

⁷⁹ »Zapisnik 9. sjednice IV. odjela, za jezik i književnost, održane 4. srpnja 1950.«, pp. 1–4, na p. 3. Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici Razredi 1950.

⁸⁰ »Zapisnik 10. sjednice IV. odjela, za jezik i književnost, održane 15. srpnja 1950.«, pp. 1–4, na p. 1. Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici Razredi 1950.

⁸¹ Josip Badalić, [»Mišljenje o radnji dra Vladimira Filipovića 'Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića'«], dva lista priložena »Zapisniku 10. sjednice IV. odjela, za jezik i književnost, održane 15. srpnja 1950.«, na f. 1r.

⁸² Badalić, [»Mišljenje o radnji dra Vladimira Filipovića 'Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića'«], f. 2r.

Slika 1. Lice (recto) prvog lista Badalićeva autografa o Filipovićevu tekstu »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića«: Josip Badalić, [»Mišljenje o radnji dra Vladimira Filipovića 'Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića'«], dva lista priložena »Zapisniku 10. sjednice IV. odjela, za jezik i književnost, održane 15. srpnja 1950.«, na f. 1r.

Badalićev autograf i zapisnik 10. sjednice Odjela za jezik i književnost čuvaju se u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HRAHAZU 2/1. Zapisnici Razredi 1950.

Marka Marulića«. ⁸³ *Zbornik* je svjetlo dana ugledao 27. listopada 1950. godine. Tu spoznaju omogućio mi je uvid u nekoliko dokumenata. Jedan od njih bio je zapisnik 11. sjednice Predsjedništva Akademije održane 10. studenog 1950. godine. U njemu stoji da je predsjednik Akademije Andrija Štampar (1888–1958) na toj sjednici rekao da je »u vrijeme odsutnosti njegove i gen. tajnika akad. dr. Gušića bila u štampi dovršena knjiga ‘Zbornik Marka Marulića’«. ⁸⁴ Nažalost, iz tog zapisnika nije moguće doznati podatak o tome *kada* su Andrija Štampar i Branimir Gušić (1917–1975) izbili iz Zagreba, kao ni podatak o tome *gdje* su bili. Iz zapisnika koji se pak odnosi na prethodnu, 10. sjednicu Predsjedništva, doznajemo da je ta sjednica održavana 2. studenog, zatim da je nastavljena 6. studenog i da joj je u oba navrata predsjedavao upravo Štampar, dok je Gušić vodio zapisnik. ⁸⁵ Znači, Štamparovo i Gušićevo »vrijeme odsutnosti« nikako nije moglo biti poslije 1. studenog 1950. godine. Podatke o njihovu izbijanju iz Zagreba pružaju »stenografske beleške« koje se odnose na »VI redovno zasjedanje Akademskog saveta FNRJ«, a čuvaju se u Arhivu Jugoslavije u Beogradu. Naime, na sjednici Skupštine održanoj 12. listopada 1948. godine, Štampar, Gušić i Krleža izabrani su za predstavnike Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Akademijском savjetu FNRJ, ⁸⁶ tijelu koje je, kako piše u *Spomenici Saveta akademija nauka i umjetnosti SFRJ 1948–1978*, osnovano »sa ciljem udruživanja i koordiniranja rada naučnih institucija, a prvenstveno radi bližeg i čvršćeg povezivanja i jačanja aktivnosti jugoslovenskih akademija nauka i umjetnosti«. ⁸⁷ Stenografske bilješke 6. sjednice Akademijского savjeta FNRJ otkrivaju da se ta sjednica održavala 27. i 28. listopada 1950. godine u Beogradu te da su u na njoj bili Štampar, Gušić i Krleža. ⁸⁸ Da je tiskanje *Zbornika u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450 – 1950*

⁸³ »I. redovno godišnje zasjedanje Skupštine Jugoslavenske akademije održano 24. ožujka 1951. godine«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godine 1951–1952*, knjiga 58, urednik: Marko Kostrenčić (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1953), pp. 21–88, na p. 72.

⁸⁴ »Zapisnik 11. sjednice Predsjedništva Akademije, održane 10. XI. 1950«, pp. 1–7, na p. 3. Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici - sjednica Predsjedništva 1950.–1960.

⁸⁵ »Zapisnik X. sjednice Predsjedništva Akademije, održane 2. XI. 1950. god. [Nastavljeno dne 6. XI. 1950.]«, pp. 1–14, na p. 1 i 7. Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici - sjednica Predsjedništva 1950.–1960.

⁸⁶ »Izvanredna Skupština Jugoslavenske akademije održana 12. listopada 1948.«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godine 1946.–1948.*, knjiga 54, urednik: Branimir Gušić (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1949), p. 127.

⁸⁷ *Spomenica Saveta akademija nauka i umjetnosti SFRJ 1948–1978*, uredio: Aleksandar Stipčević (Skopje: Savjet akademija znanosti i umjetnosti SFRJ, 1979), p. 5.

⁸⁸ »VI redovno zasjedanje Akademskog saveta FNRJ držanog 27 i 28 oktobra 1950 u Beogradu«, stenografske beleške, pp. 1–97, na p. 1. Stenografske bilješke 6. redovnog zasjedanja

završeno 27. listopada 1950. godine, potvrđuju i dva računa koja je Izdavački zavod Akademije već 28. listopada dostavio Upravi Akademije. Oba su se odnosila na *Zbornik*: iz prvog računa doznajemo da su troškovi »za papir i tisak Zbornika M. Marulića« iznosili 72.875 dinara, a iz drugog da su troškovi »za štampu Zbornika M. Marulića« iznosili 110.101 dinar.⁸⁹

U tom *Zborniku* otisnut je i Filipovićeve tekst »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića«.⁹⁰ Međutim, Filipović je taj tekst objavio i 1983. godine, poprativši ga uvodnom bilješkom sljedećega sadržaja:

»Tiskano u 'Zborniku u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450–1950', što ga je izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1950, knjiga 39, str. 279–298. Istrgnuto iz cjelokupne naklade knjige i na te stranice tiskana rasprava Vjekoslava Štefanića pod naslovom 'Još Marulićevih stihova'.«⁹¹

Prema spoznajama Mirka Tomasovića, krivac za izbacivanje Filipovićeve teksta iz *Zbornika* bio je Miroslav Krleža, koji je tada bio potpredsjednik Akademije. Tomasović je, naime, 1993. godine zapisao da je Filipovićeve, kako je naziva, rasprava bila »predviđena za Zbornik Marka Marulića 1950, pače u njemu tiskana, pa istrgnuta«, nakon čega je dodao da su »razlozi cenzuriranja« bili »nadasve smiješni«: Filipović je zastupao »idealistička filozofska načela, što ne može proći, pa makar u pitanju bio Marko Marulić«, pri čemu »Krleža nije bio statist, dapače, koji je zastupao 'in illo tempore' tvrde stavove prema Maruliću zbog njegova pobožnjaštva i religiozne propagande.«⁹² U članku iz

---

Akademijaskog savjeta FNRJ čuvaju se u Arhivu Jugoslavije u Beogradu pod oznakom 55 - 3 - 19 (fond 55, fascikl 3, broj jedinice opisa 19).

⁸⁹ »Dostava računa na Din 72.875 – za papir i tisak Zbornika M. Marulića«; »Dostava računa na Din 110.101 – za štampu Zbornika M. Marulića«. Ta dva računa čuvaju se pod urudžbenim brojevima 4921/50 i 4922/50 u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHASU 2/1.

⁹⁰ Vladimir Filipović, »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića«, u: Josip Badalić i Nikola Majnarić (ur.), *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450 – 1950*, djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 39. (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1950), pp. 279–298.

⁹¹ Vladimir Filipović, »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 9 (Zagreb, 1983), pp. 3–22, uvodna bilješka označena zvjezdicom na p. 3. Da Filipovićeve članak nije istrgnut »iz cjelokupne naklade knjige«, prvi je 2000. godine upozorio Ivica Martinović. Vidi: Ivica Martinović, »Marulićev etički nauk o miru«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 26 (2000), pp. 17–57, na pp. 24–25 u bilješci 36.

⁹² Mirko Tomasović, »Marulićev ljetopis (V) (rujan 1992 – kolovoz 1993)«, *Mogućnosti* 40/11–12 (Split, 1993), pp. 114–150, na p. 115. Isto vidi i u: Mirko Tomasović, »Marulićev ljetopis (V) (rujan 1992 – kolovoz 1993)« / »Marulić's Annals (V)«, *Colloquia Maruliana* 3 (Split, 1994), pp. 182–218, na p. 183 / pp. 231–232; Mirko Tomasović, »V. rujan 1992. – kolovoz 1993.«, u: Mirko Tomasović, *Sedam godina s Marulom: Marulićev ljetopis I. – VII. (kolovoz 1988. – kolovoz 1995.)* (Split: Književni krug Split / Marulianum, 1996), pp. 87–128, na p. 88.

2013. godine Tomasović je pak naglasio da je jedan »prilog ipak naknadno istrgnut iz već tiskanog zbornika na intervenciju dopredsjednika Akademije po funkciji, koji je bio i *spiritus (re)agens* njezin, tj. Miroslava Krleže, a u ovome slučaju i cenzor«, pa pojasnio da je iz *Zbornika* bila »izbačena <...> studija filozofskog pisca i sveučilišnog profesora dr. Vladimira Filipovića.«⁹³ Prema Tomasovićevu sudu, na »trganje Filipovićeve priloga iz tiskotine« Krleža se odlučio »zacijelo zbog toga što je profesor [Filipović] o Marulićevoj filozofiji pisao nekritički, tj. s idealističkih pozicija, a ne s pozicija znanstvenog materijalizma u skladu s tada rigidnom ideologijom koja je priznavala samo marksizam.«⁹⁴ Međutim, Tomasović nijednu od tih svojih tvrdnji nije, nažalost, potkrijepio nikakvim dokazima.

Zašto je iz *Zbornika u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450 – 1950* uklonjen Filipovićeve članak? Odgovor na to pitanje može se pronaći u zapisniku sjednice Predsjedništva Akademije održane dva tjedna nakon tiskanja *Zbornika*, točnije 10. studenog 1950. godine. Na toj je sjednici, naime, jedna od točaka dnevnog reda bila i ova: »Zbornik Marka Marulića /kritika sastava i obustava raspačavanja/« (sl. 2). U sklopu nje prvi je, očekivano, govorio Andrija Štampar, koji je članovima Predsjedništva najprije rekao da je u *Zborniku* »otisnut i članak dra Vladimira Filipovića pod naslovom 'Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića'«, a zatim im dao sljedeću obavijest:

»Potpredsjednik Akademije, akad. Krleža, razmatrajući taj članak uočio je svu nepravilnost stava i gledanja, koja se zastupaju u tom članku, pa je odredio obustavu raspačavanja.«⁹⁵

Krleža je, nastavlja Štampar, izvijestio »o tome slučaju cijelu Upravu, te iznio razloge takovoga postupka«, zbog čega je Uprava zaključila da »taj slučaj iznese na raspravu i diskusiju pred Predsjedništvo, kao vrlo ozbiljni načelni problem.«⁹⁶ Potom je govorio Krleža, koji je, kako stoji u zapisniku, izložio »pobude kojima se rukovodio pri izdavanju zabrane raspačavanja knjige radi spomenutog članka.«⁹⁷ Filipovićeve članak je, objašnjava Krleža, »po svom sadržaju klasičan dokaz kontrareformacione katoličke falcificirane historije«, u kojem autor »falsifikuje citate«, ali i »razvija sasvim krivu, neispravnu i naopaku ideologiju.«⁹⁸

⁹³ Tomasović, »Miroslav Krleža o Marku Maruliću (i o drugim hrvatskim 'starijim' piscima)«, p. 186.

⁹⁴ Ibid.

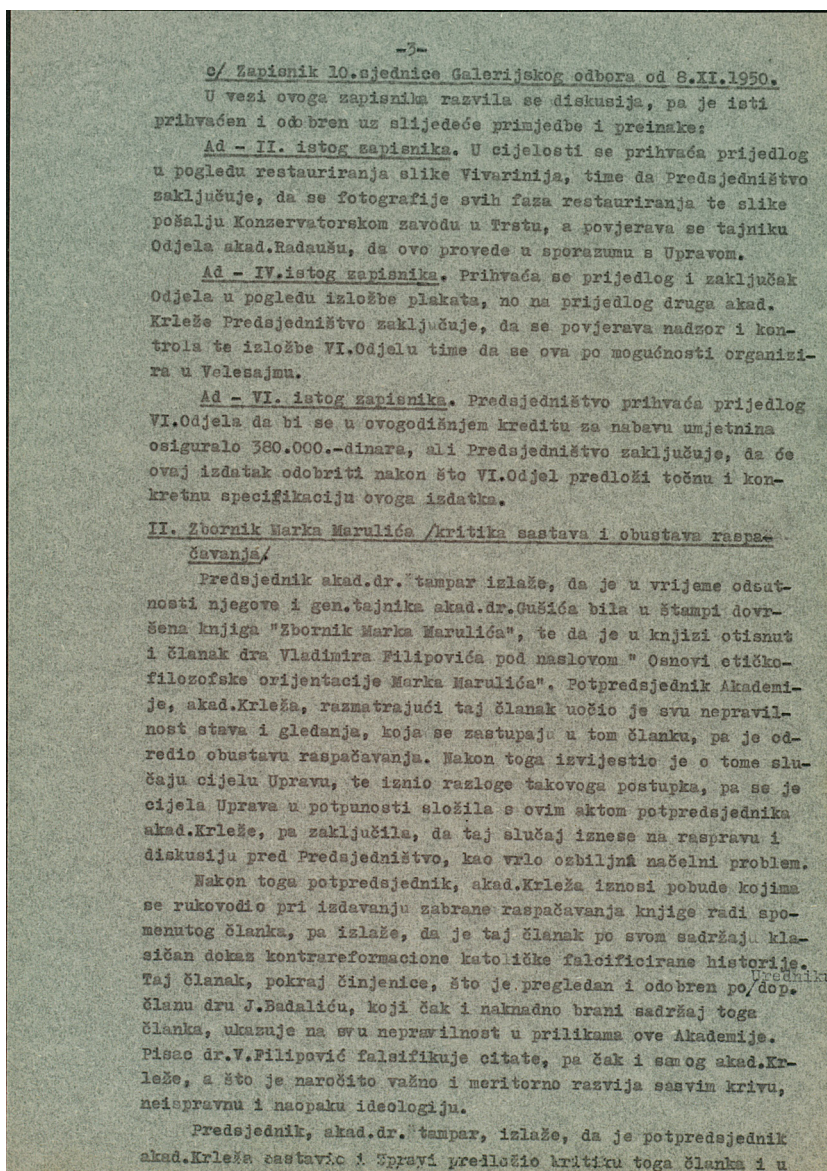
⁹⁵ »Zapisnik 11. sjednice Predsjedništva Akademije, održane 10. XI. 1950«, p. 3.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

Slika 2. Stranica na kojoj u zapisniku sjednice Predsjedništva Akademije počinje točka »Zbornik Marka Marulića /kritika sastava i obustava raspačavanja/«, a koja sadrži zapise o Štamparovoj najavi točke i o Krležinim prosudbama Filipovićeve teksta: »Zapisnik 11. sjednice Predsjedništva Akademije, održane 10. XI. 1950«, pp. 1–7, na p. 3. Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici - sjednica Predsjedništva 1950.–1960.

Iz zapisnika doznajemo da je Krleža »sastavio i Upravi predložio kritiku toga članka«, onda da se Uprava »s istom saglasila u cijelosti«, zatim da je Krleža kritiku pročitao članovima Predsjedništva te da je ta kritika priložena »ovom zapisniku u cijelosti.«⁹⁹ Nažalost, tekst kritike ne nalazi se u prilogu zapisnika. U raspravi »o tome slučaju« sudjelovalo je nekoliko članova Predsjedništva. Andrija Štampar zamijetio je da »izlaganje iznešenog u ovom članku dra V. Filipovića znači skretanje ove Akademije i s linije njenog ranijeg sjajnog perioda«, dok je Antun Barac (1894–1955) naglasio da se »u cijelosti slaže s iznešenom kritikom«, nakon čega je dodao da se Akademiji »ovakovi propusti ne bi smjeli događati«, pa zaključio da je u članku »napisano upravo svašta.«¹⁰⁰ Fran Tućan (1878–1954) je pak izjavio da se »upravo zaprepastio, kad je taj članak pročitao, jer se ovako u ovoj Akademiji nije pisalo ni u vrijeme apoštolske monarhije«, dok je Marko Kostrenčić (1884–1976) istaknuo da »cijeli sadržaj članka, obzirom na stavove i gledanja, smatra pogrešnim.«¹⁰¹ Vanja Radauš (1906–1975) zapitao se »da li dr. V. Filipović može raditi i djelovati kao prof. filozofije na fakultetu, kad ovaj članak očito ukazuje na njegove potpuno krive poglede na društvo i nauku«, dok je Vale Vouk (1886–1962) rekao da je »sadržaj članka, a isto tako stavovi i gledanja, potpuno nepravilan, pa da upravo treba biti zahvalan drugu akad. Krleži za temeljito i naučno pravilno iznešeni stav spram članka dra V. Filipovića.«¹⁰² Nakon rasprave, članovi Predsjedništva jednoglasno su usvojili »kritiku Uprave, koju je danas u ime Uprave iznio potpredsjednik akad. Krleža«, a onda i donijeli odluku da će se »ovaj [Filipoviće] članak izbaciti, napisati novi odgovarajući drugi članak, pa nakon toga Zbornik izdati.«¹⁰³ Članak koji je bio 'novi' i 'odgovarajući' napisao je filolog Vjekoslav Štefanić (1900–1975),¹⁰⁴ a *Zbornik* koji sadrži taj članak objavljen je do najkasnije 6. prosinca 1950. godine, kada je održana sjednica Odbora Izdavačkog zavoda Akademije na kojoj se govorilo i o *Zborniku*, a što proizlazi iz zapisnika sjednice Predsjedništva, na kojoj je pak odlučeno i sljedeće: »izričito se odobrava davanje nagrade od Din. 500.- po pojedinom radniku za naročito zalaganje pri izradi Marulićevog Zbornika.«¹⁰⁵ Dakle, Akademija je za manje

⁹⁹ Ibid., pp. 3–4.

¹⁰⁰ Ibid., p. 4.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ibid., pp. 4–5.

¹⁰³ Ibid., p. 5.

¹⁰⁴ Vjekoslav Štefanić, »Još Marulićevih stihova«, u: Josip Badalić i Nikola Majnarić (ur.), *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450 – 1950*, djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 39. (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1950), pp. 279–298.

¹⁰⁵ »Zapisnik 13. sjednice Predsjedništva Akademije, održane dana 22. prosinca 1950. g.«,

od četiri mjeseca, točnije od 14. kolovoza do 6. prosinca 1950. godine, tiskala dvije inačice *Zbornika u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450–1950*. U prvoj je otisnut i Filipovićev tekst, dok u drugoj tog teksta nema.

Inače, na sjednici Predsjedništva održanoj nepunih mjesec dana nakon one na kojoj je raspravljano i o *Zborniku* u kojem je otisnut Filipovićev članak, Antun Augustinčić (1900–1979) predložio je, a članovi Predsjedništva jednoglasno usvojili, da se »kritika Uprave i Predsjedništva, sastavljena po akad. Krleži na članak dra Vladimira Filipovića pod naslovom 'Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića' zajedno sa člankom odštampa u 'Ljetopis' Akademije.«¹⁰⁶ Ali, taj zaključak Predsjedništva nije proveden. Kritika, naime, nije objavljena ni u jednom *Ljetopisu*, zbog čega smo, nažalost, ponovo ostali neupućeni u njezin sadržaj.

No, sadržaj kritike Uprave i Predsjedništva Akademije o Filipovićevu članku ipak je moguće doznati. Naime, u Krležinoj rukopisnoj ostavštini nalaze se i dva teksta koja se odnose upravo na članak »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića«. Oba se čuvaju u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod signaturom R 7970/A/1111, s ovim podacima na omotu (košuljici):

»Krleža, Miroslav. Filipović: Osnovi filozofsko-etičke orijentacije Marka Marulića. - [Bez mj. i god.], 33 l., anopistograf, listovi različite veličine, tekst hrv., rukopis i strojopis, paginacija inkontinuirana <...>«.¹⁰⁷

Jedan od njih sastoji se od šest listova, koji su koncept, a drugi od deset listova, koji su konačna inačica teksta i koji su u dva primjerka otipkani na stroju. Kao što doznajemo iz prospekta *Miroslav Krleža: Sabrana djela* kojim je izdavačko poduzeće »Zora« 1953. godine najavilo tiskanje *Sabranih djela Miroslava Krleže*, promišljanja o Filipovićevu tekstu trebala su biti objavljena pod naslovom »Filipović Vladimir o Marku Maruliću« u trideset šestom svesku »Zorina« izdanja, znači u svesku *Studije, članci i govori 1945–1953*.¹⁰⁸ Ta

pp. 1–9, na p. 5. Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici - sjednica Predsjedništva 1950.–1960.

¹⁰⁶ »Zapisnik 12. sjednice Predsjedništva Akademije, održane dne 7. XII. 1950. god. [Nastavljeno dana 11. XII. 1950. god.]«, pp. 1–20, na p. 1. Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici - sjednica Predsjedništva 1950.–1960.

¹⁰⁷ Vidi i: *Rukopisna ostavština Miroslava Krleže: katalog*, glavni urednik: Ivan Kosić (Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2003), p. 89, n. 1111.

¹⁰⁸ *Miroslav Krleža: Sabrana djela*, opremu prospekta izvela majstorska radionica Krste Hegedušića (Zagreb: Državno izdavačko poduzeće Hrvatske »Zora«, [1953]), p. 42: »*Studije, članci i govori 1945–1953*, svezak drugi: *O Enciklopediji Jugoslavije / Govor, održan na zasjedanju republičkih redakcija u lipnju 1952 / Ductus generalis za rad na Enciklopediji Jugoslavije*

»Zorina« najava nije ostvarena, na što je 1999. godine u natuknici *Krležijane* upozorio Davor Kapetanić, zapisavši da »u odnosu na plan 'Zorina' izdanja« nije objavljena »polemika *Filipović Vladimir o Marku Maruliću*«, pa dodavši da je to jedan od Krležinih tekstova »o kojima se inače ništa ne zna«. ¹⁰⁹ O toj, kako je naziva, polemici Kapetanić nije ništa mogao znati, jer prilikom pisanja natuknice za *Krležijanu* nije mogao imati uvid u Krležinu rukopisnu ostavštinu. Ona je javnosti dostupna od 2001. godine, kada su, kako u »Predgovoru« kataloga *Rukopisna ostavština Miroslava Krleže* bilježi Vlaho Bogišić, »nakon dvadesetogodišnjega moratorija <...> otvorene kutije s Krležinim rukopisima«. ¹¹⁰

Što je Krleža u dvama tekstovima zapisao o Filipovićevu članku, Maruliću i njegovu opusu? Oba je započeo rečenicom da je Filipović napisao polemički spis u kojem je nastojao dokazati da je Marulić, prenosi Krleža zapise iz Filipovićeve članka, »stojeći pred kulturnopolitičkom alternativom ili islam ili kršćanstvo (tertium non datur!) mogao birati samo ovo drugo (tj kršćanstvo)«. ¹¹¹ Daljnji sadržaj obaju tekstova obilježilo je Krležino nastojanje da opovrgne Filipovićevu tvrdnju o tome da u Marulićevo doba nije bilo treće opcije (*tertium non datur*), a zbog čega je splitski mislilac »mogao birati« isključivo kršćanstvo. Naime, postoji li, pita se Krleža u konačnoj inačici teksta, »bilo kakav pak i najneznačajniji naučni dokaz za potvrdu ove teze Vladimira Filipovića?« ¹¹² To pitanje postavio je zato što je bio uvjeren u sljedeće:

»<...> čitava hrvatska tj južnoslovenska historija naše civilizacije odvijala se u znaku treće varijante, u znaku nonkonformizma, u znaku 'negativnog predznaka' (da se izrazimo autorovom frazom) spram bilo kakve hadrijanske ili nehadrjanske, ekumenske ili katoličke negativne pojave u Carigradu u Rimu ili u Aachenu i Salzburgu.« ¹¹³

/ *Preambua za novu reviju* / *Filipović Vladimir o Marku Maruliću* / *Pijana noć* / *Marty-Tillon* / *Kalendar jedne parlamentarne komedije* / *Kako stoje stvari*«.

¹⁰⁹ D.[avor] Kap.[etanić], natuknica »Sabrana djela, djela i izabrana djela«, u: *Krležijana* 2, M - Ž, pp. 291a–300a, na p. 296a.

¹¹⁰ Vlaho Bogišić, »Predgovor«, u: *Rukopisna ostavština Miroslava Krleže: katalog*, pp. 3–4, na p. 3.

¹¹¹ [Miroslav Krleža, »Filipović Vladimir o Marku Maruliću«], rukopis: koncept, ff. 1–6, na f. 1r; rukopis: konačna inačica, ff. 1–10, na f. 1r, u: Miroslav Krleža, *Filipović: Osnovi filozofsko-etičke orijentacije Marka Marulića*. – (Bez mj. i god.), 33 l., anopistograf, listovi različite veličine, tekst hrv., rukopis i strojopis, paginacija inkontinuirana. Zbirka rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, signatura R 7970/A/1111. Usp. Filipović, »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića« (1950), p. 286; Filipović, »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića« (1983), p. 8.

¹¹² [Krleža, »Filipović Vladimir o Marku Maruliću«], rukopis: konačna inačica, f. 2r.

¹¹³ *Ibid.*

Uz to, Krlježa je u konačnoj inačici teksta zapisao i sljedeće:

»<...> od staroslovenske borbe za pravo narodnog jezika u crkvi do bogumila, od glagoljaškog perioda u prvim fazama mediteranske hrvatske politogeneze do srpske pravoslavne crkve, od slobodarskog antipapizma Panonije do Jamometičeve tragedije, od humanista (kojima je ime legija) do Mavra Vetranića i Držića, od čitave serije ustanaka do našeg protestantizma, u rasponu dakle od osam stoljeća (tj od devetog do šesnaestog vijeka), magistrala nas naše historije uči, da takve kontrareformacione teze, kao što je ova Vladimira Filipovića – ‘o tertium non daturu’ naše civilizacije predstavljaju negaciju očite materijalne istine.«¹¹⁴

Potom je dodao:

»Pobijati ovakvu ultramontanu banalnost, kakvu predstavlja ovaj essay Vladimira Filipovića o ‘etičkofilozofskoj orijentaciji Marka Marulića’ iz perspektive jugoslavenske akademije, bilo bi samo po sebi apsurdno tim više, što jugoslavenska akademija sa čitavom svojom kulturnohistorijskom tematikom predstavlja jedan od klasičnih dokaza upravo onog ‘tertiuma’, što ga je autor uznastojao da porekne u jednoj od njenih vlastitih publikacija, i to upravo u Marulićevom Zborniku, štampanom za proslavu 500. god pjesnikova rođenja.«¹¹⁵

Filipovićev članak zapravo je, tvrdi Krlježa u konceptu, »slaba seminarska radnja, bez naročite vrijednosti« te nešto »potpuno suvišno da bude štampano«, i to bez obzira na činjenicu što je autor teksta »extra ordinarius philosophiae«, međutim »štampano mu.«¹¹⁶

No, u konačnoj inačici Krlježa se zapitao i sljedeće:

»Čemu je akademija objavila opera omnia Marina Držića i njegovu tužbu vojvodi toskanskom 1566 (u momenat pada Sigeta) gdje optužuje slavnu Republiku, da ‘ni pred čime na svijetu ne strahuje tako stravično kao pred eventualnom pobjedom kršćanskog oružja’,¹¹⁷ kada se onda njeni vlastiti (tj akademijini) recenzenti i

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ [Krlježa, »Filipović Vladimir o Marku Maruliću«], rukopis: koncept, f. 4r.

¹¹⁷ Vidi u: [Marin Držić], »1. U Firenci 2. jula 1566: Razlaže [Marin Držić] toskanskomu vojvodi Kozmu I. zašto i kako bi se imala promijeniti vlada u Dubrovniku.«, pp. CXXXI–CXLII, u: »5. Držićeva politička pisma.«, pp. CXXXI–CXLVII, prilog u: [Milan Rešetar], »Uvod«, pp. I–CXLVII, u: *Stari pisci hrvatski, knjiga VII, drugo izdanje: Djela Marina Držića, drugo izdanje (sa dvije table)*, za štampu priredio Milan Rešetar (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1930), na pp. CXXXII–CXXXIII: »Circa le navi di detti Rauegi che sogliono alchuna volta essere ritenute per bisogni dell’ armata catholica costoro per paura vana et fuor di tempo, che l’ Turco nó s’ adiri contra di loro per causa di dette navi, hanno novamente provisto cio e che piu alchuno nó possa sotto gran pena fabricar navi, ne comprar, senza dar una grossa pleggiarria di stare a l’ obediencia loro, <...>«.

urednici njenih svećanih edicija (kao što je Marulićev Zbornik) ne snalaze u toj materiji, te daju svoj imprimatur na ovakve – naučno – mizerne priloge, kao što je ovaj V. Filipovića o Marulićevim etičkofilozofskim idejama?¹¹⁸

Inače, Krležin stav o Filipoviću i njegovu članku izvrsno predočavaju odredbe »glupan« i »idijot«, što piše na margini lica petog lista koncepta,¹¹⁹ pa odredbe »mistifikator« i »arnoldijanac ex cathedra«, koji »bjesimočno fanatično zaglupljuje svijet kada tvrdi da se sa Tomom Kempenskim može boriti protiv Islama«, što piše na naličju petog lista koncepta,¹²⁰ i tvrdnja da se Filipovićeve stavovi ne razlikuju od stavova »Fanceva, Lukasa, Zimmermanna, Markovića i Šegvića tj. one nazovi nauke koju V. Filipović slijedi u intelektualnu stopu«, što piše na šestom listu konačne inačice rukopisa.¹²¹ Pa zar je, zdvaja Krleža u konceptu, Marulićeva »najveća zasluga« bila što je »pred političkom i kulturnom alternativom: Ili Islam ili kršćanstvo 'tertium non datur'«, mogao birati »'samo ovo drugo'«?¹²² Nije na nama da, ponovo citiram zapise iz koncepta, »određujemo što je mogao birati Marulić«, budući da »nemamo razloga da budemo apologeti njegova izbora u katoličkom moralist[ičkom] smislu jer mi Marulića zbog toga ne cijenimo, nego kao pjesnika i to jer je pisao narodnim jezikom slobodarskim.«¹²³ O Maruliću, predlaže Krleža u konačnoj inačici, »valja govoriti kao o pjesniku, a ne kao o lošem kompilatoru«, pri čemu pozornost treba obratiti na sljedeće:

»Kada se piše studija o osnovima etičko filozofske orijentacije jednog cinquecentističkog poete onda valja pisati o toj temi stvarno, sa poznavanjem materije, a potpuno je suvišno da se piše na način prof. Filipovića koji je u svakom slučaju insuficijentan.«¹²⁴

Vidi i: [Marin Držić, »Pismo Cosimu I. de' Mediciju od 2. srpnja 1566. godine«, prijevod i komentar Frano Čale], pp. 20–31, u: [Frano Čale], »O životu i djelu Marina Držića«, pp. 5–173, u: Marin Držić, *Djela*, priredio Frano Čale (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979), na p. 22: »Što se tiče brodova koji im kadšto budu zadržani za potrebe katoličke vojske, Dubrovčani su, zbog nepotrebnosti i neumjesne straha da se zbog tih brodova Turčin na njih ne naljuti, odskora uz prijetnju velike kazne odredili da nitko ne smije graditi ni kupovati brodova prije nego što položi veliku jamčevinu kao zalag da će se pokoravati njihovim odredbama, <...>«.

¹¹⁸ [Krleža, »Filipović Vladimir o Marku Maruliću«, rukopis: konačna inačica, f. 6r.

¹¹⁹ [Krleža, »Filipović Vladimir o Marku Maruliću«, rukopis: koncept, margina f. 5r.

¹²⁰ Ibid., f. 5v.

¹²¹ [Krleža, »Filipović Vladimir o Marku Maruliću«, rukopis: konačna inačica, f. 6r.

¹²² [Krleža, »Filipović Vladimir o Marku Maruliću«, rukopis: koncept, f. 5r.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ [Krleža, »Filipović Vladimir o Marku Maruliću«, rukopis: konačna inačica, f. 9r.

Osim toga:

»O Maruliću se može govoriti kao ‘o ocu naše lijepe književnosti’, ako već želimo da govorimo o njemu u okviru ovakvog epiteta, kojim su ga ovjenčali prilikom proslave 400 godišnjice Judite, ali govoriti o njemu kao o pozitivnom ideologu činkvecenta, koji nije mogao birati jer nije bilo ‘tertium datura’, danas iz naučne perspektive nije ni u kom slučaju rabota korektna.«¹²⁵

Na posljednjem, desetom listu konačne inačice teksta (sl. 3) Krlježa je komentirao i Filipovićeve zapise o Marulićevoj *Instituciji*:

»A kako autor ove studije govori o ‘De institutione bene beateque vivendi’ da je to djelo nadmašilo sva djela svih naših pisaca prije i poslije Marulića sve do naših dana,¹²⁶ onda tjera običnu vulgarnu klerikalnu propagandu na temelju svjesne neistine. Nema u tome djelu nikakve visoke vrijednosti, a kolika je vrijednost tog djela to bi trebalo ispitati uspoređenjem slične popularno religiozne propagande onoga vremena u kome je Marulić djelovao kao kompilator.«¹²⁷

Osim toga, da bi se Maruliću »odredilo mjesto u vremenu i prostoru toga perioda«, potrebno je »poznavanje te problematike«, a o čemu nije mjerodavan pisati, tvrdi Krlježa misleći na Filipovića, »čovjek koji brka Cardanusa, Campanelli i Giordana Bruna u isti koš sa svetim Tomom Kempinskim.«¹²⁸ Konačnu inačicu rukopisa posvećenog Filipovićevoj radu »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića« Krlježa je zaključio ovako:

»O svemu: ovaj tekst nije ni po čem Akademija trebala da ocijeni kao dobar ili pozitivan. Argumenti recenzenta Josipa Badalića, da su oni smatrali da peru Marulića kao crnog bika od sramote i da su uznastojali da ga prefarbaju u rodoljuba, koji je vjernik na antiturskoj liniji, nisu ozbiljni.«¹²⁹

Inače, mišljenje o Filipoviću i njegovu spisateljskom radu Krlježa je otkrio i u marginaliji u kojoj se sredinom 1950-ih kao glavni redaktor *Enciklopedije Jugoslavije* očitovao o filozofu, pedagogu i pjesniku Đuri Arnoldu (1853–1941).¹³⁰ Ta marginalija sastoji se od sveukupno tri rečenice. U posljednjoj od njih, a nakon što se zapitao tko bi mogao napisati natuknicu o Arnoldu koja bi sadr-

¹²⁵ Ibid., f. 10r.

¹²⁶ Usp. Filipović, »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića« (1950), p. 289; Filipović, »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića« (1983), pp. 12–13.

¹²⁷ [Krlježa, »Filipović Vladimir o Marku Maruliću«], rukopis: konačna inačica, f. 10r.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Prikaz Krlježinih prosudaba o Arnoldu i njegovu opusu vidi u: Davor Balić, »Prosudbe o Đuri Arnoldu iz perspektive marginalija Miroslava Krlježe«, *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja* 25/2 (Rijeka, 2013), pp. 69–85.

žavala podatke o našim herbartovcima, dakle o poklonicima nauka njemačkog filozofa, pedagoga i psihologa Johanna Friedricha Herbarta (1776–1841) i o njihovoj ulozi »u razvoju hrvatske pedagogije«, Krleža je zaključio sljedeće: »Svakako ne tip Vladimira Filipovića, jednog zakašnjelog postherbarthovca.«¹³¹ Redakcijsko vijeće *Enciklopedije Jugoslavije* uvažilo je Krležin prijedlog, pa natuknicu o Đuri Arnoldu doista nije napisao Vladimir Filipović, nego Josip Demarin (1895–1981), profesor na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu.¹³²

Prvi tekst objavljen 1950-ih godina u kojem se Krleža očitovao o Maruliću i njegovu opusu, bio je programatski esej »O nekim problemima Enciklopedije«. Objelodanjen je 1953. godine, a proizašao je iz, kao što stoji u napomeni na kraju teksta, Krležine uvodne riječi »na prvome sastanku republičkih redakcija Enciklopedije [*Enciklopedije Jugoslavije*], 27. januara 1952. u Zagrebu.«¹³³ Krleža je u njemu zapisao i to da smo još uvijek svjedoci »fatalnog zakašnjenja u prostoru i u vremenu« te da i danas »živimo u magli halucinantnih (upravo) preživjelosti«, što je rezultiralo time da su relikti postali »osnovnim motivom naše historije.«¹³⁴ Te tvrdnje oprimjerio je recepcijom književnog stvaralaštva, rekavši da su još uvijek aktualna djela onih pisaca koji su bili usmjereni na antitursku tematiku. Pritom je naglasio da zaokupljenost turskim motivima traje »od Jana Panonija do Marulića, od Nikole Zrinskog čakovečkog do Luke Imbrišimovića ili Luke Botića.«¹³⁵ Iskaz da se »fascinantan krug turske magije još uvijek nije ugasio u našim svijestima«, potkrijepio je recepcijom stvaralaštva crnogorskog književnika Petra Petrovića Njegoša (1813–1851), tvrdeći da njegove »parole još danas ubiru pljesak sa otvorene scene, kao da se u Gorskom Vijencu govori o neposredno živim političkim problemima, a ne o jednom historijskom motivu na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće.«¹³⁶ Dakle, u eseju posvećenom smislu, svrsi i razlozima pokretanja *Enciklopedije Jugoslavije*, Krleža je Marulića odredio kao jednog od pisaca čiji su opus obilježile i antiturske teme.

¹³¹ [Miroslav Krleža], marginalija »Arnold, Đuro«, p. 32, u: [Domagoj Matizović, Sandra Gabrić Primorac i Vlaho Bogišić (priredili)], »Iz Krležine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, pp. 7–510, *Kolo: časopis Matice hrvatske* 17/1 (Zagreb, 2007). Na dnu stranice impresuma stoji: »Redakcija ovoga broja zaključena 20. siječnja 2009.«, na p. 32: »Herbartovci kod nas uopće i njihova uloga u razvoju hrvatske pedagogije. Tko će to prikazivati? Svakako ne tip Vladimira Filipovića, jednog zakašnjelog postherbarthovca.«

¹³² J.[osip] Dn. [Demarin], natuknica »Arnold, 2. Đuro«, u: *Enciklopedija Jugoslavije* 1, A - Bosk (Zagreb: Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, 1955), p. 207a.

¹³³ Miroslav Krleža, »O nekim problemima Enciklopedije«, uvodna riječ na prvome sastanku republičkih redakcija Enciklopedije [*Enciklopedije Jugoslavije*], 27. januara 1952. u Zagrebu, *Republika: mjesečnik za književnost i umjetnost* 9/2–3 (Zagreb, 1953), pp. 109–132, napomena na kraju stranice 132.

¹³⁴ Krleža, »O nekim problemima Enciklopedije«, p. 116.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid.

Od sredine 1950-ih do sredine 1960-ih godina prosudbe o Maruliću i njegovim djelima moguće je doznati i iz Krležinih redaktorskih opaski ili marginalija izdiktiranih uz predloženi sadržaj natuknica za *Enciklopediju Jugoslavije*, *Enciklopediju Leksikografskog zavoda* i *Enciklopediju likovnih umjetnosti*. Naime, Krleža je bio glavni redaktor prvog izdanja *Enciklopedije Jugoslavije*, čijih je sveukupno osam svezaka objavljeno u razdoblju od 1955. do 1971. godine, te redaktor prvih šest svezaka prvog izdanja *Enciklopedije Leksikografskog zavoda*, čijih je sveukupno sedam svezaka objavljeno u razdoblju od 1955. do 1964. godine, pri čemu se kao utemeljitelj te direktor Leksikografskog zavoda brinuo i o ostalim, posebice enciklopedijskim izdanjima Zavoda, zbog čega ne čudi da se očitovao i o predloženu sadržaju natuknica za *Enciklopediju likovnih umjetnosti*. Sredinom 1950-ih godina Marulića je spomenuo prilikom redakture sadržaja natuknice »Dante Alighieri«, koju je za *Enciklopediju Jugoslavije* napisao Mirko Deanović (1890–1984) te natuknice »David«, koja je bila predložena za *Enciklopediju Leksikografskog zavoda*, a napisana od autora čije ime nije moguće doznati, jer natuknice u toj *Enciklopediji* redovito nisu potpisane.

U marginaliji koja se odnosila na prijedlog sadržaja natuknice o Danteu, Krleža je Deanoviću poručio da je Dante »dovoljno jasan pojam za svakog našeg čitača«, zbog čega nema potrebe pisati da je bio »'svestrano obrazovan, jak temperamenat i snažna ličnost, golemog pjesničkog talenta'« i zbog čega je »bolje da se sve to briše«, pa predložio: »Počeo bih sa retkom 23: 'Do pojave Marka Marulića nemamo znakova o interesovanju za Dantea kod naših ljudi' i t.d.«¹³⁷ Natuknica se u konačnici sastojala od odlomka u kojem su obuhvaćeni bibliografski podaci o Danteu, koji je potpisala Redakcija, te od odlomaka koje je potpisao Deanović, pri čemu je u prvoj rečenici prvog Deanovićeva odlomka, a sukladno Krležinu prijedlogu, ukazano na to da je Marulić bio prvi od »naših pjesnika« kojim počinje recepcija Danteova stvaralaštva.¹³⁸

U marginaliji koja sadrži generalnu napomenu uz natuknicu »David« Krleža je izjavio da bi ta natuknica trebala sadržavati i informacije o Davidovoj prisutnosti »u ikonografiji (Michelangelo, Betsabeja, Rembrandt i t.d.)«, a onda podsjetio da su objavljene i »Davidijade, među njima i Marulićeva i sve ostale

¹³⁷ [Miroslav Krleža], marginalija »Dante Alighieri«, u: [Matizović, Gabrić Primorac i Bogišić (priredili)], »Iz Krležine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, p. 144. Isto vidi i u: [Miroslav Krleža], marginalija »Dante Alighieri«, u: Miroslav Krleža, *Marginalije: 1000 izabranih komentara o tekstovima za enciklopedije JLZ [Jugoslavenskog Leksikografskog zavoda]*, priredio Vlaho Bogišić (Beograd: Službeni glasnik, 2011), p. 186.

¹³⁸ R.[edakcija] i M.[irko] De.[anović], natuknica »Dante Alighieri«, u: *Enciklopedija Jugoslavije 2*, Bosna - Dio (Zagreb: Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, 1956), p. 666a–b, na p. 666b: »Do Marka Marulića (1450–1524) nemamo znakova o interesovanju za Dantea kod naših pjesnika.«

apologije.«¹³⁹ Zahvaljujući Krleži, u natuknici »David« objavljen je i podatak o Marulićevu autorstvu *Davidijade*. Iz natuknice tako možemo doznati i to da je Davidov »lik inspirirao mnoge slikare <...> te bio tema mnogih djela plastike <...> i literature (Marulić, *Davidias*; A. Gide, *Bethsabée*).«¹⁴⁰

Inače, Krleža je Marulićevu *Davidijadu* spomenuo i 28. siječnja 1958. godine u dnevničkim zapisima. Na to ga je ponukalo objavljivanje njezina drugog izdanja, koje je priredio srpski klasični filolog i filozof Miroslav Marković (1919–2001), a koje je otisnuto 1957. godine u Meridi, gradu u Venezueli.¹⁴¹ No, to izdanje Krležu je, zapravo, nagnalo da u dnevniku iznese prisjećanja i stavove o događajima koji su se odnosili na objavljivanje prvog izdanja *Davidijade*, dakle izdanja koje je priredio Josip Badalić, tada pravi član Akademije, a koje je 1954. godine izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.¹⁴² Da bi Krležini iskazi iz dnevničkih zapisa bili razumljivi, nužno je ukratko ukazati na okolnosti koje su prethodile objavljivanju prvog izdanja, ali i, također ukratko, opisati događaje koji su se upravo zbog tog izdanja odigravali u Akademiji potkraj 1954. godine.

Iz Tomasovićeve radova doznajemo da se do 1901. godine, kada je u arhivu splitske obitelji Alberti pronađen »anoniman i nedatiran manuskript prvoga pjevanja istoimenog spjeva (zapravo *Davideide!*)« koji je pogrešno pripisan Maruliću, »mislilo <...> da je *Davidijada* izgubljena.«¹⁴³ Da se rukopis *Davidijade* (*Davidias*) i rukopis njezina dodatka u prozi naslovljenog *Alegorijsko tumačenje Davidijade* (*Tropologica Davidiadis expositio*) nalaze u Nacionalnoj knjižnici u Torinu, upozorio je talijanski filolog i književni kritičar Carlo Dionisotti (1908–1998), koji se, kako kaže Tomasović, »1952. u okviru

¹³⁹ [Miroslav Krleža], marginalija »David: Generalna napomena«, p. 307, u: Josip Šentija (priredio), »Iz Krležine baštine – Marginalije uz tekstove za *Opću enciklopediju* [prvi dio]«, pp. 23–383, *Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža 7* (Zagreb, 1998), na p. 307.

¹⁴⁰ *Enciklopedija Leksikografskog zavoda 2*, Castelo - Firenzuola (Zagreb: Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, 1956), s. v. »David«, p. 239a.

¹⁴¹ *M. Maruli Davidiadis libri XIV*, e codice Taurinensi in lucem protulit Miroslavus Marcovich (Merida - Venezuela: Publicaciones de la Direccion de Cultura de la Universidad de Los Andes, 1957).

¹⁴² Marko Marulić, *Davidias*, priredio Josip Badalić. Stari pisci hrvatski, knjiga 31, uredio akad. Nikola Majnarić (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1954).

¹⁴³ Mirko Tomasović, »Dimenzije i književne značajke Marulićeve 'Davidijade'«, u: Marko Marulić, *Davidijada*, preveo i komentirao Branimir Glavičić, latinski tekst priredio Veljko Gortan (Split: Književni krug, 1984), pp. 7–17, na p. 9. Isto vidi i u: Tomasović, *Marko Marulić Marul* (1989), p. 85; Tomasović, *Marko Marulić Marul* (1999), pp. 111–112. Vidi i: Mirko Tomasović, »Dimensions and Literary Aspects of Marko Marulić's *Davidias*«, translated by Nikolina Jovanović. Verses from *Davidias* translated by Sanja Matešić, *Most / The Bridge: A Journal of Croatian Literature* 1–4 (1999), pp. 115–120, na p. 116c.

svoje rasprave o prepjevu Dantea ukratko osvrnuo i na *Davidijadu*.¹⁴⁴ Na Dionisottijeve spoznaje hitro je reagirao Badalić, koji se 1953. godine, kako je izvijestio u uvodnoj studiji prvog izdanja *Davidijade*, nalazio na »studijском boravku u Italiji« te dao »snimiti na mikrofilmu cijeli rukopisni kodeks« koji je u torinskoj knjižnici sadržavao i rukopis *Davidijade*.¹⁴⁵ Na sjednici koju je Akademijin Odjel za filologiju održao 5. siječnja 1954. godine odlučeno je da se »‘Davidijada’ Marka Marulića u priredbi akad. J. Badalića« na redakturu dostavi pravom članu Akademije Petru Skoku (1881–1956),¹⁴⁶ koji je već 2. veljače, kada je održana sljedeća sjednica Odjela, pročitao »referat o rukopisu akad. dr. Josipa Badalića ‘Davidijada’«, nakon čega je zaključeno da se »rukopis objavi u kolekciji ‘Stari pisci’, a eventualno i za ‘Hrvatske latiniste’.«¹⁴⁷ Nažalost, tekst Skokova izlaganja nije priložen zapisniku.

Nakon objavljivanja *Davidijade* uslijedile su brojne kritike, koje su se redovito odnosile na priređivanje izdanja, zbog čega je Badalić dao ostavku na članstvo u Akademiji. Uvid u razloge njegove ostavke i u razloge zbog kojih je ta ostavka prihvaćena, pružaju zapisnici 8. sjednice Predsjedništva i 10. sjednice Odjela za filologiju. Naime, na 8. sjednici Predsjedništva održanoj 7. prosinca 1954. godine, a u sklopu točke »Pripreme za III. redovno godišnje zasjedanje Skupštine«, jedna od podtočaka bila je i »Ostavka akademika J. Badalića na članstvu u Akademiji« (sl. 4). Tu podtočku otvorio je predsjednik Akademije Andrija Štampar, koji je najprije izložio »historijat slučaja prema zapisniku, koji je o tome usmenom odreknuću od članstva sastavljen u smislu čl. 19. st. 1. Statuta u Upravi Akademije.«¹⁴⁸ Taj zapisnik, nažalost, nije priložen zapisniku sjednice Predsjedništva. Odmah potom, Štampar je članove Predsjedništva izvijestio da je Uprava »stala na gladište« da je Badalićeva ostavka »na mjestu«, nakon čega im je predložio da tu ostavku prihvate, pa otvorio raspravu.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Tomasović, »Dimenzije i književne značajke Marulićeve ‘Davidijade’«, p. 9. Isto vidi i u: Tomasović, *Marko Marulić Marul* (1989), p. 86; Tomasović, *Marko Marulić Marul* (1999), p. 112. Vidi i: Tomasović, »Dimensions and Literary Aspects of Marko Marulić’s Davidias«, p. 117a.

¹⁴⁵ Josip Badalić, »Marulićeva Davidijada«, u: Marulić, *Davidias* (1954), pp. 5–40, na p. 7.

¹⁴⁶ »Zapisnik 1. sjednice V. Odjela za filologiju održane 5. I. 1954 godine«, pp. 1–7, na p. 2. Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHASU 2/1. Zapisnici Razredi–1954.

¹⁴⁷ »Zapisnik 2. sjednice V. Odjela za filologiju održane 2. veljače 1954. godine«, pp. 1–5, na p. 2. Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHASU 2/1. Zapisnici Razredi–1954.

¹⁴⁸ »Zapisnik 8. sjednice Predsjedništva Akademije, održane dne 7. prosinca 1954. g.«, pp. 1–8, na p. 5. Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHASU 2/1. Zapisnici - sjednica Predsjedništva 1950.–1960.

¹⁴⁹ *Ibid.*, p. 5.

- 5 -

Boris Papandopulo, kompozitor - kandidat za dopisnog člana u radnom sastavu Odjela.

Kandidature navedenih bit će iznesene skupštini na odluku u smislu čl.12.,14. i 16. Statuta Akademije, na njenom izvanrednom zasjedanju, koje će se održati zajedno sa III. redovnim godišnjim zasjedanjem u 1954.g.

b/ Ostavka akademika J.Badalića :

Predsjednik akademik Štampar izvještava o podnesenoj ostavci akademika J.Badalića na članstvu i položajima u Jugoslavenskoj akademiji. Iznosi historijat slučaja prema zapisniku, koji je o tome usmenom odreknuću od članstva sastavljen u smislu čl.19. st.1. Statuta u Upravi Akademije. S obzirom na činjenice utvrđene u tom zapisniku Uprava je stala na gladište, da je ostavka na mjestu, pa je predlaže Predsjedništvu na prihvatanje. Koli sve članove Predsjedništva, da prije donošenja odluke kažu svoje mišljenje.

Akademik Skok iznosi svoje mišljenje o propustima akademika Badalića pri izdavanju Marulićeve Davidijade, pa tom prilikom upoznava Predsjedništvo i sa podneskom akademika Badalića od 28.XI.1954., koji je on uputio Odjelu. Analizira učinjene pogreške po vrsti i značenju. On / akademik Skok/ je već u svojoj recenziji toga rukopisa upozorio, da težina rada akademika Badalića leži na izdavanju samog rukopisa; u potrebi iscrpnog obavještenja o samom rukopisu, u karakterizaciji turinskog rukopisa, u kakvom je stanju, kakve se pokrate u njemu upotrebljavaju i kako ih je autor razriješio; kakova je interpunkcija i kako ju je zamijenio; kako je autor proveo kolacioniranje, uz čiju pomoć i t.d. Akademik Badalić nije udovoljio njegovu traženju; radio je pod fiksnom idejom da to djelo treba što prije da izađe u izdanjima Jugoslavenske akademije, da ne bi bio po drugome pretečen. Po njegovu /akademika Skoka/ mišljenju trebao je akademik Badalić nastojati samo oko ispravka učinjenih pogrešaka, jer se njegovom ostavkom učinjene štete za nauku ne izglađuju, a ni Akademija ne dobiva zadovoljštinu za izvršeni izdavački. Misli konačno, da bi se s donošenjem odluke o toj ostavci, koja pogada rad Odjela, trebalo sačekati do ozdravljenja i povratka odjelnog tajnika akademika Barca.

Glavni tajnik akademik Kostrenčić osvrće se na izjave akademika Badalića u njegovu podnesku Odjelu od 28.XI.1954. i podvlači, da se akademik Badalić o svojim propustima opeotvano izjavio pred Upravom u sasvim decidiranoj formi. Pokusna kontrola grijehaka izvršena pomoću čitača pokazala je, da se dolata radi o propustima iz čiste aljkavosti ili iz čistog nemara. Osvrće se dalje na odnos akademika Badalića prema asistentima Stipišiću i Šamsaloviću, pa posebno podvrgava kritici način na koji je on označio njihovu ulogu u samom izdanju. Slučaj je jasan, pa konkretno nema upoće nikakva spora, a napose nema spora sa Odjelom. Uprava je stoga odlučila da predmet neposredno podnese Predsjedništvu na odluku.

Potpredsjednik akademik Krleža osvrće se na mišljenje akademika Skoka, iz kojeg bi na kraju izlazilo, da je akademik Badalić učinio pogrešku, što je o svojim propustima dao istinitu i iskrenu izjavu. Nakon svih svojih utvrđenja Upra-

./.

Slika 4. Stranica na kojoj u zapisniku sjednice Predsjedništva Akademije počinje podtočka »Ostavka akademika J. Badalića«, a na kojoj su iznijeti Štamparovi, Skokovi i Kostrenčićevi stavovi, kao i prva četiri retka, od sveukupno sedam, Krležinih očitovanja o Badalićevoj ostavci: »Zapisnik 8. sjednice Predsjedništva Akademije, održane dne 7. prosinca 1954. g.«, pp. 1–8, na p. 5.

Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici - sjednica Predsjedništva 1950.–1960.

Prvi je govorio Petar Skok. U raspravi je rekao da je Badalić ostavku dao 28. studenog 1954. godine, zatim da su prilikom izdavanja *Davidijade* »učinjene pogreške po vrsti i značenju« te da je Badalića upozorio na propuste i pogreške, ali da on »nije udovoljio njegovu traženju; radio je pod fiksnom idejom da to djelo treba što prije da izađe u izdanjima Jugoslavenske akademije, da ne bi bio po drugome pretečen.«¹⁵⁰ Potom je govorio Marko Kostrenčić, tada glavni tajnik Akademije. Naglasio je da se Badalić »o svojim propustima opetovano izjavio pred Upravom u sasvim decidiranoj formi«, pa izvijestio da je »pokusna kontrola grijehaka izvršena pomoću čitača pokazala <...> da se doista radi o propustima iz čiste aljkavosti ili iz čistog nemara.«¹⁵¹ O Badalićevoj ostavci očitovao se i Krleža. Podatke iz zapisnika koji se odnose na njegovu raspravu preuzimam u cijelosti:

»Potpredsjednik akademik Krleža osvrće se na mišljenje akademika Skoka, iz kojeg bi na kraju izlazilo, da je akademik Badalić učinio pogrešku, što je o svojim propustima dao istinitu i iskrenu izjavu. Nakon svih svojih utvrđenja Uprava je koncedirala akademiku Badaliću, da može dati nemotiviranu izjavu o odreknuću - i ne zna, koja bi se formula mogla naći, da ukaže na još veću konciljantnost Uprave.«¹⁵²

Inače, u nastojanju da doznam još više informacija o Krležinim stavovima koji se tiču te ostavke, uputio sam se i u sadržaj njegovih dnevničkih zapisa iz 1954. godine. No, danas raspoložemo samo dnevničkim zapisima iz rujna 1954. godine,¹⁵³ pa je prilično izvjesno da stavove koje je Krleža te godine izložio o Badalićevoj ostavci možemo doznati tek iz zapisnika 8. sjednice Predsjedništva Akademije.

Nakon Krleže govorio je Aleksandar Ugrenović (1883–1958), koji »usvaja u cijelosti gledanje Uprave«, dok je Stjepan Musulin (1885–1969) rekao da je »za samog akademika Badalića najzgodnije da se stvar odmah svrši i da se o tome pred skupštinom ne raspravlja«, s čim su se složili Grga Novak (1888–1978), Željko Marković (1889–1974), Franjo (Fran) Kogoj (1894–1983),

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Ibid., pp. 5–6.

¹⁵³ Miroslav Krleža, *Fragmenti dnevnika 1954. god. - (Bez mj. i god.)*, 36 l., razl. vel., tekst hrv, rukopis i strojopis s rukopisnim bilješkama, paginacija inkontinuirana. Zbirka rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, signatura R 7970/A/459; Miroslav Krleža, *Fragmenti Dnevnika, 1954. god. - (Bez mj.)*, 1954. god., 34 [33] l., anopistograf, razl. vel., tekst hrv, autograf, paginacija inkontinuirana. Jedna bilježnica s umetnutim listovima ispisana do 31. str. Zbirka rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, signatura R 7970/A/460.

Stjepan Šulek (1914–1986), Krsto Hegedušić (1901–1975) i Marijan Matković (1915–1985), zbog čega u zapisniku stoji da oni »prihvaćaju sugestiju akademika Musulina da se skupštini ne iznose utvrđenja Uprave povodom toga slučaja, već da se ostane kod konstatacije o podnesenoj ostavci.«¹⁵⁴ Štampar je podtočku zaključio time da je »Predsjedništvo primilo na znanje odreknuće akademika Josipa Badalića od članstva u Jugoslavenskoj akademiji« i time da će o tome biti »obaviještena skupština na narednom njenom redovnom zasjedanju«.¹⁵⁵

Informacije o Badalićevoj ostavci pruža i zapisnik 10. sjednice Odjela za filologiju održane 11. prosinca 1954. godine, dakle samo četiri dana nakon sjednice Predsjedništva (sl. 5). O ostavci se pritom nije raspravljalo u zasebnoj točki dnevnog reda, nego u trima podtočkama točke »Tekući poslovi«. Najprije je pročitana Badalićev dopis od 28. studenog 1954. godine, u kojem je Badalić priopćio da je ostavku na članstvo u Akademiji dao »zbog propusta, koje je on učinio kao priređivač 'Davidijade'«, dodavši da »Akademija nije pristala na njegov prijedlog, da se na njegov trošak odštampaju errata u količini od 4 strane.«¹⁵⁶ Nažalost, taj dopis nije priložen zapisniku sjednice. Prisutni članovi Odjela, njih četvorica (Petar Skok, Stjepan Musulin, Nikola Majnarić i Milovan Gavazzi) od ukupno sedmorice (Antun Barac i Dragutin Boranić nedolazak su opravdali bolešću, dok je Josip Torbarina izbivao iz Zagreba), zaključili su »da se ovaj podnesak dr. Badalića proslijedi Upravi s preporukom, da se uvaži njegov zahtjev glede štampanja Errata, jer je u interesu nauke, Akademije i autora, da se što prije dođe do ispravnoga teksta 'Davidijade'«. ¹⁵⁷ No, Uprava nije uvažila Badalićev zahtjev, a ni preporuku Odjela. Izdanju je tek nakon Badalićeve ostavke priložen »Dodatak« koji je otisnut zato što je ustanovljeno da se, kako stoji u obrazloženju koje je u »Dodatku« vjerojatno napisao urednik izdanja Nikola Majnarić (1885–1966), »u tekst epa uvukla i znatna količina netočnih lekcija, koje je ponajviše skrivila neopravdana hitnja kod priređivanja toga izdanja«, a u sastavljanju »Dodatka sudjelovao je na poziv Jugoslavenske akademije Odjela za filologiju dr. Veljko Gortan.«¹⁵⁸ Inače, Veljko Gortan

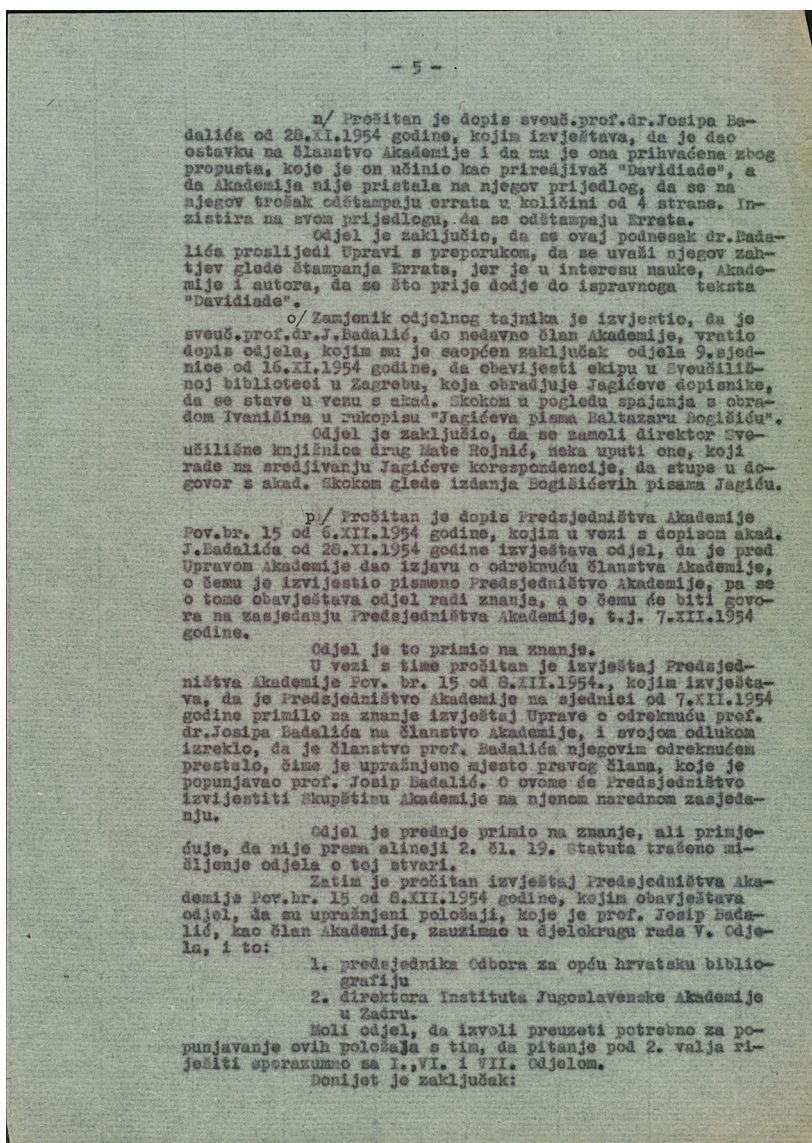
¹⁵⁴ »Zapisnik 8. sjednice Predsjedništva Akademije, održane dne 7. prosinca 1954. g.«, p. 6.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ »Zapisnik 10. sjednice V. Odjela za filologiju, održane u subotu 11. XII. 1954 godine«, pp. 1–6, na p. 5. Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHZU 2/1. Zapisnici Razredi–1954.

¹⁵⁷ Ibid., p. 1 i p. 5.

¹⁵⁸ »Dodatak: *Addenda et corrigenda*«, jedanaest stranica priloženih izdanju Marulićeve *Davidijade* iz 1954. godine. Prva stranica »Dodatka« sadrži obrazloženje, koje je, jer završava podatkom »Ur.«, vjerojatno napisao Nikola Majnarić, urednik prvog izdanja *Davidijade*. U tekstu sam citirao zapise iz te stranice. Preostale stranice »Dodatka« sastoje se od tri poglavlja: »I. Addenda«, pp. 3–4; »II. Corrigenda«, pp. 4–9; »III. Interpunctio«, pp. 9–11.

Slika 5. Stranica na kojoj se u zapisniku sjednice Odjela za filologiju nalaze tri podtočke u sklopu kojih je raspravljano o Badalićevoj ostavci na članstvo u Akademiji: »Zapisnik 10. sjednice V. Odjela za filologiju, održane u subotu 11. XII. 1954 godine«, pp. 1–6, na p. 5.

Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici Razredi–1954.

(1907–1985) se o izdanju očitovao u članku naslovljenom »O tekstu prvoga izdanja Marulićeve Davidijade«, koji je objavio 1955. godine i u kojem je zapisao da »u svom današnjem obliku izdanje Marulićeve *Davidijade* nije dovoljno kritičko«, jer su se »kod očitavanja teksta potkrale <...> brojne griješke, koje na mnogo mjesta kvare smisao i metrički oblik stiha«, zbog čega je »potrebno prirediti novo, kritičnije izdanje«. ¹⁵⁹ Gortanov stav o prvom izdanju doznajemo i iz »Predgovora« trećem izdanju *Davidijade*, koje je objavljeno 1974. godine i koje je priredio upravo Gortan: prvo izdanje priređeno je »u žurbi iz želje da se taj dotada nepoznat Marulićev ep objavi što prije«, zbog čega je *Davidijada* »ispala dosta nekritička«, i to usprkos tome što je »veći dio grešaka« uklonjen u »naknadno tiskanom Dodatku«. ¹⁶⁰

U drugoj podtočki koja se na sjednici Odjela za filologiju ticala Badalićeve ostavke, članovi Odjela rješavali su problem koji je nastao zbog Badalićeva vraćanja dopisa u kojem je od njega traženo da »obavijesti ekipu u Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, koja obrađuje Jagićeve dopisnike, da se stave u vezu s akad. Skokom u pogledu spajanja s obradom Ivanišina [Nikola Ivanišin, 1923–2013] u rukopisu 'Jagićeva pisma Baltazaru Bogišiću'.« ¹⁶¹ Zaključeno je da će se zamoliti »direktor Sveučilišne knjižnice drug Mate Rojnić« da one »koji rade na sređivanju Jagićeve korespondencije« obavijesti da stupe u kontakt sa Skokom. ¹⁶² U posljednjoj, trećoj podtočki posvećenoj Badalićevoj ostavci, članovi Odjela primili su »na znanje« sadržaj dopisa Predsjedništva od 6. prosinca 1954. godine, u kojem stoji da je Badalić 28. studenog »pred Upravom Akademije dao izjavu o odreknuću članstva Akademije«, zatim da je o tome »izvijestio pismeno Predsjedništvo Akademije« te da će o tome »biti govora na zasjedanju Predsjedništva Akademije, t.j. 7. XII. 1954 godine.« ¹⁶³ Potom je pročitan dopis Predsjedništva od 8. prosinca. U njemu pak stoji da je »Predsjedništvo Akademije na sjednici od 7. XII. 1954 godine primilo na znanje izvještaj Uprave o odreknuću prof. dr. Josipa Badalića na članstvo Akademije,

¹⁵⁹ V.[eljko] Gortan, »O tekstu prvoga izdanja Marulićeve Davidijade«, *Živa antika* 5/1 (Skoplje, 1955), pp. 95–103, na p. 95.

¹⁶⁰ Veljko Gortan, »Predgovor«, u: Marko Marulić Dalmatinac, *Davidijada*, treće izdanje priredio i uvod napisao Veljko Gortan. Preveo i komentar sastavio Branimir Glavičić / *M.[arci] Maruli Delmatae Davidias*, editionem tertiam curavit et praefationem conscripsit Veljko Gortan. Convertit commentariisque instruxit Branimir Glavičić (Zagreb / Zagrabiae: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti / Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1974), pp. V–XVI, na p. VI.

¹⁶¹ »Zapisnik 10. sjednice V. Odjela za filologiju, održane u subotu 11. XII. 1954 godine«, p. 5.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Ibid.

i svojom odlukom izreklo, da je članstvo prof. Badalića njegovim odreknućem prestalo«, o čemu će Predsjedništvo izvijestiti »Skupštinu Akademije na njenom narednom zasjedanju.«¹⁶⁴ Sadržaj tog dopisa članovi Odjela također su primili »na znanje«, ali i zamijetili da nije »traženo mišljenje odjela o toj stvari.«¹⁶⁵ Zatim je pročitana izvještaj Predsjedništva kojim se od Odjela traži »popunjavanje <...> položaja« koje je Badalić »zauzima u djelokrugu rada V. Odjela«: položaj predsjednika Odbora za opću hrvatsku bibliografiju i položaj direktora Instituta Jugoslavenske Akademije u Zadru.¹⁶⁶ Članovi Odjela odlučili su da u »odbor za opću hrvatsku bibliografiju uđe šef Akademijine knjižnice, koji bude«, a da se za direktora Instituta u Zadru »predlože naučni suradnik Štefanić, ili naučni suradnik Ravlić ili Maixner.«¹⁶⁷ Kao što doznajemo iz »Izvještaja o radu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za 1955. godinu«, na sjednici Odjela za filologiju održanoj 3. veljače 1955. godine zaključeno je da će 'poslove' Odbora za opću hrvatsku bibliografiju voditi Matko Rojnić (1908–1981), član tog Odbora i v. d. direktora Knjižnice Akademije,¹⁶⁸ dok je mjesto direktora Instituta Akademije u Zadru ostalo upražnjeno sve do 1956. godine, kada je, što doznajemo iz »Izvještaja o radu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za 1956. godinu«, za direktora postavljen Vjekoslav Maštrović (1913–1986), koji je do tada bio zamjenik direktora.¹⁶⁹

Da je Badalić dao ostavku na članstvo u Akademiji, članovi Skupštine čuli su na sjednicama održanima 29. prosinca 1954. godine i 25. ožujka 1955. godine. Kada su govorili o toj temi, predsjednik Štampar i glavni tajnik Kostrenčić striktno su se pridržavali zaključaka usvojenih na sjednici Predsjedništva, koji su se, ponavljam, sastojali od toga da se o Badalićevoj odluci »pred skupštinom ne raspravlja«, kao i od toga da se »skupštini ne iznose utvrđenja Uprave povodom toga slučaja, već da se ostane kod konstatacije o podnesenoj ostavci.«¹⁷⁰ Na sjednici Skupštine održanoj 29. prosinca 1954. godine Štampar je o ostavci

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Ibid., p. 6.

¹⁶⁸ »Prvo redovno godišnje zasjedanje Skupštine Jugoslavenske akademije [znanosti i umjetnosti] održano 30. ožujka 1956. godine«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1956*, knjiga 63, urednici: Marko Kostrenčić i Grga Novak (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1959), pp. 23–134, na p. 90.

¹⁶⁹ »Redovno godišnje zasjedanje Skupštine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti održano dne 30. ožujka 1957. godine«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1957*, knjiga 64, urednik: Grga Novak (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1960), pp. 23–130, na p. 101.

¹⁷⁰ »Zapisnik 8. sjednice Predsjedništva Akademije, održane dne 7. prosinca 1954. g.«, p. 6.

izvijestio pod točkom dnevnog reda naslovljenoj »Eventualije«. Pritom je rekao da se Badalić »zahvalio na članstvu u Akademiji« i da je Predsjedništvo »njegovo odreknuće primilo <...> na znanje, pa je on prema tome na osnovu čl. 7. toč. 1. Zakona i čl. 19. Statuta Akademije prestao biti član Akademije.«¹⁷¹ Te informacije nije komentirao nijedan član Skupštine, što se, uostalom, ponovilo i na sjednici Skupštine održanoj 25. ožujka 1955. godine. Na toj sjednici Kostrenčić je Badalića spomenuo kada je podnosio izvještaj o stanju članstva u 1954. godini. Tom prilikom izjavio je i sljedeće: »otpala su trojica (Becić i Tućan umrli su, a Badalić se zahvalio na članstvu).«¹⁷²

Nakon što sam ukazao na okolnosti koje su prethodile objavljivanju prvog izdanja *Davidijade* i opisao događaje koji su se zbog tog izdanja zbili u Akademiji potkraj 1954. godine, napokon se mogu usredotočiti na Krležine dnevničke zapise iz siječnja 1958. godine. Iz njih doznajemo Krležina sjećanja i stavove o Badalićevu izdanju *Davidijade* iz 1954. godine, kao i razloge zbog kojih je Badalić podnio ostavku na članstvo u Akademiji:

»Ona neprilika sa 'Davidijadom' bila je perfidno zlobno tempirana. Bio sam beskompromisno protivan da se ona 'afera' riješi na tako drastičan način. Pokazalo se da se naši bližnji krvnički mrze i da jedva čekaju da se nekome otkotrlja glava. Koliko li se tu baraba našlo da viču 'raspni ga', a nitko nije zapravo znao zašto, jer prijepis Marulićeve 'Davidijade' bila je stvar lektora (zapravo prepisivača); radilo se o rutinskom poslu. Prijepis je ispao površan, možda nesavjestan, na brzinu, ali nije trebalo da padne pod udar onih drakonskih mjera kakve su primijenili u slučaju te 'Davidijade'. Pitamo se, zar je to bila zaista prva i jedina knjiga u izdanju Akademije koja je trebala da završi u košu? Mogli su je preštampati korigiranu, ali nisu htjeli ...«¹⁷³

Kada znamo da je Krleža o Badalićevoj ostavci raspravljao 1954. godine na sjednici Predsjedništva Akademije i kada znamo da je 1958. godine u dnevniku iznio stavove o prvom izdanju *Davidijade* te ukazao na razloge zbog kojih je

¹⁷¹ »III. redovno godišnje te izvanredno zasjedanje Skupštine Jugoslavenske akademije [znanosti i umjetnosti] održano 29. prosinca 1954. godine«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1954*, knjiga 61, urednik Marko Kostrenčić (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1956), pp. 142–183, na p. 144.

¹⁷² »Prvo redovno godišnje zasjedanje Skupštine Jugoslavenske akademije [znanosti i umjetnosti] održano 25. ožujka 1955. godine«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1955*, knjiga 62, urednik Marko Kostrenčić (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1957), pp. 23–143, na p. 24.

¹⁷³ [Miroslav Krleža], dnevnički zapisi: »28. I 1958«, pp. 20–21, u: Miroslav Krleža, »Fragmenti dnevnika iz godine 1958 [januar, februar, mart]«, pp. 5–46, *Forum: časopis Razreda za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 12/1–2 (Zagreb, 1973), na p. 20.

Badalić podnio ostavku na članstvo u Akademiji, nemalo čudi da se već oko 1960. godine nije mogao sjetiti tko je bio prvi priređivač Marulićeva djela o kralju Davidu. Naime, suradniku koji je za *Enciklopediju Leksikografskog zavoda* napisao natuknicu o Maruliću, a čije nam ime i prezime, nažalost, nisu poznati, jer ta natuknica u *Enciklopediji* nije potpisana, Krleža je u marginaliji poručio sljedeće: »kad se već govori o *Davidijadi* onda bi trebalo reći da ju je prvi štampao Marković u Venezueli, a zatim Badalić ili prije Badalić, zatim Marković.«¹⁷⁴ Suradnik je tu sugestiju uvažio, zbog čega, ipak zahvaljujući Krleži, u natuknici »Marulić, Marko« možemo pročitati sljedeću rečenicu:

»U novije vrijeme pronađen je u Nacionalnoj biblioteci u Torinu i njegov [Marulićev] latinski ep *Davidias*, koji je objavljen 1954 u Zagrebu (priređio J. Badalić) i 1957 u Meridi u Venezueli (priređio M. Marcovich).«¹⁷⁵

5. Iskazi iz 1960-ih

Od početka do sredine 1960-ih godina Krleža je stavove o Maruliću i njegovu opusu nastavio iznositi u marginalijama. To je učinio prilikom redakture natuknice »Hrvati« za četvrti svezak *Enciklopedije Jugoslavije* objavljen 1960, zatim prilikom redakture natuknice »Marulić, Marko« za peti svezak *Enciklopedije Leksikografskog zavoda* objavljen 1961, o čemu sam izvijestio u prethodnom poglavlju objedinjavajući Krležine iskaze o *Davidijadi*, potom prilikom redakture natuknice »Meštrović, Ivan« za treći svezak *Enciklopedije likovnih umjetnosti* objavljen 1964, i prilikom redakture natuknice »Marulić, Marko« za šesti svezak *Enciklopedije Jugoslavije* objavljen 1965. godine.

Natuknica »Hrvati« u *Enciklopediji Jugoslavije* sastojala se od sveukupno devet poglavlja. Iskazi u kojima je Krleža spomenuo Marulića i njegov opus pritom su se, očekivano, odnosili na prikaz hrvatske književnosti, koja je u natuknici »Hrvati« objavljena u zasebnom poglavlju naslovljenom »Književnost«. Autori tog poglavlja bili su Marin Franičević (1911–1990), koji je hrvatsku književnost prikazao od njezina početka do narodnog preporoda, i Ivo Frangeš (1920–2003), koji ju je prikazao od romantizma do 1960. godine.¹⁷⁶ Krleža je

¹⁷⁴ [Miroslav Krleža], marginalija »Marulić, Marko«, p. 233, u: Josip Šentija (priređio), »Iz Krležine baštine – Marginalije uz tekstove za *Opću enciklopediju* (drugi dio)«, pp. 23–288, *Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža 8* (Zagreb, 1999), na p. 233.

¹⁷⁵ *Enciklopedija Leksikografskog zavoda 5*, Majmonid - Pérez (Zagreb: Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, 1961), s. v. »Marulić, Marko«, pp. 77b–78a, na p. 78a.

¹⁷⁶ M.[arin] Fra.[ničević] i I.[vo] Fš. [Frangeš], poglavlje »V. Književnost«, pp. 63a–76a, u: natuknica »Hrvati«, pp. 37a–121b, u: *Enciklopedija Jugoslavije 4*, Hil - Jugos (Zagreb: Izdanje i

Franičevićev tekst ocijenio kao »vrlo dobar« te zaključio da »Franičević po svemu ispada za nas kao akvizicija«,¹⁷⁷ dok je o Frangešovu tekstu izdiktirao brojne primjedbe. Marulića je spomenuo onda kada je komentirao Frangešov zapis o tome da je Ivan Mažuranić (1814–1890) djelom *Smrt Smail-age Čengića* »ušao« u hrvatsku i, što je Krležu naročito zasmetalo, »svjetsku« književnost:

»Da je ušao u hrvatsku književnost to je jasno, a ovaj pojam 'svjetske književnosti' muči nas već više od stotinu godina kao neka vrsta fiksne ideje, i tako pretjerujemo bez respekta spram svoje vlastite književnosti, kojoj pravu vrijednost nikada nismo uspjeli da odredimo.«¹⁷⁸

Osim toga, kada je riječ o, veli Krleža, »'svjetskoknjiževnom' mjerilu«, najprije bi trebalo »progovoriti o Jeziku«, i to, primjerice, »od Ranjine i Hektorovića do Marula i Držića, do Frankopana, Petra Zrinskog i do Patačićke«, budući da je »jezik kao izražajna materia prima, bio <...> tu i postojao pred pokoljenjima bogat i elementarno veličanstven kao i svi evropski jezici onih prostora i vremena.«¹⁷⁹ Dakle, tvrdnju o hrvatskom jeziku kao bogatom i elementarno veličanstvenom Krleža je zasnivao i na jezičnim osobitostima Marulićevih djela. Razmatranja o Frangešovoj natuknici prema kojoj je Mažuranić djelom *Smrt Smail-age Čengića* ušao i »u svjetsku književnost«, Krleža je nastavio iskazom da ne zna je li »mjesto da se u okviru ovakvog sumarnog prikaza ocjenjuje naročito značenje Smail-age (1846), što je svakako datum naše književnosti, ali kad je riječ o 'svjetskoj', onda nije oportuno da se preko tog problema pređe tako olako«, posebice zato što hrvatsku i srpsku književnost povezuje »jedna genealoška crta s <...> književnom problematikom od koje je ilirski sektor (sa Smail-agom) samo detalj.«¹⁸⁰ Frangeš je uvažio Krležine primjedbe i sugestije: riječ »svjetsku« zamijenio je riječju »općejugoslavensku«, dok je djelo opisao i kao »sintezu krvave prošlosti Hrvata i ostalih Južnih Slavena u višestoljetnoj borbi protiv Turaka.«¹⁸¹

naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, 1960). Tekst koji je napisao Franičević nalazi se na pp. 63a–67b, dok se tekst koji je napisao Frangeš nalazi na pp. 67b–76a.

¹⁷⁷ [Miroslav Krleža], marginalija »Hrvati, hrvatska književnost«, u: [Matizović, Gabrić Primorac i Bogišić (priređili)], »Iz Krležine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, p. 253.

¹⁷⁸ [Miroslav Krleža], marginalija »Hrvati, književnost od XIII–XX st.«, u: [Matizović, Gabrić Primorac i Bogišić (priređili)], »Iz Krležine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, pp. 263–286, na p. 271.

¹⁷⁹ [Miroslav Krleža], marginalija »Hrvati, književnost od XIII–XX st.«, p. 271.

¹⁸⁰ Ibid., pp. 272–273.

¹⁸¹ Fra.[ničević] i Fš. [Frangeš], poglavlje »V. Književnost«, u: natuknica »Hrvati«, u: *Enciklopedija Jugoslavije* 4, Hil - Jugos, p. 68b: »U hrvatsku, i općejugoslavensku, književnost

No, prilikom redakture natuknice »Hrvati« Krleža se o obilježjima Marulićevih djela izjasnio i u marginaliji posvećenoj publicistici u Hrvatā. Prema njegovu sudu, »hrvatska književna i poetska publicistika« poticala je na »otpor protivu mletačkih, bečkih, austrijskih, njemačkih, mađarskih i osmanlijskih nasilja«, što potvrđuju elementi »narodnoodbrambenog karaktera« prisutni u djelima »od Marulića do Kačića, od Pribojevića i Zrinskih i Frankopana do Lovrića i Grabovca, do Matije Reljkovića i Katančića«. ¹⁸² Tim piscima Krleža je, dakle, odao priznanje zato što su u svojim djelima poticali na otpor prema »mnogobrojnim inostranim zavojevačima«, upozoravajući na opasnosti koje prijete »hrvatskoj narodnoj supstanci«, pri čemu je, dakako, mislio na Marulićevu »borbu protivu osmanlijskog polumjeseca«. ¹⁸³

Do sredine 1960-ih godina Krleža se o Maruliću i njegovu stvaralaštvu očitovao u još dvjema marginalijama. Jedna od njih proizašla je iz redakture natuknice koja je bila posvećena kiparu Ivanu Meštroviću (1883–1962) i koja je bila napisana za *Enciklopediju likovnih umjetnosti*, a druga iz redakture natuknice koja je bila posvećena upravo Maruliću i koja je bila napisana za *Enciklopediju Jugoslavije*.

Natuknicu o Meštroviću koju je Krleža dobio na redakтуру napisali su, što doznajemo iz marginalije, leksikograf Zdenko Šenoa (1918–2005) i povjesničar umjetnosti Željko Grum (1923). ¹⁸⁴ Krleža je Marulića spomenuo kada je citirao Grumove zapise koji, prema Krležinu sudu, ne obrazlažu tvrdnju da je spomenik Maruliću jedan od onih koji pripadaju klasičnom razdoblju Meštrovićeva stvaralaštva:

»‘U vrijeme kad je Meštrović uplovio u vode klasike’, primjeri ove ‘mirne egzistencije forme u prostoru (u vodama klasike) jesu Marulić, Grgur i J.J.S.’ Po čemu bi to bili primjeri klasične skulpture?« ¹⁸⁵

Sadržaj natuknice »Meštrović, Ivan« objavljene u *Enciklopediji likovnih umjetnosti* otkriva da Grumova tvrdnja o Meštrovićevu uplovljavanju u »‘vode klasike’« i tvrdnja o Maruliću, Grguru Ninskom i Strossmayeru kao primjerima

---

ušao je Ivan Mažuranić (1814–1890) svojom epskom pjesmom ‘Smrt Smail-age Čengijića’, koja – objavljena 1846 – predstavlja sretan umjetnički spoj dubrovačke i narodne tradicije. Spjev je u neku ruku dao sintezu krvave prošlosti Hrvata i ostalih Južnih Slavena u višestoljetnoj borbi protiv Turaka. On je ujedno značajna potvrda umjetničkih mogućnosti novog književnog jezika.«

¹⁸² [Miroslav Krleža], marginalija »Poetska publicistika. [Ad ‘Hrvati, publicistika’]«, u: Krleža, *Marginalije: 1000 izabranih komentara o tekstovima za enciklopedije JLZ [Jugoslaven-skog Leksikografskog zavoda]*, p. 522.

¹⁸³ [Krleža], marginalija »Poetska publicistika. [Ad ‘Hrvati, publicistika’]«, p. 522.

¹⁸⁴ [Miroslav Krleža], marginalija »Meštrović, Ivan«, u: [Matizović, Gabrić Primorac i Bogišić (priredili)], »Iz Krležine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, pp. 422–439, na p. 422, 425, 433 i 438.

¹⁸⁵ [Krleža], marginalija »Meštrović, Ivan«, p. 439.

»‘mirne egzistencije forme u prostoru (u vodama klasike)’«, nisu uvrštene u tu natuknicu. Inače, Krlježa je bio izrazito nezadovoljan predloženim tekstom natuknice o Meštroviću, posebice s tekstom koji je napisao Šenoa. Iz marginalije tako doznajemo da je o njegovim zapisima rekao i sljedeće:

1. »Ovako se ne može pisati, prije svega, jer je apstraktno, a zatim i netačno«;
2. »Da je ‘Meštrovićev opus bio krivo shvaćen i prikazivan’ i to trajno, sve do dana današnjega, to se naročito uvjerljivo [plastično] razabira [vidi] i iz ovoga prikaza«;
3. »Ne razumijem ni riječi.«¹⁸⁶

Na kraju, objavlvenu natuknicu nisu potpisali ni Šenoa ni Grum, nego Redakcija *Enciklopedije likovnih umjetnosti*.¹⁸⁷ Taj podatak neće nimalo začuditi one koji su upućeni u sadržaj marginalije o Meštroviću. Naime, Krlježa je u njoj izjavio i sljedeće:

»Po dužnosti koju vršim, dajem skromnu sugestiju redakciji Likovne enciklopedije [L.E.], da se ovaj prikaz djela Ivana Meštrovića [I.M.] baci direktno i nepovratno u koš!«¹⁸⁸

Naposljetku, nakon što tekst natuknice o Meštroviću objavljene 1964. u *Enciklopediji likovnih umjetnosti* usporedimo s tekstom natuknice koja je o tom kiparu objavljena nepotpisana 1965. godine u *Enciklopediji Jugoslavije*, uvidjet ćemo da se njihov sadržaj razlikuje tek neznatno.¹⁸⁹

Za nastanak marginalije posvećene predloženu tekstu natuknice o Maruliću ‘zaslužan’ je bio Franičević, koji je u *Enciklopediji Jugoslavije* i potpisan kao autor natuknice.¹⁹⁰ U toj marginaliji Krlježa je iznio brojne primjedbe i sugestije. One su se odnosile na »sitne emendacije« koje su provedene »pod pretpostavkom da će autor to sve imprimirati«, zatim na stilizaciju, potom na izbacivanje pojedinih rečenica, ali i na umetanje novih rečenica.¹⁹¹ Premda je danas vrlo

¹⁸⁶ Ibid., p. 423, 432, 434, 436 i 437.

¹⁸⁷ R.[edakcija], natuknica »Meštrović, Ivan«, u: *Enciklopedija likovnih umjetnosti* 3, Inj-Portl (Zagreb: Izdanje i naklada Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, 1964), pp. 444a–446b, na p. 446.

¹⁸⁸ [Krlježa], marginalija »Meštrović, Ivan«, p. 425, 433 i 438.

¹⁸⁹ R.[edakcija], natuknica »Meštrović, Ivan«, u: *Enciklopedija likovnih umjetnosti* 3, Inj-Portl (Zagreb: Izdanje i naklada Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, 1964), pp. 444a–446b. Usp. *Enciklopedija Jugoslavije* 6, Maklj-Put (Zagreb: Izdanje i naklada Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, 1965), s. v. »Meštrović, Ivan«, pp. 78b–81b.

¹⁹⁰ M.[arin] Fra.[ničević], natuknica »Marulić, Marko (zapravo Marko Marul Pecinić, Pečenić)«, u: *Enciklopedija Jugoslavije* 6, Maklj-Put (Zagreb: Izdanje i naklada Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, 1965), pp. 32b–34a.

¹⁹¹ [Miroslav Krlježa], marginalija »Marulić, Marko«, u: [Matizović, Gabrić Primorac i Bogišić (priredili)], »Iz Krlježine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, pp. 408–409.

teško, ako ne i nemoguće, doznati sadržaj one natuknice o Maruliću koja je Krleži bila dostavljena na redakтуру, iz sadržaja natuknice koja je objavljena ipak se može zaključiti da je Franičević usvojio Krležina rješenja. Primjerice, nakon što je predložio »da se izmijeni« rečenica koja se odnosila na utjecaj i na recepciju antičkih te renesansnih pisaca u Marulićevu opusu, Krleža je za marginaliju izdiktirao rečenicu koja je i bila objavljena u natuknici:

»Utjecaj humanističkog obrazovanja, uza sve Marulićevo poznavanje klasika i renesansnih pisaca nije ostavio u Marulićevom djelu dubljih tragova.«¹⁹²

Isto tako, nakon što je citirao Franičevićev zapis iz kojega doznajemo da Marulićevi stihovi »‘poetskim intenzitetom nadrastaju svoje vrijeme’«, Krleža je istaknuo da je *nadrastaju* »u svakom slučaju jeziv glagol«, pa izdiktirao rečenicu koju je opisao iskazom »ovako reducirano zvuči sve mnogo bolje«, a koja je uz manje izmjene i bila objavljena u natuknici:

»On [Marulić] se poetskim intenzitetom uzvisio iznad svoga vremena, a plastičnošću i sugestivnom muzikalnošću znače [Marulićevi stihovi] i iz današnje retrospektive znatno više od petstogodišnjeg književnog svjedočanstva.«¹⁹³

U nastojanju da što bolje prikažem načine koje je Krleža koristio prilikom redakture Franičevićeve natuknice, ali i u nastojanju da što bolje ukažem na Krležine stavove o Maruliću, citirat ću još dvije rečenice iz marginalije:

»Da se prestilizuje. Mjesto jednoga svijeta na periferiji evropske civilizacije kojom je odjekivao zveket oružja.«¹⁹⁴

Franičević je usvojio i tu Krležinu sugestiju. Naime, natuknica koja je o Maruliću objavljena u *Enciklopediji Jugoslavije* sadrži i ovu rečenicu:

»Sputan skućenim srednjovjekovnim odgojem na periferiji evropske civilizacije kojom je neprekidno odjekivao zveket oružja i pušila se svježa ljudska krv, ograničen uskim koncepcijama kršćanskog didaktika i moralizatora i obuzet strahom od hereze, M.[arulić] je ipak uspio doći do nekih spoznaja prema kojima ga je vodila nova svijest.«¹⁹⁵

Krleža autoru natuknice, dakle Franičeviću, nije sugerirao samo to da ona bude drugačije stilizirana, točnije da sadrži iskaz »na periferiji evropske

¹⁹² [Krleža], marginalija »Marulić, Marko«, p. 408. Usp. Fra.[ničević], natuknica »Marulić, Marko (zapravo Marko Marul Pecinić, Pečenić)«, p. 32b.

¹⁹³ [Krleža], marginalija »Marulić, Marko«, pp. 408–409. Usp. Fra.[ničević], natuknica »Marulić, Marko (zapravo Marko Marul Pecinić, Pečenić)«, p. 33b.

¹⁹⁴ [Krleža], marginalija »Marulić, Marko«, p. 408.

¹⁹⁵ Fra.[ničević], natuknica »Marulić, Marko (zapravo Marko Marul Pecinić, Pečenić)«, p. 33b.

civilizacije kojom je odjekivao zveket oružja«, nego je presudno utjecao na njezin cjelokupni sadržaj. Tu tvrdnju ne mogu potvrditi iskazima iz marginalije, ali mogu barem dvjema sintagmama iz te rečenice. Prva je »sputan [Marulić] skučenim srednjovjekovnim odgojem«, a druga je »pušila se svježa ljudska krv«. Obje, naime, obilježavaju upravo Krlježin stil pisanja, koji se nerijetko sastojao od hiperbola. Je li primjereno i nužno da se neka enciklopedijska natuknica sastoji od takvih izričaja? U svakom slučaju, Krlježa je Franičevićev tekst natuknice o Maruliću čitao vrlo pomno, pri čemu je svojom redakturom uvelike utjecao na njezin konačan sadržaj, što dokazuje usporedba njegovih iskaza iz marginalije sa zapisima koji su objavljeni u *Enciklopediji Jugoslavije*.

U drugoj polovici 1960-ih godina Krlježa je Marulića spomenuo i u dnevničkim zapisima, kao i u razgovoru koji je vodio s Predragom Matvejevićem. Iz dnevničkih zapisa od 21. listopada 1967. godine doznajemo da o Maruliću valja govoriti »kao o kontrareformatoru«,¹⁹⁶ iz onih od 21. siječnja 1968. godine da Marulićev opus osnažuje tvrdnju »naši ljudi bili su zabrinuti kroz vjekove«,¹⁹⁷ a iz onih od 13. svibnja 1968. godine da je Marulić jedan od pisaca koji su zaslužili da u Zagrebu imaju spomenik ili spomen-ploču,¹⁹⁸ čime je Krlježa odao priznanje njegovu stvaralaštvu i doprinosu hrvatskoj književnosti, ali se i priključio svima onima koji su se od 1901. do 1999. godine, kada je zamisao najzad ostvarena, zalagali za postavljanje Marulićeva spomenika u Zagrebu.¹⁹⁹ Da je Marulić bio kontrareformator, Krlježa je smatrao i u razgovoru s Matvejevićem. Naime, izričaj da je »naša 'literatura'« stara i da sa »svim svojim komponentama« opstoji nekoliko stotina godina, argumentirao je ovako: »Uzmimo samo njen kontrareformatorski period sa Marulićem, da ne govorim o postpetrarkizmu.«²⁰⁰

¹⁹⁶ [Miroslav Krlježa], dnevnički zapisi: »21. X 1967, u 7 h ujutro [Navečer u 11 h. Poslijepodne na Plesu]«, pp. 888–890, u: Miroslav Krlježa, »Fragmenti dnevnika iz godine 1967 [august, septembar, oktobar, novembar, decembar]«, pp. 825–968, *Forum: časopis Razreda za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 11/6 (Zagreb, 1972), na p. 889.

¹⁹⁷ [Miroslav Krlježa], dnevnički zapisi: »21. I 1968«, p. 20, u: Miroslav Krlježa, »Fragmenti dnevnika iz godine 1968 [januar, februar]«, pp. 1–40, *Domesti: kultura, književnost, društvena pitanja* 5/1–2 (Rijeka, 1972), na p. 20.

¹⁹⁸ [Miroslav Krlježa], dnevnički zapisi: »13. V 1968«, pp. 53–54, u: Miroslav Krlježa, »Fragmenti dnevnika iz godine 1968 [mart, april, maj, lipanj]«, pp. 5–75, *Forum: časopis Razreda za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 11/7–8 (Zagreb, 1972), na p. 54.

¹⁹⁹ Prikaz događaja koji su se od 1901. do 1999. godine odnosili na postavljanje spomenika Maruliću u Zagrebu, vidi, primjerice, u: [Mirko Tomasović], »Ljetopis spomenika u Zagrebu«, u: Ivo Sanader, Mirko Tomasović (uredili), *Marko Marulić Marul: Spomen-knjižica u povodu otkrivanja spomenika u Zagrebu dana 22. mjeseca travnja 1999.* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1999), pp. 29–46.

²⁰⁰ [Miroslav Krlježa], razgovor: »'Prozor u Evropu'«, u: Predrag Matvejević, *Razgovori s Miroslavom Krlježom* (Zagreb: Naprijed, 1969), pp. 100–101.

6. Iskazi iz 1970-ih

Stavove o Maruliću i njegovu opusu Krleža je tijekom 1970-ih izložio u razgovorima s Enesom Čengićem (1926–1994) i u dnevničkim zapisima vođenim u vili Bistrica na Šent Jurju pored slovenskog grada Tržiča. U razgovoru koji je s Čengićem vodio 25. rujna 1974. godine rekao je i sljedeće:

»Četiri stotine i pedeset godina je od smrti Marka Marulića, a u našoj kulturnoj javnosti ni riječi.«²⁰¹

Time je, dakle, još jednom odao priznanje Marulićevu stvaralaštvu i potvrdio da njegov opus smatra prevažnom sastavnicom hrvatske kulturne baštine. Međutim, Krležina tvrdnja da 1974. godine u »našoj kulturnoj javnosti« povodom 450. godišnjice Marulićeve smrti nije bilo »ni riječi«, nije točna. Naime, 450. godišnjicu Marulićeve smrti tematizirala su barem tri članka koja su objavljena u časopisima,²⁰² a istim povodom objavljeni su i »Odabrani dijelovi Marulićeve Davidijade«, koje je preveo i protumačio Branimir Glavičić (1926–2010),²⁰³ pri čemu valja dodati da je 1974. godine objavljeno i treće izdanje *Davidijade*,²⁰⁴ kao što valja dodati i to da je te godine, bilo u časopisima, bilo u udžbenicima, bilo u novinama, objavljeno još barem sedamnaest radova iz kojih se moglo doznati o obilježjima i vrijednostima Marulićeva stvaralaštva.²⁰⁵

O Maruliću i njegovu opusu Krleža se triput očitovao i u dnevničkim zapisima: 28. lipnja 1976. godine, 31. srpnja 1976. godine i 19. kolovoza 1977. godine. Promišljanja koja je u dnevniku zapisao 28. lipnja 1976. godine započeo

²⁰¹ [Miroslav Krleža], razgovor: »25. IX 1974.«, u: Enes Čengić, *S Krležom iz dana u dan (1956–1975): Balade o životu koji teče* (Zagreb: Globus, 1985), pp. 209–210, na p. 210.

²⁰² Ivan Bošković, »Marko Marulić i glazba. U povodu 450. obljetnice smrti«, *Marulić: časopis za književnost i kulturu* 7/4 (Zagreb, 1974), pp. 1–10; Vinko Grubišić, »Marko Marulić između dvije tradicije: povodom 450-godišnjice njegove smrti«, *Hrvatska revija: kulturno – književni tromjesečnik* 24/1(93) (München, 1974), pp. 16–30; Tvrtko Varadin, »Marko Marulić, otac hrvatske knjige (5. I 1524. – 5. I 1974): uz 450. obljetnicu smrti«, *Kana: kršćanska obiteljska revija* 4/1(43) (Zagreb, 1974), pp. 38b–39c.

²⁰³ »Odabrani dijelovi Marulićeve Davidijade. U povodu 450. obljetnice pjesnikove smrti«, preveo i protumačio Branimir Glavičić, *Mogućnosti* 21/6–7 (Split, 1974), pp. 619–656.

²⁰⁴ Marko Marulić Dalmatinac, *Davidijada*, treće izdanje priredio i uvod napisao Veljko Gortan. Preveo i komentir sastavio Branimir Glavičić / *M.[arci] Maruli Delmatae Davidias*, editionem tertiam curavit et praefationem conscripsit Veljko Gortan. Convertit commentariisque instruxit Branimir Glavičić (Zagreb / Zagrabiae: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti / Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1974).

²⁰⁵ Nedjeljka Paro, *Bibliografija Marka Marulića. Treći dio: Radovi o Maruliću (1565-2000)* (Split: Književni krug Split / Marulianum, 2003), p. 85, n. 423; p. 85, nn. 425–427; p. 86, n. 430; p. 86, n. 432; p. 86, nn. 434–438; p. 86, n. 440; p. 198, nn. 1501–1505.

je analizom tvrdnje »sveopće tajno pravo glasa rješava sve«, zaključivši da je zastupanje takva stava »naivno«, »upravo bedasto« i »diletantski«. ²⁰⁶ Potom je izjavio da je mnogo naučio »od izleta u Serviju [Srbiju]«, što je obrazložio stavovima razvrstanim u sedam točaka, pri čemu izdvajam stav da »vrijediš samo po tome koliko oštrih noževa imaš«, zatim stav da je »vidovdanski hram mistifikacija, a ne misterija« i stav da je »Hrvatski sabor glupa kulisa, a jalova politika koja se tamo radi ričet i rasulo«. ²⁰⁷ U posljednjoj točki naglasio je da se određenje hrvatskog identiteta zasnivalo na književnom stvaralaštvu proizašlom i iz Marulićeva pera:

»<...> upravo nacionalni identitet sebe definira uglavnom literarno, od glagoljaša do Marula, od crkvenih prikazanja do narodnog jedinstva.« ²⁰⁸

Krležini dnevnički zapisi od 31. srpnja 1976. godine otkrivaju i promišljanja o hrvatskim političarima koji su se zalagali za donošenje *Svibanjske* ili, kako su je tada nazivali, *Bečke deklaracije*, ²⁰⁹ kao i promišljanja o misliocima, među njima i o Maruliću, koji su im prethodili, a također su bili suočeni s različitim izazovima političke naravi. Prilikom analize stanja koje je na hrvatskoj političkoj sceni prevladavalo od svibnja 1917. godine i donošenja *Svibanjske deklaracije*, pa do srpnja 1918. godine, kada je, kako stoji u dnevniku, Stjepan Radić još uvijek bio »legitimist austrijski <...> sa svojom ‘vjerom u Boga’«, Krleža je istaknuo da su tadašnji hrvatski političari, a unatoč tome što su »mislili kao jedan«, svojim pružanjem »ruke pomirnice Austriji« zapravo omogućili »spasavanje utopljenika«, što je bila, kako kaže, »nacionalna veleizdaja.« ²¹⁰ Ali, Krleža je ipak djelomično opravdao postupke koje su hrvatski političari poduzimali tijekom 1917. i 1918. godine:

»Svi smo mi bili pomalo halucinantni sanjari, povampireni našijenci od Pribojevića i Orbinija, i Kačića i Marula, i Jurka Križanića i ilirizma, i štrosmajerskog mecenatizma <...>«. ²¹¹

²⁰⁶ [Miroslav Krleža], dnevnički zapisi: »Šent Jurij 28/6. 1976.«, u: Miroslav Krleža, *Zapisi sa Tržiča*, priredio za štampu: Ivo Frangeš (Sarajevo: Oslobođenje, 1988), pp. 91–99, na p. 91.

²⁰⁷ [Krleža], dnevnički zapisi: »Šent Jurij 28/6. 1976.«, pp. 91–92.

²⁰⁸ *Ibid.*, p. 92.

²⁰⁹ Stavove hrvatskih političara o *Svibanjskoj deklaraciji* vidi, primjerice, u: Branka Boban, »Odnos hrvatske političke elite prema *Svibanjskoj deklaraciji* Jugoslavenskog kluba od 30. svibnja 1917. godine«, u: Hans-Georg Fleck i Igor Graovac (priredili), *Dijalog povjesničara – istoričara 4*, Pečuj, 20.–22. oktobra 2000 (Zagreb: Zaklada *Friedrich-Naumann*, 2001), pp. 309–325.

²¹⁰ [Miroslav Krleža], dnevnički zapisi: »[Šent Jurij] 31/7. 1976.«, u: Krleža, *Zapisi sa Tržiča*, pp. 129–133, na p. 131.

²¹¹ [Krleža], dnevnički zapisi: »[Šent Jurij] 31/7. 1976.«, p. 132.

Posljednji Krležini iskazi iz dnevnčkih zapisa u kojima se spominje Marulić potječu od 19. kolovoza 1977. godine. Premda je Krleža toga dana zapisao tek tri rečenice, one uvelike pružaju uvid u cjelokupne tržičke zapise, jer sadrže, kako u *Krležijani* bilježi Dean Duda, »zanimljive, gotovo beletrizirane, emocionalne prosudbe hrvatske kulturne povijesti«. ²¹² Riječ je o sljedećim trima rečenicama:

»Što sve nisu znali, što li sve nisu radili, gdje se nisu skitali, na svim jezicima pisali i govorili, knjige čitali, bili su državnici, generali, misionari, pjesnici, polihistori. Fausto Vrančić, De Dominis, Miklos Zrinski, A Sziget veszedele, i njegov brat Petar, i onaj jadni prevodilac Molièra, i luda Jurko u Tobolsku, što sve nije znao. I svoj sveslavenski esperanto pohrvatio za braću Moskviče, a pojma o svojoj zemlji nisu imali, za Držića i Marulića ili dubrovački kanconjer ili Sveta Prikazanja i deseterac nisu čuli itd.« ²¹³

Znači, nakon što je priopćio da brojni hrvatski »državnici, generali, misionari, pjesnici, polihistori« nisu imali »pojma o svojoj zemlji«, Krleža je priopćio i to da »nisu čuli« čak ni za Marulića, čime je ukazao na iznimnu ulogu i vrijednost njegova stvaralaštva u povijesti hrvatske književnosti.

7. Iskazi iz 1981. godine

Kao što doznajemo iz Čengićeva djela *S Krležom iz dana u dan*, svoje spoznaje o Maruliću i njegovu opusu Krleža je izrekao i u razgovoru koji se odvijao 7. svibnja 1981. godine, što su i bili njegovi posljednji iskazi o tom splitskom renesansnom misliocu. Naime, Krležu je toga dana posjetio književnik Joža Horvat (1915–2012), dugogodišnji prijatelj s kojim je Krleža razgovarao i o porijeklu prezimena Horvat. U tom razgovoru Krleža je tvrdio da su ljudi s tim prezimenom »porijeklom Madžari«, a da su se »pravi« Hrvati »godine 1848. zvali Hervati«, što je potkrijepio pozivanjem na Antu Starčevića (1823–1896), koji »nikad nije sebe zvao Hrvatom, ni Horvatom, nego Hervatom.« ²¹⁴ Krleža je Marulića spomenuo kada je govorio o tome kako su se Hrvati nazivali u spisima ranijih razdoblja:

»A u starim spisima, recimo kod Marulića, oni [Hrvati] su se zvali Arvati, a zvali

²¹² De.[an] D.[uda], natuknica »'Zapisi sa Tržića'«, u: *Krležijana* 2, M - Ž, pp. 532a–533a, na p. 533a.

²¹³ [Miroslav Krleža], dnevnički zapisi: »[Šent Jurij] 19/8. [1977.]«, u: Krleža, *Zapisi sa Tržića*, p. 204.

²¹⁴ [Miroslav Krleža], razgovor: »7. V 1981.«, u: Enes Čengić, *S Krležom iz dana u dan (1980–1981): U sjeni smrti* (Zagreb: Globus, 1985), pp. 262–265, na pp. 262–263.

su se i Croati, ali kad je netko rekao da je Hrvat, onda je bio košutovac 1848, stopercentan Madžar – antihrvat i antijugoslaven, sve ‘anti’.²¹⁵

Prema mojim spoznajama, Krležina tvrdnja o tome da je Marulić u svojim djelima Hrvate nazivao *Arvati* nije točna. Marulić uopće nije koristio riječ *Arvati*, nego riječ *Harvati*, kao što nije koristio ni riječ *arvatski*, nego riječ *harvacki*. Potvrdu tih tvrdnji pruža *Molitva suprotiva Turkom*, iz čijih stihova doznajemo da su se protiv Turaka borili i »Harvati«,²¹⁶ te *Judita*, iz čijeg naslova doznajemo da je spjevana »u versih harvacki«. ²¹⁷ Inače, Marulić je riječ *harvacki* zapisao i u drugoj knjizi *Judite*, a u uz stih »vričišćem tim ostrim ter suze roniše«, pojasnivši da »cilici(j) harvacki se zove vričišće«. ²¹⁸

8. Zaključak

Krležin interes za izricanje spoznaja i stavova o Marku Maruliću dokazuju barem trideset dvije bibliografske jedinice. Iskaze o znamenitom Splićaninu i njegovu opusu Krleža je iznosio ustrajno, počevši od mladenačkih dana pa do posljednje godine života, točnije od 1926. do 1981. godine. Dakle, punih pedeset pet godina. Prosudbe o Maruliću i osobitostima njegova opusa izložio je u polemikama, esejima, autobiografskim tekstovima, političko-programatskim spisima, dnevničkim zapisima, marginalijama i razgovorima.

Krležinim iskazima o Maruliću i njegovu nauku dosad nije pridana primjerena pozornost. Njima se pozabavila tek nekolicina istraživača Marulićeva opusa, od kojih izdvajam Mirka Tomasovića i Ružicu Pšihistal, koji su pritom bili usmjereni na Krležin esej objavljen 1948. godine pod naslovom »O našem dramskom répertoireu: povodom 400 godišnjice Držićeve ‘Tirene’«. Njihova tumačenja, a onda i zaključci, uvelike su počivali na, nažalost, dvojbenoj

²¹⁵ [Krleža], razgovor: »7. V 1981.«, p. 263.

²¹⁶ [Marko Marulić], »Molitva suprotiva Turkom«, u: Marko Marulić, *Pisni razlike*, priredio i popratio bilješkama Josip Vončina. Rječnik sastavio Milan Moguš (Split: Književni krug, 1993), pp. 148–152, na p. 152, vv. 41–42: »Boj su bili s njimi [s Turcima] Harvati, Bošnjaci, / Garcu ter Latini, Sarblji ter Poljaci.«

²¹⁷ »Libar Marka Marula Splićanina u kom se uzdarži istorija svete udovice Judit u versih harvacki složena kako ona ubi vojvodu Oloferna po sridu vojske njegove i oslobodi puk israelski od velike poglibili«, u: Marko Marulić, *Judita*, priredio, popratio bilješkama i sastavio rječnik Milan Moguš (Split: Književni krug, 1988), pp. 111–190, na p. 111.

²¹⁸ »Libar Marka Marula Splićanina u kom se uzdarži istorija svete udovice Judit u versih harvacki složena kako ona ubi vojvodu Oloferna po sridu vojske njegove i oslobodi puk israelski od velike poglibili«, libro drugo, pp. 129–139, vv. 310–642, u: Marulić, *Judita* (1988), na p. 133, v. 447: »vričišćem tim ostrim ter suze roniše,«. Vidi i napomenu koja se na dnu 133. stranice odnosi na 447. stih, a u kojoj stoji sljedeće: »Cilici(j) harvacki se zove vričišće.«

objektivnosti, no iz njihovih radova čitatelji ipak mogu doznati da se Krleža u tom spisu očitovao i o obilježjima Marulićeva stvaralaštva.

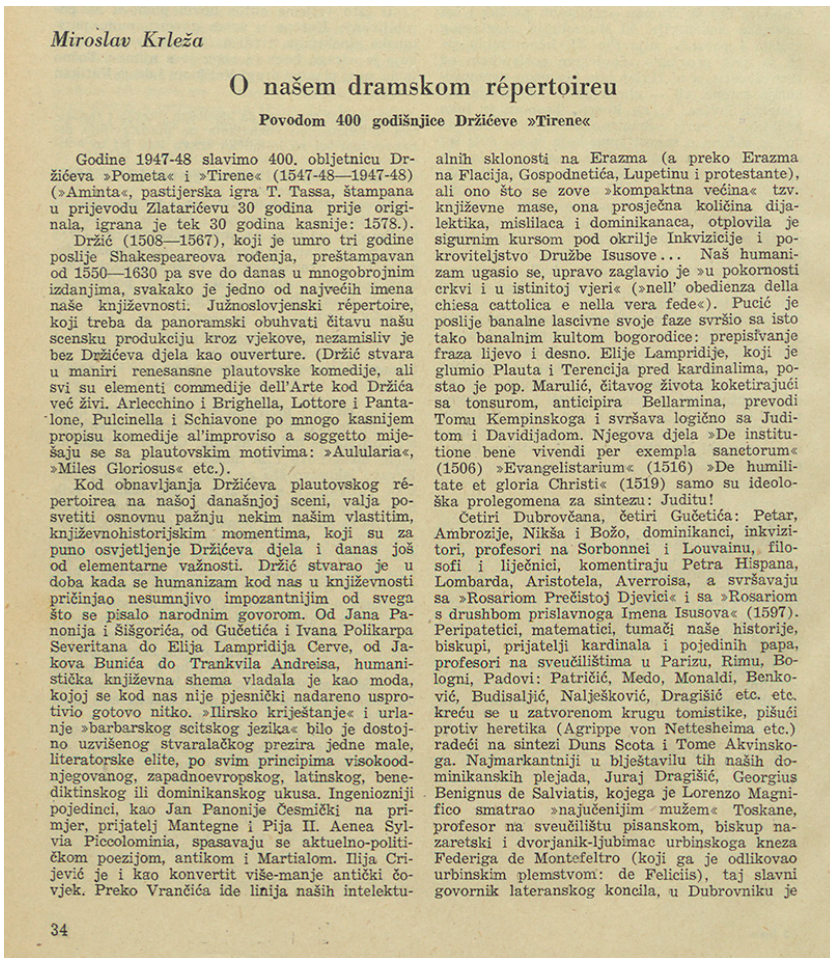
Sveobuhvatna i objektivna slika o Krležinu odnosu prema Maruliću može se steći tek nakon uvida u sadržaj iskazā koje je Krleža o tom splitskom misliocu priopćio od 1926. do 1981. godine. Zbog bolje preglednosti, najvažnije Krležine iskaze o Maruliću i njegovu stvaralaštvu razvrstat ću po točkama, pri čemu ću uputiti na izvore i godine njihova nastanka:

1. Počevši još »od Marulića«, svi naši kulturni naponi redovito su se, poput protagonista u Wiesnerovoj pjesmi *Kupac čarobnih krijesnica*, namjerili na »lakat prolaznika«, koji je te napore »zdrobio« već u njihovu nastajanju (»Lirika Ljube Wiesnera«, 1926);
2. Marulić je, uz Gundulića, Mažuranića, Preradovića i Nazora, spomenik »naše knjige« ili klasik hrvatske književnosti (»Zašto je Vladimir Nazor umirovljen?«, 1926);
3. Marulićev opus je tijekom druge polovice 19. stoljeća sagledavan »u romantičnom kultu«, zbog čega je smatran jednim od onih koji su pridonijeli prepoznavanju, a potom i iskazivanju hrvatske nacionalne svijesti (»Teze za jednu diskusiju«, 1935);
4. Marulić je jedan od pisaca koji su zaslužni za utemeljenje književnosti napisane »čistim narodnim govorom« (»Uz Vukovu stopedesetgodišnjicu«, 1937);
5. Marulić spada u »deset-petnaest« najblistavijih imena »naše književne historije« (»Svrha Pečata i o njojzi besjeda«, 1939);
6. Marulić je jedan od utemeljitelja hrvatske književnosti i hrvatskog jezika (»Djetinjstvo u Agramu godine 1902–3«, 1942);
7. Zbog svojih pjesničkih ostvarenja, Marulić je jedan od značajnijih predstavnika »naše vlastite humanističke književnosti« (»O pojavi Jana Panonija«, 1942);
8. Marulićeva djela na latinskom i talijanskom jeziku još uvijek se »nitko do danas [do 1944. godine] nije sjetio da prevede na hrvatski« (»Illyricum sacrum«, 1944);
9. Marulić je bio mislilac koji »čitavog života koketirajući sa tonsurom, anticipira Bellarina, prevodi Tomu Kempinskoga i svršava logično sa Juditom i Davidijadom«, a njegova »djela 'De institutione bene vivendi per exempla sanctorum' (1506) 'Evangelistarium' (1516) 'De humilitate et gloria Christi' (1519) samo su ideološka prolegomena za sintezu: Juditu!« (»O našem dramskom répertoireu«, 1948, sl. 6);
10. Marulića treba cijeniti »kao pjesnika i to jer je pisao narodnim jezikom slobodarskim«; o Maruliću se »može govoriti kao 'o ocu naše lijepe

- književnosti'«; u *Instituciji* nema »nikakve visoke vrijednosti, a kolika je vrijednost tog djela to bi trebalo ispitati uspoređenjem slične popularno religiozne propagande onoga vremena u kome je Marulić djelovao kao kompilator« ([»Filipović Vladimir o Marku Maruliću«, rukopis, 1950);
11. Marulićev opus uvelike je obilježila i antiturska problematika (»O nekim problemima Enciklopedije«, 1952);
  12. Da je hrvatski jezik »bogat i elementarno veličanstven«, zasluga je i Marulićevih djela (marginalija »Hrvati, književnost od XVIII-XX st.«, oko 1960);
  13. Marulić je bio jedan od pisaca koji su u svojim djelima poticali na otpor prema »mnogobrojnim inostranim zavojevačima«, posebice na »borbu protivu osmanlijskog polumjeseca«, čime je upozorio na opasnosti koje prijete »hrvatskoj narodnoj supstanci« (marginalija »Poetska publicistika. [Ad 'Hrvati, publicistika']«, oko 1960);
  14. »Utjecaj humanističkog obrazovanja, uza sve Marulićevo poznavanje klasika i renesansnih pisaca nije ostavio u Marulićevom djelu dubljih tragova«; Marulić se »poetskim intenzitetom uzvisio iznad svoga vremena, a plastičnošću i sugestivnom muzikalnošću znače [Marulićevi stihovi] i iz današnje retrospektive znatno više od petstogodišnjeg književnog svjedočanstva« (marginalija »Marulić, Marko«, oko 1965);
  15. O Maruliću valja govoriti »kao o kontrareformatoru« (dnevnički zapisi: »21. X 1967«); Marulić je jedan od pisaca zbog kojih je »naša 'literatura'« imala i »kontrareformatorski period« (razgovor s Predragom Matvejevićem, 1969);
  16. Marulićev opus osnažuje tvrdnju: »naši ljudi bili su zabrinuti kroz vjekove« (dnevnički zapisi: »21. I 1968«);
  17. Marulić je jedan od pisaca koji su zaslužili da u Zagrebu imaju spomenik ili spomen-ploču (dnevnički zapisi: »13. V 1968«);
  18. »Četiri stotine i pedeset godina je od smrti Marka Marulića, a u našoj kulturnoj javnosti ni riječi.« (razgovor s Enesom Čengićem i Dragutinom Rosandićem: »25. IX 1974.«);
  19. Određenje hrvatskog identiteta zasnivalo se na književnom stvaralaštvu proizašlom i iz Marulićeva pera (dnevnički zapisi: »Šent Jurij 28/6. 1976.«);
  20. Brojni hrvatski »državnici, generali, misionari, pjesnici, polihistori« nisu imali »pojma o svojoj zemlji«, pri čemu »nisu čuli« čak ni za Marulića (dnevnički zapisi: »[Šent Jurij] 19/8. [1977.]«);
  21. U Marulićevim djelima Hrvati »su se zvali Arvati« (razgovor s Enesom Čengićem i Jožom Horvatom: »7. V 1981.«).

Ovaj popis glavnih Krležinih iskaza o Marku Maruliću oblikuje sasvim drugačiju predodžbu od one koja o Krležinu odnosu prema Maruliću i njegovu stvaralaštvu prevladava do danas. Taj popis naime svjedoči da je Krleža izrekao i brojne prosudbe koje ukazuju na prevažnu ulogu Marulićeva stvaralaštva: 1. u povijesti hrvatske književnosti, pjesništva i hrvatskog jezika; 2. u iskazivanju hrvatske nacionalne svijesti; 3. u određenju hrvatskoga identiteta.

Slika 6. Prva stranica Krležina članka o hrvatskom dramskom répertoireu: Marulićeva latinska djela kao »ideološka prolegomena za sintezu: Judit!«

Miroslav Krleža, »O našem dramskom répertoireu: povodom 400 godišnjice Držićeve 'Tirene'«, *Djelo* 1/1 (Zagreb, 1948), p. 34.

9. Prilog

Bibliografske jedinice koje sadrže Krležine iskaze
o Maruliću i njegovu opusu

- Krleža, M.[iroslav]. 1926. »Lirika Ljube Wiesnera«, *Obzor* 67 (Zagreb, 1926), br. 91 (3. travnja 1926), pp. 7–10, na p. 9b.
- [Krleža, Miroslav]. 1926. »Zašto je Vladimir Nazor umirovljen?«, *Književna republika: mesečnik za sve kulturne probleme* 3/3 (Zagreb, 1926), pp. 158–159, na p. 158.
- Krleža, Miroslav. 1935. »Teze za jednu diskusiju iz godine 1935«, *Nova misao* 1/7 (Beograd, 1953), pp. 3–81, na p. 15.
- [Krleža, Miroslav]. 1937. »Uz Vukovu stopedesetgodišnjicu«, *Novi list za sva savremena pitanja* 1 (Zagreb, 1937), br. 6 (14. studenoga 1937), p. 4, na p. 4a.
- K.[rleža], M.[iroslav]. 1939. »Svrha Pečata i o njojzi besjeda«, *Pečat: književni mjesečnik za umjetnost, nauku i sve kulturne probleme* 1/1–2 (Zagreb, 1939), pp. 119–128, na p. 126.
- Krleža, Miroslav. 1942. »Djetinjstvo u Agramu godine 1902–3 (Odlomak iz dnevnika, polovinom srpnja tisuću devetstotina četrdeset i druge godine)«, *Republika: mjesečnik za književnost i umjetnost* 8/12 (Zagreb, 1952), pp. 337–379, na p. 368.
- [Krleža, Miroslav]. 1942. Dnevnički zapisi: »26. VII 1942«, pp. 932–934, u: Miroslav Krleža, »Fragmenti dnevnika iz godine 1942 [nedatirani fragmenti, juli, august]«, pp. 881–959, *Forum: časopis Razreda za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 11/12 (Zagreb, 1972), na p. 934.
- Krleža, Miroslav. 1942. »O pojavi Jana Panonija: fragmenat rukopisa iz oktobra 1942. god.«, pp. 8–9, u: *Kultura: Vjesnikov tjedni prilog za umjetnost i nauku* (1955), broj 4, pp. 7–10, *Vjesnik* 16 (Zagreb, 1955), broj 3314 (28. listopada 1955), na p. 9c.
- Krleža, Miroslav. 1944. »Illyricum sacrum: odlomci rukopisa iz kasne jeseni 1944.«, *Kolo: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, nova serija 1(CXXI)/7 (Zagreb, 1963), pp. 149–187, na p. 154.
- Krleža, M.[iroslav]. 1947. »Prije trideset godina«, *Republika: mjesečnik za književnost, umjetnost i javna pitanja* 3/11 (Zagreb, 1947), pp. 734–780, na p. 771.
- Krleža, Miroslav. 1948. »O našem dramskom répertoireu: povodom 400 godišnjice Držićeve 'Tirene'«, *Djelo: časopis za politička, ekonomska i kulturna pitanja* 1/1 (Zagreb, 1948), pp. 34–40, na p. 34b, 35b i 37a.
- [Krleža, Miroslav]. 1950. [»Filipović Vladimir o Marku Maruliću«], rukopis: koncept, ff. 1–6; rukopis: konačna inačica, ff. 1–10; strojopis [dva primjerka], ff. 1–9, u: Miroslav Krleža, *Filipović: Osnovi filozofsko-etičke orijentacije Marka Marulića. - (Bez mj. i god.)*, 33 l., anopistograf, listovi različite veličine, tekst hrv., rukopis i strojopis, paginacija inkontinuirana.

- Zbirka rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, signatura R 7970/A/1111.
- Krleža, Miroslav. 1952. »O nekim problemima Enciklopedije«, uvodna riječ na prvome sastanku republičkih redakcija Enciklopedije [*Enciklopedije Jugoslavije*], 27. januara 1952. u Zagrebu, *Republika: mjesečnik za književnost i umjetnost* 9/2–3 (Zagreb, 1953), pp. 109–132, na p. 116.
- Krleža, Miroslav. 1952. »Uvodna riječ za časopis 'Danas 1952'«, *Forum: časopis Odjela za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 1/5 (Zagreb, 1962), pp. 776–788, na p. 786.
- [Krleža, Miroslav]. Oko 1955. Marginalija »Dante Alighieri«, p. 144, u: [Domagoj Matizović, Sandra Gabrić Primorac i Vlaho Bogišić (priredili)], »Iz Krležine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, pp. 7–510, *Kolo: časopis Matice hrvatske* 17/1 (Zagreb, 2007). Na dnu stranice impresuma stoji: »Redakcija ovoga broja zaključena 20. siječnja 2009.«, na p. 144.
- [Krleža, Miroslav]. Oko 1955. Marginalija »David: Generalna napomena«, p. 307, u: Josip Šentija (priredio), »Iz Krležine baštine – Marginalije uz tekstove za *Opću enciklopediju* [prvi dio]«, pp. 23–383, *Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža* 7 (Zagreb, 1998), na p. 307.
- [Krleža, Miroslav]. 1958. Dnevnički zapisi: »28. I 1958«, pp. 20–21, u: Miroslav Krleža, »Fragmenti dnevnika iz godine 1958 [januar, februar, mart]«, pp. 5–46, *Forum: časopis Razreda za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 12/1–2 (Zagreb, 1973), na p. 20.
- [Krleža, Miroslav]. Oko 1960. Marginalija »Hrvati, književnost od XVIII–XX st.«, pp. 263–286, u: [Domagoj Matizović, Sandra Gabrić Primorac i Vlaho Bogišić (priredili)], »Iz Krležine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, pp. 7–510, *Kolo: časopis Matice hrvatske* 17/1 (Zagreb, 2007). Na dnu stranice impresuma stoji: »Redakcija ovoga broja zaključena 20. siječnja 2009.«, na p. 271.
- [Krleža, Miroslav]. Oko 1960. Marginalija »Marulić, Marko«, p. 233, u: Josip Šentija (priredio), »Iz Krležine baštine – Marginalije uz tekstove za *Opću enciklopediju* (drugi dio)«, pp. 23–288, *Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža* 8 (Zagreb, 1999), na p. 233.
- [Krleža, Miroslav]. Oko 1960. Marginalija »Poetska publicistika. [Ad 'Hrvati, publicistika']«, u: Miroslav Krleža, *Marginalije: 1000 izabranih komentara o tekstovima za enciklopedije JLZ [Jugoslavenskog Leksikografskog zavoda]*, priredio Vlaho Bogišić (Beograd: Službeni glasnik, 2011), p. 522.
- [Krleža, Miroslav]. Između 1962. i 1964. Marginalija »Meštrović, Ivan«, pp. 422–439, u: [Domagoj Matizović, Sandra Gabrić Primorac i Vlaho Bogišić (priredili)], »Iz Krležine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, pp. 7–510, *Kolo: časopis Matice hrvatske* 17/1 (Zagreb, 2007). Na dnu stranice impresuma stoji: »Redakcija ovoga broja zaključena 20. siječnja 2009.«, na p. 439.

- [Krleža, Miroslav]. Oko 1965. Marginalija »Marulić, Marko«, pp. 408–409, u: [Doma- goj Matizović, Sandra Gabrić Primorac i Vlaho Bogišić (priredili)], »Iz Krležine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, pp. 7–510, *Kolo: časopis Matice hrvatske* 17/1 (Zagreb, 2007). Na dnu stranice impresuma stoji: »Redakcija ovoga broja zaključena 20. siječnja 2009.«, na pp. 408–409.
- [Krleža, Miroslav]. 1967. Dnevnički zapisi: »21. X 1967, u 7 h ujutro [Navečer u 11 h. Poslijepodne na Plesu]«, pp. 888–890, u: Miroslav Krleža, »Fragmenti dnevnika iz godine 1967 [august, septembar, oktobar, novembar, decembar]«, pp. 825–968, *Forum: časopis Razreda za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 11/6 (Zagreb, 1972), na p. 889.
- [Krleža, Miroslav]. 1968. Dnevnički zapisi: »21. I 1968«, p. 20, u: Miroslav Krleža, »Fragmenti dnevnika iz godine 1968 [januar, februar]«, pp. 1–40, *Dometi: kultura, književnost, društvena pitanja* 5/1–2 (Rijeka, 1972), na p. 20.
- [Krleža, Miroslav]. 1968. Dnevnički zapisi: »13. V 1968«, pp. 53–54, u: Miroslav Krleža, »Fragmenti dnevnika iz godine 1968 [mart, april, maj, lipanj]«, pp. 5–75, *Forum: časopis Razreda za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 11/7–8 (Zagreb, 1972), na p. 54.
- [Krleža, Miroslav]. 1969. Razgovor: »'Prozor u Evropu'«, u: Predrag Matvejević, *Razgovori s Miroslavom Krležom* (Zagreb: Naprijed, 1969), pp. 100–101, na p. 101.
- [Krleža, Miroslav]. 1974. Razgovor: »25. IX 1974.«, u: Enes Čengić, *S Krležom iz dana u dan (1956–1975): Balade o životu koji teče* (Zagreb: Globus, 1985), pp. 209–210, na p. 210.
- [Krleža, Miroslav]. 1976. Dnevnički zapisi: »Šent Jurij 28/6. 1976.«, u: Miroslav Krleža, *Zapisi sa Tržiča*, priredio za štampu: Ivo Frangeš (Sarajevo: Oslobođenje, 1988), pp. 91–99, na p. 92.
- [Krleža, Miroslav]. 1976. Dnevnički zapisi: »[Šent Jurij] 31/7. 1976.«, u: Miroslav Krleža, *Zapisi sa Tržiča*, priredio za štampu: Ivo Frangeš (Sarajevo: Oslobođenje, 1988), pp. 129–133, na p. 132.
- [Krleža, Miroslav]. 1977. Dnevnički zapisi: »[Šent Jurij] 19/8. [1977.]«, u: Miroslav Krleža, *Zapisi sa Tržiča*, priredio za štampu: Ivo Frangeš (Sarajevo: Oslobođenje, 1988), p. 204.
- [Krleža, Miroslav]. 1978. Razgovor: »10. VIII 1978.«, u: Enes Čengić, *S Krležom iz dana u dan (1975–1977) [(1978–1979)]: Ples na vulkanima* (Zagreb: Globus, 1985), pp. 99–104, na p. 102.
- [Krleža, Miroslav]. 1981. Razgovor: »7. V 1981.«, u: Enes Čengić, *S Krležom iz dana u dan (1980–1981): U sjeni smrti* (Zagreb: Globus, 1985), pp. 262–265, na p. 263.

10. Popis citirane literature:

10.1. Miroslav Krleža

- Krleža, M.[iroslav]. 1926. »Lirika Ljube Wiesnera«, *Obzor* 67 (Zagreb, 1926), br. 91 (3. travnja 1926), pp. 7–10.
- [Krleža, Miroslav]. 1926. »Zašto je Vladimir Nazor umirovljen?«, *Književna republika: mesečnik za sve kulturne probleme* 3/3 (Zagreb, 1926), pp. 158–159.
- Krleža, Miroslav. 1935. »Teze za jednu diskusiju iz godine 1935«, *Nova misao* 1/7 (Beograd, 1935), pp. 3–81.
- [Krleža, Miroslav]. 1937. »Uz Vukovu stopedesetgodišnjicu«, *Novi list za sva savremena pitanja* 1 (Zagreb, 1937), br. 6 (14. studenoga 1937), p. 4.
- K.[rleža], M.[iroslav]. 1939. »Svrha Pečata i o njojzi besjeda«, *Pečat: književni mjesečnik za umjetnost, nauku i sve kulturne probleme* 1/1–2 (Zagreb, 1939), pp. 119–128.
- Krleža, Miroslav. 1942. »Djetinjstvo u Agramu godine 1902–3 (Odlomak iz dnevnika, polovinom srpnja tisuću devetstotina četrdeset i druge godine)«, *Republika: mjesečnik za književnost i umjetnost* 8/12 (Zagreb, 1952), pp. 337–379.
- [Krleža, Miroslav]. 1942. Dnevnički zapisi: »26. VII 1942«, pp. 932–934, u: Miroslav Krleža, »Fragmenti dnevnika iz godine 1942 [nedatirani fragmenti, juli, august]«, pp. 881–959, *Forum: časopis Razreda za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 11/12 (Zagreb, 1972).
- Krleža, Miroslav. 1942. »O pojavi Jana Panonija: fragmenat rukopisa iz oktobra 1942. god.«, pp. 8–9, u: *Kultura: Vjesnikov tjedni prilog za umjetnost i nauku* (1955), broj 4, pp. 7–10, *Vjesnik* 16 (Zagreb, 1955), broj 3314 (28. listopada 1955).
- Krleža, Miroslav. 1944. »Illyricum sacrum: odlomci rukopisa iz kasne jeseni 1944.«, *Kolo: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, nova serija 1(CXXI)/7 (Zagreb, 1963), pp. 149–187.
- Krleža, M.[iroslav]. 1947. »Prije trideset godina«, *Republika: mjesečnik za književnost, umjetnost i javna pitanja* 3/11 (Zagreb, 1947), pp. 734–780.
- Krleža, Miroslav. 1948. »O našem dramskom répertoireu: povodom 400 godišnjice Držićeve 'Tirene'«, *Djelo: časopis za politička, ekonomska i kulturna pitanja* 1/1 (Zagreb, 1948), pp. 34–40.
- [Krleža, Miroslav]. 1950. [»Filipović Vladimir o Marku Maruliću«], rukopis: koncept, ff. 1–6; rukopis: konačna inačica, ff. 1–10; strojopis [dva primjerka], ff. 1–9, u: Miroslav Krleža, *Filipović: Osnovi filozofsko-etičke orijentacije Marka Marulića. - (Bez mj. i god.), 33 l., anopistograf, listovi različite veličine, tekst hrv., rukopis i strojopis, paginacija inkontinuirana.*
Zbirka rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, signatura R 7970/A/1111.
- Krleža, Miroslav. 1952. »O nekim problemima Enciklopedije«, uvodna riječ na prvome sastanku republičkih redakcija Enciklopedije [*Enciklopedije Jugoslavije*], 27.

- januara 1952. u Zagrebu, *Republika: mjesečnik za književnost i umjetnost* 9/2–3 (Zagreb, 1953), pp. 109–132.
- Krleža, Miroslav. 1952. »Uvodna riječ za časopis 'Danas 1952'«, *Forum: časopis Odjela za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 1/5 (Zagreb, 1962), pp. 776–788.
- [Krleža, Miroslav]. 1953. *Miroslav Krleža: Sabrana djela*, opremu prospekta izvela majstorska radionica Krste Hegedušića (Zagreb: Državno izdavačko poduzeće Hrvatske »Zora«, [1953]).
- [Krleža, Miroslav]. 1954. *Fragmenti dnevnika 1954. god. - (Bez mj. i god.)*, 36 l., razl. vel., tekst hrv, rukopis i strojopis s rukopisnim bilješkama, paginacija inkontinuirana.
Zbirka rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, signatura R 7970/A/459.
- [Krleža, Miroslav]. 1954. *Fragmenti Dnevnika, 1954. god. - (Bez mj.)*, 1954. god., 34 [33] l., anopistograf, razl. vel., tekst hrv, autograf, paginacija inkontinuirana. *Jedna bilježnica s umetnutim listovima ispisana do 31. str.*
Zbirka rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, signatura R 7970/A/460.
- [Krleža, Miroslav]. Oko 1955. Marginalija »Arnold, Đuro«, p. 32, u: [Domagoj Matizović, Sandra Gabrić Primorac i Vlaho Bogišić (priredili)], »Iz Krležine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, pp. 7–510, *Kolo: časopis Matice hrvatske* 17/1 (Zagreb, 2007). Na dnu stranice impresuma stoji: »Redakcija ovoga broja zaključena 20. siječnja 2009.«.
- [Krleža, Miroslav]. Oko 1955. Marginalija »Dante Alighieri«, p. 144, u: [Domagoj Matizović, Sandra Gabrić Primorac i Vlaho Bogišić (priredili)], »Iz Krležine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, pp. 7–510, *Kolo: časopis Matice hrvatske* 17/1 (Zagreb, 2007). Na dnu stranice impresuma stoji: »Redakcija ovoga broja zaključena 20. siječnja 2009.«, na p. 144.
- [Krleža, Miroslav]. Oko 1955. Marginalija »Dante Alighieri«, u: Miroslav Krleža, *Marginalije: 1000 izabranih komentara o tekstovima za enciklopedije JLZ [Jugoslavenskog Leksikografskog zavoda]*, priredio Vlaho Bogišić (Beograd: Službeni glasnik, 2011), p. 186.
- [Krleža, Miroslav]. Oko 1955. Marginalija »David: Generalna napomena«, p. 307, u: Josip Šentija (priredio), »Iz Krležine baštine – Marginalije uz tekstove za *Opću enciklopediju* [prvi dio]«, pp. 23–383, *Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža* 7 (Zagreb, 1998).
- [Krleža, Miroslav]. 1958. Dnevnički zapisi: »28. I 1958«, pp. 20–21, u: Miroslav Krleža, »Fragmenti dnevnika iz godine 1958 [januar, februar, mart]«, pp. 5–46, *Forum: časopis Razreda za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 12/1–2 (Zagreb, 1973).

- [Krleža, Miroslav]. Oko 1960. Marginalija »Hrvati, hrvatska književnost«, p. 253, u: [Domagoj Matizović, Sandra Gabrić Primorac i Vlaho Bogišić (priredili)], »Iz Krležine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, pp. 7–510, *Kolo: časopis Matice hrvatske* 17/1 (Zagreb, 2007). Na dnu stranice impresuma stoji: »Redakcija ovoga broja zaključena 20. siječnja 2009.«.
- [Krleža, Miroslav]. Oko 1960. Marginalija »Hrvati, književnost od XVIII-XX st.«, pp. 263–286, u: [Domagoj Matizović, Sandra Gabrić Primorac i Vlaho Bogišić (priredili)], »Iz Krležine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, pp. 7–510, *Kolo: časopis Matice hrvatske* 17/1 (Zagreb, 2007). Na dnu stranice impresuma stoji: »Redakcija ovoga broja zaključena 20. siječnja 2009.«.
- [Krleža, Miroslav]. Oko 1960. Marginalija »Marulić, Marko«, p. 233, u: Josip Šentija (priredio), »Iz Krležine baštine – Marginalije uz tekstove za *Opću enciklopediju* (drugi dio)«, pp. 23–288, *Radovi Leksikografskoga zavoda* Miroslav Krleža 8 (Zagreb, 1999).
- [Krleža, Miroslav]. Oko 1960. Marginalija »Poetska publicistika. [Ad 'Hrvati, publicistika']«, u: Miroslav Krleža, *Marginalije: 1000 izabranih komentara o tekstovima za enciklopedije JLZ [Jugoslavenskog Leksikografskog zavoda]*, priredio Vlaho Bogišić (Beograd: Službeni glasnik, 2011), p. 522.
- [Krleža, Miroslav]. Između 1962. i 1964. Marginalija »Meštrović, Ivan«, pp. 422–439, u: [Domagoj Matizović, Sandra Gabrić Primorac i Vlaho Bogišić (priredili)], »Iz Krležine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, pp. 7–510, *Kolo: časopis Matice hrvatske* 17/1 (Zagreb, 2007). Na dnu stranice impresuma stoji: »Redakcija ovoga broja zaključena 20. siječnja 2009.«.
- [Krleža, Miroslav]. Oko 1965. Marginalija »Marulić, Marko«, pp. 408–409, u: [Domagoj Matizović, Sandra Gabrić Primorac i Vlaho Bogišić (priredili)], »Iz Krležine ostavštine. Marginalije. *Enciklopedija Jugoslavije*. Izbor«, pp. 7–510, *Kolo: časopis Matice hrvatske* 17/1 (Zagreb, 2007). Na dnu stranice impresuma stoji: »Redakcija ovoga broja zaključena 20. siječnja 2009.«.
- [Krleža, Miroslav]. 1967. Dnevnički zapisi: »21. X 1967, u 7 h ujutro [Navečer u 11 h. Poslijepodne na Plesu]«, pp. 888–890, u: Miroslav Krleža, »Fragmenti dnevnika iz godine 1967 [august, septembar, oktobar, novembar, decembar]«, pp. 825–968, *Forum: časopis Razreda za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 11/6 (Zagreb, 1972).
- [Krleža, Miroslav]. 1968. Dnevnički zapisi: »21. I 1968«, p. 20, u: Miroslav Krleža, »Fragmenti dnevnika iz godine 1968 [januar, februar]«, pp. 1–40, *Dometi: kultura, književnost, društvena pitanja* 5/1–2 (Rijeka, 1972).
- [Krleža, Miroslav]. 1968. Dnevnički zapisi: »13. V 1968«, pp. 53–54, u: Miroslav Krleža, »Fragmenti dnevnika iz godine 1968 [mart, april, maj, lipanj]«, pp. 5–75, *Forum: časopis Razreda za suvremenu književnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 11/7–8 (Zagreb, 1972).

- [Krlježa, Miroslav]. 1969. Razgovor: »‘Prozor u Evropu’«, u: Predrag Matvejević, *Razgovori s Miroslavom Krlježom* (Zagreb: Naprijed, 1969), pp. 100–101.
- [Krlježa, Miroslav]. 1974. Razgovor: »25. IX 1974.«, u: Enes Čengić, *S Krlježom iz dana u dan (1956–1975): Balade o životu koji teče* (Zagreb: Globus, 1985), pp. 209–210.
- [Krlježa, Miroslav]. 1976. Dnevnički zapisi: »Šent Jurij 28/6. 1976.«, u: Miroslav Krlježa, *Zapisi sa Tržiča*, priredio za štampu: Ivo Frangeš (Sarajevo: Oslobođenje, 1988), pp. 91–99.
- [Krlježa, Miroslav]. 1976. Dnevnički zapisi: »[Šent Jurij] 31/7. 1976.«, u: Miroslav Krlježa, *Zapisi sa Tržiča*, priredio za štampu: Ivo Frangeš (Sarajevo: Oslobođenje, 1988), pp. 129–133.
- [Krlježa, Miroslav]. 1976. Razgovor: »4. XII 1976.«, u: Enes Čengić, *S Krlježom iz dana u dan (1975–1977): Trubač u pustinji duha* (Zagreb: Globus, 1985), pp. 176–177.
- [Krlježa, Miroslav]. 1977. Dnevnički zapisi: »[Šent Jurij] 19/8. [1977.]«, u: Miroslav Krlježa, *Zapisi sa Tržiča*, priredio za štampu: Ivo Frangeš (Sarajevo: Oslobođenje, 1988), p. 204.
- [Krlježa, Miroslav]. 1977. Razgovor: »25. IX 1977.«, u: Enes Čengić, *S Krlježom iz dana u dan (1975–1977): Trubač u pustinji duha* (Zagreb: Globus, 1985), pp. 257–260.
- [Krlježa, Miroslav]. 1978. Razgovor: »10. VIII 1978.«, u: Enes Čengić, *S Krlježom iz dana u dan (1975–1977) [(1978–1979)]: Ples na vulkanima* (Zagreb: Globus, 1985), pp. 99–104.
- [Krlježa, Miroslav]. 1981. Razgovor: »7. V 1981.«, u: Enes Čengić, *S Krlježom iz dana u dan (1980–1981): U sjeni smrti* (Zagreb: Globus, 1985), pp. 262–265.

10.2. Odabrani rukopisni i tiskani zapisnici Akademijinih tijela 1948–1957

1948. »Izvanredna Skupština Jugoslavenske akademije održana 12. listopada 1948.«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godine 1946.–1948.*, knjiga 54, urednik: Branimir Gušić (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1949), p. 127.
1950. »I. redovno godišnje zasjedanje Skupštine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti održano dne 30. ožujka 1950.«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godine 1949–1950*, knjiga 56, urednik: Marko Kostrenčić (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1952), pp. 97–164.
1950. »Zapisnik 9. sjednice IV. odjela, za jezik i književnost, održane 4. srpnja 1950.«, pp. 1–4.
Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici Razredi 1950.

1950. »Zapisnik 10. sjednice IV. odjela, za jezik i književnost, održane 15. srpnja 1950.«, pp. 1–4.
Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici Razredi 1950.
1950. »VI redovno zasjedanje Akademiskog saveta FNRJ držanog 27 i 28 oktobra 1950 u Beogradu«, stenografske beleške, pp. 1–97.
Stenografske bilješke 6. redovnog zasjedanja Akademijskog savjeta FNRJ čuvaju se u Arhivu Jugoslavije u Beogradu pod oznakom 55 - 3 - 19 (fond 55, fascikl 3, broj jedinice opisa 19).
1950. »Zapisnik X. sjednice Predsjedništva Akademije, održane 2. XI. 1950. god. [Nastavljeno dne 6. XI. 1950.]«, pp. 1–14.
Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici - sjednica Predsjedništva 1950.–1960.
1950. »Zapisnik 11. sjednice Predsjedništva Akademije, održane 10. XI. 1950«, pp. 1–7.
Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici - sjednica Predsjedništva 1950.–1960.
1950. »Zapisnik 12. sjednice Predsjedništva Akademije, održane dne 7. XII. 1950. god. [Nastavljeno dana 11. XII. 1950. god.]«, pp. 1–20.
Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici - sjednica Predsjedništva 1950.–1960.
1950. »Zapisnik 13. sjednice Predsjedništva Akademije, održane dana 22. prosinca 1950. g.«, pp. 1–9.
Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici - sjednica Predsjedništva 1950.–1960.
1951. »I. redovno godišnje zasjedanje Skupštine Jugoslavenske akademije održano 24. ožujka 1951. godine«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godine 1951–1952*, knjiga 58, urednik: Marko Kostrenčić (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1953), pp. 21–88.
1954. »Zapisnik 1. sjednice V. Odjela za filologiju održane 5. I. 1954 godine«, pp. 1–7.
Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici Razredi–1954.
1954. »Zapisnik 2. sjednice V. Odjela za filologiju održane 2. veljače 1954. godine«, pp. 1–5.
Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici Razredi–1954.
1954. »Zapisnik 8. sjednice Predsjedništva Akademije, održane dne 7. prosinca 1954. g.«, pp. 1–8.
Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici - sjednica Predsjedništva 1950.–1960.

1954. »Zapisnik 10. sjednice V. Odjela za filologiju, održane u subotu 11. XII. 1954. godine«, pp. 1–6.
Zapisnik se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici Razredi–1954.
1954. »III. redovno godišnje te izvanredno zasjedanje Skupštine Jugoslavenske akademije [znanosti i umjetnosti] održano 29. prosinca 1954. godine«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1954*, knjiga 61, urednik Marko Kostrenčić (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1956), pp. 142–183.
1955. »Prvo redovno godišnje zasjedanje Skupštine Jugoslavenske akademije [znanosti i umjetnosti] održano 25. ožujka 1955. godine«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1955*, knjiga 62, urednik Marko Kostrenčić (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1957), pp. 23–143.
1956. »Prvo redovno godišnje zasjedanje Skupštine Jugoslavenske akademije [znanosti i umjetnosti] održano 30. ožujka 1956. godine«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1956*, knjiga 63, urednici: Marko Kostrenčić i Grga Novak (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1959), pp. 23–134.
1957. »Redovno godišnje zasjedanje Skupštine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti održano dne 30. ožujka 1957. godine«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1957*, knjiga 64, urednik: Grga Novak (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1960), pp. 23–130.

10.3. Ostala citirana literatura

- Badalić, Josip. 1950. [»Mišljenje o radnji dra Vladimira Filipovića 'Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića'«], dva lista priložena »Zapisniku 10. sjednice IV. odjela, za jezik i književnost, održane 15. srpnja 1950.«
Badalićev autograf i zapisnik 10. sjednice Odjela za jezik i književnost čuvaju se u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, fond HR AHAZU 2/1. Zapisnici Razredi 1950.
- Badalić, Josip. 1954. »Marulićeva Davidijada«, u: Marko Marulić, *Davidias*, priredio Josip Badalić. Stari pisci hrvatski, knjiga 31, uredio akad. Nikola Majnarić (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1954), pp. 5–40.
- Balić, Davor. 2013. »Prosudbe o Đuri Arnoldu iz perspektive marginalija Miroslava Krleže«, *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja* 25/2 (Rijeka, 2013), pp. 69–85.
- Boban, Branka. 2001. »Odnos hrvatske političke elite prema *Svibanjskoj deklaraciji* Jugoslavenskog kluba od 30. svibnja 1917. godine«, u: Hans-Georg Fleck i Igor

- Graovac (priredili), *Dijalog povjesničara – istoričara 4*, Pečuj, 20.-22. oktobra 2000 (Zagreb: Zaklada Friedrich-Naumann, 2001), pp. 309–325.
- Bogišić, Vlaho. 2003. »Predgovor«, u: *Rukopisna ostavština Miroslava Krleže: katalog*, glavni urednik: Ivan Kosić (Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2003), pp. 3–4.
- Bogišić, Vlaho. 2011. »Predgovor«, u: Miroslav Krleža, *Marginalije: 1000 izabranih komentara o tekstovima za enciklopedije JLZ [Jugoslavenskog Leksikografskog zavoda]*, priredio Vlaho Bogišić (Beograd: Službeni glasnik, 2011), pp. 5–14.
- Bošković, Ivan. 1974. »Marko Marulić i glazba. U povodu 450. obljetnice smrti«, *Marulić: časopis za književnost i kulturu* 7/4 (Zagreb, 1974), pp. 1–10.
- Dn. [Demarin], J.[osip]. 1955. Natuknica »Arnold, 2. Đuro«, u: *Enciklopedija Jugoslavije* 1, A - Bosk (Zagreb: Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, 1955), p. 207a.
- [Drašković, Janko]. 1832. *Disertatia iliti Razgovor. Darovan Gospodi Poklisárom Zakonskim y buduchjem Zakonotvorzem Kraljevinah nasih Za buduchu Dietu Ungarsku odaslanem derxan po jednom Starom Domorodzu Kraljevinah ovih.* (U Karlovzu: Pretiskano Slovima Joanna Nep.[omuka] Prettnera, 1832).
- [Držić, Marin]. 1930. »1. U Firenci 2. jula 1566: Razlaže [Marin Držić] toskanskomu vojvodi Kozmu I. zašto i kako bi se imala promijeniti vlada u Dubrovniku.«, pp. CXXXI–CXLII, u: »5. Držićeva politička pisma.«, pp. CXXXI–CXLVII, prilog u: [Milan Rešetar], »Uvod«, pp. I–CXLVII, u: *Stari pisci hrvatski, knjiga VII, drugo izdanje: Djela Marina Držića, drugo izdanje (sa dvije table)*, za štampu priredio Milan Rešetar (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1930).
- [Držić, Marin]. 1979. [Marin Držić, »Pismo Cosimu I. de' Mediciju od 2. srpnja 1566. godine«, prijevod i komentar Frano Čale], pp. 20–31, u: [Frano Čale], »O životu i djelu Marina Držića«, pp. 5–173, u: Marin Držić, *Djela*, priredio Frano Čale (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979).
- D.[uda], De.[an]. 1993. Natuknica »'Djetinjstvo 1902–03'«, u: *Krležijana* 1, A - Lj, glavni urednik Velimir Visković (Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1993), pp. 151b–152b.
- D.[uda], De.[an]. 1999. Natuknica »'Zapisi sa Tržića'«, u: *Krležijana* 2, M - Ž, glavni urednik Velimir Visković (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999), pp. 532a–533a.
- Enciklopedija Leksikografskog zavoda* 2, Castelo - Firenzuola (Zagreb: Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, 1956), s. v. »David«, p. 239a.
- Enciklopedija Leksikografskog zavoda* 5, Majmonid - Pérez (Zagreb: Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, 1961), s. v. »Marulić, Marko«, pp. 77b–78a.
- Enciklopedija likovnih umjetnosti* 3, Inj-Portl (Zagreb: Izdanje i naklada Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, 1964), s. v. »Meštrović, Ivan«, pp. 444a–446b.

- Enciklopedija Jugoslavije* 6, Maklj-Put (Zagreb: Izdanje i naklada Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, 1965), s. v. »Meštrović, Ivan«, pp. 78b–81b.
- Filipović, Vladimir. 1950. »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića«, u: Josip Badalić i Nikola Majnarić (ur.), *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450 – 1950*, djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 39. (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1950), pp. 279–298.
- Filipović, Vladimir. 1983. »Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 9 (Zagreb, 1983), pp. 3–22.
- Filipović, Vladimir. 1990. »The Principles of Ethic-philosophical Orientation of Marko Marulić«, translated by Lelija Sočanac, *Studia historiae philosophiae Croaticae* 1 (Zagreb, 1990), pp. 135–155.
- Fra.[ničević], M.[arin] i Fš. [Frangeš], I.[vo]. 1960. Poglavlje »V. Književnost«, pp. 63a–76a, u: natuknica »Hrvati«, pp. 37a–121b, u: *Enciklopedija Jugoslavije* 4, Hil - Jugos (Zagreb: Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, 1960). Tekst koji je napisao Franičević nalazi se na pp. 63a–67b, dok se tekst koji je napisao Frangeš nalazi na pp. 67b–76a.
- Fra.[ničević], M.[arin]. 1965. Natuknica »Marulić, Marko (zapravo Marko Marul Pecinić, Pečenić)«, u: *Enciklopedija Jugoslavije* 6, Maklj-Put (Zagreb: Izdanje i naklada Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, 1965), pp. 32b–34a.
- Gortan, V.[eljko]. 1955. »O tekstu prvoga izdanja Marulićeve Davidijade«, *Živa antika* 5/1 (Skoplje, 1955), pp. 95–103.
- Gortan, Veljko. 1974. »Predgovor«, u: Marko Marulić Dalmatinac, *Davidijada*, treće izdanje priredio i uvod napisao Veljko Gortan. Preveo i komentar sastavio Branimir Glavičić / *M.[arci] Maruli Delmatae Davidias*, editionem tertiam curavit et praefationem conscripsit Veljko Gortan. Convertit commentariisque instruxit Branimir Glavičić (Zagreb / Zagrabiae: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti / Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1974), pp. V–XVI.
- Grubišić, Vinko. 1974. »Marko Marulić između dvije tradicije: povodom 450-godišnjice njegove smrti«, *Hrvatska revija: kulturno – književni tromjesečnik* 24/1(93) (München, 1974), pp. 16–30.
- Kap.[etanić], D.[avor]. 1999. Natuknica »Sabrana djela, djela i izabrana djela«, u: *Krležijana* 2, M - Ž, glavni urednik Velimir Visković (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999), pp. 291a–300a.
- Kolumbić, Nikica. 2008. »Stariji hrvatski pisci u djelima i pogledima Miroslava Krleže«, u: Tomislav Bogdan, Cvijeta Pavlović (ur.), *Poslanje filologa: Zbornik radova povodom 70. rođendana Mirka Tomasovića* (Zagreb: Odsjek za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu / FF-press, 2008), pp. 669–677.

- Kr.[avar], Zo.[ran]. 1993. Natuknica »‘Lirika Ljube Wiesnera’«, u: *Krležijana* 1, A - Lj, glavni urednik Velimir Visković (Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1993), pp. 568b–569a.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1869. »Marko Marulić i njegova doba.«, u: *Stari pisci hrvatski. Knjiga I. Pjesme Marka Marulića*. Skupio Ivan Kukuljević Sakcinski. (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1869), pp. I–LXXVII.
- Macan, Ivan. 2008. »Doprinos isusovaca teološkim i filozofskim znanostima«, *Obnovljeni život* 63/2 (Zagreb, 2008), pp. 139–162.
- Martinović, Ivica. 2000. »Marulićev etički nauk o miru«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 26 (Zagreb, 2000), pp. 17–57.
- Marulić, Marko. 1954. *Davidias*, priredio Josip Badalić. Stari pisci hrvatski, knjiga 31, uredio akad. Nikola Majnarić (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1954).
- [Marulus, Marcus]. 1957. *M. Maruli Davidiadis libri XIV*, e codice Taurinensi in lucem protulit Miroslavus Marcovich (Merida - Venezuela: Publicaciones de la Direccion de Cultura de la Universidad de Los Andes, 1957).
- [Marulić Dalmatinac, Marko / Marulus Delmata, Marcus]. 1974. *Davidijada*, treće izdanje priredio i uvod napisao Veljko Gortan. Preveo i komentar sastavio Branimir Glavičić / *M.[arci] Maruli Delmatae Davidias*, editionem tertiam curavit et praefationem conscripsit Veljko Gortan. Convertit commentariisque instruxit Branimir Glavičić (Zagreb / Zagrabiae: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti / Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1974).
- [Marul Splićanin, Marko]. 1988. »Libar Marka Marula Splićanina u kom se uzdarži istorija svete udovice Judit u versih harvacki složena kako ona ubi vojvodu Oloferna po sridu vojske njegove i oslobodi puk israelski od velike pogilibili«, u: Marko Marulić, *Judita*, priredio, popratio bilješkama i sastavio rječnik Milan Moguš (Split: Književni krug, 1988), pp. 111–190.
- [Marulić, Marko]. 1993. »Molitva suprotiva Turkom«, u: Marko Marulić, *Pisni razlike*, priredio i popratio bilješkama Josip Vončina. Rječnik sastavio Milan Moguš (Split: Književni krug, 1993), pp. 148–152.
- Orbini, Mavro. 1601. *Il Regno degli Slavi hoggi corrottamente detti Schiavoni. Historia di don Mavro Orbini Rauseo abbate Melitense*. (In Pesaro: Appresso Girolamo Concordia, 1601).
- Paro, Nedjeljka. 2003. *Bibliografija Marka Marulića. Treći dio: Radovi o Maruliću (1565-2000)* (Split: Književni krug Split / Marulianum, 2003).
- Pet.[ričević], M.[arijana]. 1993. Natuknica »‘Illyricum sacrum’«, u: *Krležijana* 1, A - Lj, glavni urednik Velimir Visković (Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1993), p. 363a.
- Pšihistal, Ružica. 2002. »Trebali li Marulićeva *Judita* alegorijsko tumačenje?«, *Colloquia Maruliana* 11 (Split, 2002), pp. 153–186.

- Pšihistal, Ružica. 2008. »Marko Marulić, prvi klasik hrvatske književnosti i europski humanist: Svečani govor uz otkrivenje poprsja Marka Marulića pred Filozofskim fakultetom (L. Jägera 9) u Osijeku 22. svibnja 2007.«, *Colloquia Maruliana* 17 (Split, 2008), pp. 310–313.
- R.[edakcija] i De.[anović], M.[irko]. 1956. Natuknica »Dante Alighieri«, u: *Enciklopedija Jugoslavije* 2, Bosna - Dio (Zagreb: Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, 1956), p. 666a–b.
- R.[oksendić], Do. [Drago]. 1999. Natuknica »‘Uz Vukovu stopedesetgodišnjicu’«, u: *Krležijana* 2, M - Ž, glavni urednik Velimir Visković (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999), p. 482b.
- Rukopisna ostavština Miroslava Krleže: katalog*. 2003. Glavni urednik: Ivan Kosić (Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2003).
- S.[kok], Jo.[ža]. 1999. Natuknica »‘O pojavi Jana Panonija’«, u: *Krležijana* 2, M - Ž, glavni urednik Velimir Visković (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999), pp. 123b–124a.
- Spomenica Saveta akademija nauka i umjetnosti SFRJ 1948–1978*. 1979. Uredio: Aleksandar Stipčević (Skopje: Savjet akademija znanosti i umjetnosti SFRJ, 1979).
- Sta.[nčić], Ma. [Mirjana]. 1999. Natuknica »‘Prije trideset godina (1917–1947)’«, u: *Krležijana* 2, M - Ž, glavni urednik Velimir Visković (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999), pp. 235a–236a.
- Štefanić, Vjekoslav. 1950. »Još Marulićevih stihova«, u: Josip Badalić i Nikola Majnarić (ur.), *Zbornik u proslavu petstogodišnjice rođenja Marka Marulića 1450 – 1950*, djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 39. (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1950), pp. 279–298.
- Tomasović, Mirko. 1984. »Dimenzije i književne značajke Marulićeve ‘Davidijade’«, u: Marko Marulić, *Davidijada*, preveo i komentirao Branimir Glavičić, latinski tekst priredio Veljko Gortan (Split: Književni krug, 1984), pp. 7–17.
- Tomasović, Mirko. 1989. *Marko Marulić Marul* (Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu / Sveučilišna naklada Liber / Enciklopedija hrvatske književnosti, 1989).
- Tomasović, Mirko. 1993. »Marulićev ljetopis (V) (rujan 1992 – kolovoz 1993)«, *Mogućnosti* 40/11–12 (Split, 1993), pp. 114–150.
- Tomasović, Mirko. 1994. »Marulićev ljetopis (V) (rujan 1992 – kolovoz 1993)« / »Marulić’s Annals (V)«, *Colloquia Maruliana* 3 (Split, 1994), pp. 182–218 / pp. 231–232.
- Tomasović, Mirko. 1996. »V. rujan 1992. – kolovoz 1993.«, u: Mirko Tomasović, *Sedam godina s Marulom: Marulićev ljetopis I. – VII. (kolovoz 1988. – kolovoz 1995.)* (Split: Književni krug Split / Marulianum, 1996), pp. 87–128.
- Tomasović, Mirko. 1997. »Marulićevo europejstvo«, *Colloquia Maruliana* 6 (Split, 1997), pp. 205–211.

- Tomasović, Mirko. 1999. »Dimensions and Literary Aspects of Marko Marulić's *Davidias*«, translated by Nikolina Jovanović. Verses from *Davidias* translated by Sanja Matešić, *Most / The Bridge: A Journal of Croatian Literature* 1–4 (1999), pp. 115–120.
- [Tomasović, Mirko]. 1999. »Ljetopis spomenika u Zagrebu«, u: Ivo Sanader, Mirko Tomasović (uredili), *Marko Marulić Marul: Spomen-knjižica u povodu otkrivanja spomenika u Zagrebu dana 22. mjeseca travnja 1999.* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1999), pp. 29–46.
- Tomasović, Mirko. 1999. *Marko Marulić Marul* (Zagreb - Split: Erasmus Naklada, Zagreb / Književni krug Split / Marulianum / Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1999).
- Tomasović, Mirko. 2000. »Marulićevo europejstvo«, u: Mirko Tomasović, *Nove godine s Marulom: Marulićev ljetopis VIII. – X. (rujan 1995. – kolovoz 1998): Marulološki prilozi (1996.–2000.)* (Split: Književni krug Split / Marulianum, 2000), pp. 141–145.
- Tomasović, Mirko. 2004. »Dike ter hvaljen'ja meštru Ivi (1920-2003) (marulološki prinosi pok. profesora Ive Frangeša)«, *Colloquia Maruliana* 13 (Split, 2004), pp. 249–254.
- Tomasović, Mirko. 2013. »Miroslav Krleža o Marku Maruliću (i o drugim hrvatskim 'starijim' piscima)«, *Colloquia Maruliana* 22 (Split, 2013), pp. 185–197.
- Varadin, Tvrtko. 1974. »Marko Marulić, otac hrvatske knjige (5. I 1524. – 5. I 1974): uz 450. obljetnicu smrti«, *Kana: kršćanska obiteljska revija* 4/1(43) (Zagreb, 1974), pp. 38b–39c.
- Wiesner, Ljubo. 1914. [»Uvod«], u: *Hrvatska mlada lirika* (Zagreb: Društvo hrvatskih književnika, 1914), pp. 5–9.
- Wiesner, Ljubo. 1926. »Kupac čarobnih krijesnica«, u: Ljubo Wiesner, *Pjesme* (Zagreb: Izdanje Narodne knjižnice, 1926), pp. 53–55.

Miroslav Krleža's assessment of Marko Marulić and his opus

Summary

The critical observations and remarks that Miroslav Krleža (1893–1981) made on the Renaissance thinker Marko Marulić (1450–1524) may be traced throughout Krleža's work, from 1926 to his last days in 1981.

Marulić and his writings were often subject to Krleža's sharp criticism, as evidenced by the following statements: in Marulić's *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum* there is "no high value;" the influence of Humanist education and "the knowledge of the classics and Renaissance writers" failed to make any "deeper mark in Marulić's work;" Marulić should be viewed "as a Counter-Reformist."

By contrast, Krleža's assessment of Marulić also includes numerous remarks on the great significance of Marulić's work, notably with regard to the Croatian literary history, as well as the recognition and later shaping of the Croatian national consciousness and the definition of the Croatian identity. Among these remarks are also the following: Marulić is a monument of "our book;" he is one of the writers who should be credited with the founding of literature written "in the genuine vernacular;" he is among the "ten-fifteen" most brilliant names of "our literary history;" he is among the more important exponents of "our own Humanist literature;" in his works he promoted "the struggle against the Ottoman crescent," and thus warned about the menace to "the Croatian national substance;" he is one of the writers who deserves to have a monument erected or a plaque posted in his honour in Zagreb.

The abovementioned list of Krleža's main remarks on Marko Marulić shapes a profoundly different perception of Krleža's attitude towards Marulić from that generally prevailing among the scholars. Apparently, this list testifies that Krleža made numerous remarks which underline an invaluable role of Marulić's work: 1. in the history of Croatian literature, poetry and Croatian language; 2. in the expression of Croatian national consciousness; 3. in the shaping of Croatian identity.

Key words: Miroslav Krleža, Marko Marulić, Vladimir Filipović, Josip Badalić; Croatian literary history, Croatian political history, Croatian identity; Renaissance philosophy, ethics

